

2021

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΘΕΜΑ: Ευρωατλαντικές Σχέσεις στη
Μεταψυχροπολεμική Εποχή

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΜ:261 Κουτάντου Ειρήνη

Επιβλέπων Καθηγητής:
κος Ξενάκης Δημήτριος

Ρέθυμνο , 2021

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	4
ABSTRACT.....	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
ΟΙ ΕΥΡΩΑΤΛΑΝΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	7
ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ ΣΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ	7
1.1 Φιλελευθερισμός.....	7
1.2 Ρεαλισμός	11
1.3 Στρουκτουραλισμός/ρήδομισμός	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	16
ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΙ ΑΜΕΡΙΚΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΨΥΧΡΟ ΠΟΛΕΜΟ	16
2.1. Το διεθνές σύστημα κατά τον Ψυχρό Πόλεμο.....	16
2.1.1 Οιαπαρχές του Ψυχρού Πολέμου.....	16
2.1.2 Οι διασκέψεις της Γιάλτας και του Πότσδαμ.....	17
2.1.3 Η πολιτική «ανάσχεσης» των ΗΠΑ.....	21
2.1.4 Η εξωτερική και στρατιωτική πολιτική της Ε.Σ.Σ.Δ.....	23
2.1.5 Βασικοί άξονες της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής	24
2.1.6 Διαίρεση της Ευρώπης.....	25
2.1.7 Το Δόγμα Τρούμαν	27
2.1.8 Το Σχέδιο Μάρσαλ.....	29
2.2 Θεσμοί που αναπτύχθηκαν στα πλαίσια των Ευρω-ατλαντικών σχέσεων.....	32
2.2.1 ΝΑΤΟ.....	32
2.2.2 Δ.Ε.Ε. (www.weu.int)	33
2.2.3 Ο.Α.Σ.Ε. (www.osce.org)	34
2.3 Γεωπολιτική διάσταση των Ευρω-ατλαντικών σχέσεων.....	35
2.4 Η στρατηγική των Μεγάλων Δυνάμεων κατά τον Ψυχρό Πόλεμο.....	37
2.4.1 Η.Π.Α.	37
2.4.2 Μεγάλη Βρετανία	39
2.4.3 Γαλλία.....	40
2.4.4 Γερμανία.....	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	43
ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ	43

3.1 Το διεθνές σύστημα μετά τον Ψυχρό Πόλεμο	43
3.1.1 Γεωπολιτικές αλλαγές	43
3.1.2 Νέες μορφές απειλών	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	47
ΟΙ ΕΥΡΩ- ΑΤΛΑΝΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΤΗ ΜΕΤΑΨΥΧΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ	47
4.1 Η Αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο.	47
4.1.1 Η διακυβέρνηση George Bush (1989-1993).	55
4.1.2 Η διακυβέρνηση Bill Clinton (1993-2001)	57
4.1.3 George Bush (2001-2009)	60
4.1.4 Barack Obama (2009-2017)	62
4.1.5 Donald Trump (2017-_)	63
4.2 Η ευρωπαϊκή εξωτερική πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο	64
4.2.1 ΚΕΠΠΑ	65
4.2.2 Στόχοι της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας	67
4.3 Οι Ευρω-ατλαντικές σχέσεις	71
4.4 Διάσταση των ευρω-ατλαντικών συμφερόντων	77
4.5 Η πολιτική των ισχυρότερων ευρωπαϊκών κρατών	81
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	87
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	87
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	91

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας αποτελεί η διαμόρφωση των Ευρω-ατλαντικών σχέσεων μέσα στο νέο διεθνές γεωστρατηγικό περιβάλλον που διαμορφώθηκε μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου

Βασικό χαρακτηριστικό της νέας παγκόσμιας τάξης αποτέλεσε η μετατροπή του διεθνούς συστήματος από διπολικό σε μονοπολικό αφού, μετά την κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ., δεν υπήρξε κάποια δύναμη που να κατάφερε να συγκεντρώσει αρκετή ισχύ ώστε να αμφισβητήσει την παγκόσμια κυριαρχία των Η.Π.Α.

Μέσα σε αυτό το νέο μονοπολικό σύστημα, ανέκυψε η ανάγκη για επαναπροσδιορισμό της ευρω-ατλαντικής συμμαχίας καθώς είχαν εκλείψει οι αιτίες που είχαν επιβάλλει τη συγκρότησή της στον Ψυχρό Πόλεμο. Τα πρώτα χρόνια της μεταψυχροπολεμικής εποχής οι δύο πλευρές έκριναν πως η διατήρηση της εν λόγω συμμαχίας είναι προς όφελος και των δύο πλευρών.

Ωστόσο, η σχέση των δύο εταίρων μέσα στα πλαίσια της συμμαχίας υπήρξε πάντα ασύμμετρη λόγω της μεγάλης υπεροχής των Η.Π.Α. στον οικονομικό και στρατιωτικό τομέα. Η υπεροχή αυτή έδωσε τη δυνατότητα στις Η.Π.Α. να αναλαμβάνουν συχνά μονομερή δράση όταν θεωρούν πως απειλείται η εθνική ή παγκόσμια ασφάλεια προκαλώντας τη δυσαρέσκεια των Ευρωπαίων συμμάχων της.

Η ηγεμονική συμπεριφορά των Η.Π.Α. στα πλαίσια του Βορειοατλαντικού Συμφώνου και οι αρνητικές επιπτώσεις που αυτή μπορεί να επιφέρει στην οικονομία και τις διπλωματικές σχέσεις της Ευρώπης με τις αραβικές, κυρίως, χώρες επιβάλλουν την επανεξέταση της αναγκαιότητας της συμμαχίας εκ μέρους της Ευρώπης και την επίσπευση των διαδικασιών για την ανάπτυξη μίας ευρωπαϊκής αμυντικής ταυτότητας.

Λέξεις- κλειδιά: Ευρω-ατλαντικές σχέσεις, Βορειοατλαντικό Σύμφωνο, Ψυχρός Πόλεμος, ευρωπαϊκή ολοκλήρωση

ABSTRACT

The present study deals with the formulation of the Euro-Atlantic relations within the new international geostrategic environment that was formed after the end of the Cold War.

A key feature of the new world order was the conversion of the international system from bipolar to unipolar as since the collapse of the USSR. There has been no force that is able to muster enough power to challenge US sovereignty.

Within this new unipolar system, there has been a need to redefine the Euro-Atlantic alliance as the causes that had necessitated its establishment during the Cold War had disappeared. In the early years of the post-Cold War era, both sides considered that maintaining this alliance was in the interests of both sides.

However, the relationship between the two partners within the alliance has always been asymmetric due to the great US supremacy in the financial and the military field. This supremacy often enabled the US. to take unilateral action whenever they considered that national or global security was at risk, causing the displeasure of its European allies.

The hegemonic behavior of the US within the North Atlantic Treaty Organization and the negative effects that this behavior can have on Europe's economy and diplomatic relations with the Arab countries, in particular, necessitate a review of Europe's need for a Euro-Atlantic alliance and the speeding up of processes for developing a European defensive identity.

Key-words: Euro-Atlantic relations, North Atlantic Treaty, Cold War, European integration

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΟΙ ΕΥΡΩΑΤΛΑΝΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Ο όρος «Ευρωατλαντικές σχέσεις» αναφέρεται στο σύνολο των σχέσεων συνεργασίας, ανταγωνισμού και αντιπαλότητας που αναπτύσσονται μεταξύ των κρατών της Ευρώπης και των Η.Π.Α. και αναφέρονται στο χρονικό διάστημα που ξεκινάει με τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και επεκτείνεται μέχρι τη σύγχρονη εποχή. Ο εν λόγω χρονικός προσδιορισμός κρίνεται απαραίτητος για τη μελέτη των σχέσεων που αναπτύχθηκαν μεταξύ των κρατών αυτών από την ίδρυση του Οργανισμού του Βορειο- Ατλαντικού Συμφώνου (NATO). Η αναγκαιότητα της ίδρυσης του οργανισμού αυτού υπήρξε συνέπεια των ιδιαίτερων γεωπολιτικών χαρακτηριστικών που αναπτύχθηκαν στο διεθνές σύστημα κατά την περίοδο αυτή, εν μέρει από τη συμπεριφορά των έτερων ισχυρών δρώντων, όπως η Ε.Σ.Σ.Δ.

Ωστόσο, παρόλο που οι ιδιαίτερες γεωπολιτικές συνθήκες που κατέστησαν απαραίτητη τη δημιουργία του NATO δεν υφίστανται πλέον (Allinetal., 2007), ο οργανισμός αυτός εξακολουθεί τη λειτουργία του και, μάλιστα, παρουσιάζεται ισχυροποιημένος αφού από τη μία έχουν αυξηθεί σε σημαντικό βαθμό τα κράτη που συμμετέχουν σε αυτόν και, από την άλλη πλευρά, έχει αποκτήσει μεγαλύτερη επιρροή τόσο σε ζητήματα διεθνών σχέσεων όσο και σε ζητήματα εσωτερικής πολιτικής των κρατών- μελών. Επιπλέον, από τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου έχει λάβει χώρα η δημιουργία και άλλων διακρατικών θεσμών που επηρεάζουν σημαντικά το διεθνές γεωπολιτικό σύστημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ ΣΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Στη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων, απαντώνται τρεις βασικές θεωρητικές σχολές, οι οποίες ακολουθούν διακριτές και αλληλοαποκλειόμενες πορείες ανάλυσης (Freiden & Lake, 1999): η Φιλελεύθερη ή Ιδεαλιστική, η Ρεαλιστική και η Στρουκτουραλιστική.

1.1 Φιλελευθερισμός

Ως πρωτοπόροι της φιλελεύθερης σχολής σκέψεις θεωρούνται οι φιλόσοφοι του Διαφωτισμού Immanuel Kant, Adam Smith και David Ricardo, ενώ οι ιδέες που σχετίζονται με αυτή φαίνεται να είχαν επιρροή και στην πολιτική που άσκησαν ορισμένοι από τους πρώτους προέδρους των Η.Π.Α., όπως ο Woodrow Wilson. Οι υποστηρικτές του Φιλελευθερισμού υπήρξαν εξαιρετικά αισιόδοξοι σχετικά με τις προοπτικές για ειρηνική συνύπαρξη των λαών και, γι' αυτό, η εν λόγω θεωρητική σχολή χαρακτηρίζεται και ως «ιδεαλιστική» ή «ουτοπική» (Mearsheimer, 2001)

Αρχικά, ο Kant εξέφρασε την πεποίθηση πως ο άνθρωπος έχει μία έμφυτη τάση προς το καλό και το αγαθό και απέδωσε τις πολεμικές συγκρούσεις στην πολιτική οργάνωση των ανθρώπινων κοινωνιών. Πιο αναλυτικά, ο Kant υποστήριξε πως η αντικατάσταση των απολυταρχικών καθεστώτων με πιο δημοκρατικά θα είχε ως αποτέλεσμα την εξάλειψη των πολέμων. Από την άλλη πλευρά, οι Smith και Ricardo ανέπτυξαν τη θεωρία του συγκριτικού πλεονεκτήματος, η οποία υποστήριξε πως η εξάλειψη του παρεμβατισμού του κράτους από τις διεθνείς αγορές θα οδηγούσε στη σύναψη οικονομικών συμφωνιών μεταξύ των κρατών, οι οποίες θα ήταν συμφέρουσες για όλες τις πλευρές και οι οποίες θα καθιστούσαν την ειρηνική συνύπαρξη των κρατών την πλέον επωφελή συνθήκη (Θαλασσινός & Σταματόπουλος, 1998). Τέλος, ο Πρόεδρος Wilson, θεωρούσε ως βασική

αιτία του Α' Παγκοσμίου Πολέμου τον τρόπο με τον οποίο ήταν δομημένο το Διεθνές Σύστημα κατά την εποχή εκείνη και προώθησε την ιδέα της αναδιοργάνωσης του συστήματος αυτού στη βάση μίας ισότιμης συμμετοχής όλων των κρατικών δρώντων.

Η θεωρητική σχολή του Φιλελευθερισμού αναπτύχθηκε πάνω σε τρεις θεμελιώδεις παραδοχές. Η πρώτη από αυτές υποστηρίζει πως οι πλέον σημαντικοί δρώντες στο διεθνές σύστημα είναι τα κράτη, των οποίων όμως ο ρόλος είναι αναγκαίο να περιοριστεί σε κάποιο βαθμό (Waltz) ,μέσω της λειτουργίας κάποιων διεθνών οργανισμών. Δεδομένου ότι η θεωρία του Φιλελευθερισμού υποστηρίζει πως το Διεθνές Σύστημα αποτελεί ένα σύστημα μηδενικών διαφορών, στόχο των διεθνών οργανισμών αποτελεί η διευθέτηση των μικροδιαφορών που προκύπτουν σε διακρατικό επίπεδο (Carr, 2011)

Μία δεύτερη παραδοχή του Φιλελευθερισμού σχετίζεται με τα ιδιαίτερα εγγενή χαρακτηριστικά του κάθε κράτους, τα οποία αποτυπώνονται σε μεγάλο βαθμό στον τρόπο με τον οποίο αυτό συμπεριφέρεται στο Διεθνές Σύστημα (Mearsheimer, 2001). Μάλιστα, υπάρχουν ορισμένα εσωτερικά κρατικά χαρακτηριστικά τα οποία πιστεύεται πως σχετίζονται με λιγότερη επιθετική συμπεριφορά στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, όπως, για παράδειγμα, η δημοκρατική οργάνωση της πολιτείας. Συνεπώς, τα κράτη κατατάσσονται σε ακίνδυνους και επικίνδυνους δρώντες όσον αφορά τη διαφύλαξη της παγκόσμιας ειρήνης, ανάλογα με το πολίτευμα που επικρατεί στο εσωτερικό τους (Howard, 1978).

Τέλος, η Τρίτη από τις θεμελιώδεις αρχές του Φιλελευθερισμού υποστηρίζει πως οι βασικοί παράγοντες της διαμόρφωσης της συμπεριφοράς του εκάστοτε κράτους στο Διεθνές Σύστημα έχουν πολιτική και οικονομική φύση ενώ η επιθυμία για αύξηση της ισχύος αποτελεί συνέπεια της «κακής» συμπεριφοράς των κρατών που κινούνται επιθετικά στο παγκόσμιο χάρτη (Howard, 1978).

Οι θεωρητικοί των Διεθνών Σχέσεων που εντάσσονται στη σχολή του Φιλελευθερισμού ακολουθούν τέσσερις βασικές τάσεις:

A) Φιλελεύθερος διεθνισμός

B) Θεσμικός νεοφιλελευθερισμός

Γ) Νέο- ιδεαλισμός

Δ) Πλουραλισμός της παγκόσμιας κοινωνίας

A) Ο φιλελεύθερος διεθνισμός βασίζεται στην ιδέα της «δημοκρατικής ειρήνης», δηλαδή της ειρηνικής συνύπαρξης των δημοκρατικών κρατών. Η παραδοχή της ιδέας αυτής οδηγεί στο αναπόφευκτο συμπέρασμα πως εάν όλα τα κράτη οργανωθούν ως φιλελεύθερες πλουραλιστικές δημοκρατίες τότε θα επιτευχθεί η παγκόσμια ειρήνη. Τα ερευνητικά δεδομένα που είναι διαθέσιμα σήμερα, οδηγούν στο ασφαλές συμπέρασμα πως τα δημοκρατικά κράτη έχουν μηδαμινές πιθανότητες να εμπλακούν σε κάποια πολεμική σύγκρουση με κάποια άλλη δημοκρατία αφού καταφέρνουν να επιλύουν τις όποιες διαφορές τους μέσω της διπλωματικής οδού. Πράγματι, στη σύγχρονη παγκόσμια ιστορία απαντώνται ελάχιστα παραδείγματα πολεμικών συγκρούσεων μεταξύ δημοκρατικών χωρών, γεγονός που οδηγεί τους φιλελεύθερους θεωρητικούς των Διεθνών Σχέσεων να υποστηρίζουν πως ο φιλελεύθερος διεθνισμός αποτελεί ένα μοναδικό παράδειγμα εμπειρικού νόμου (Doyle, 1986; Russett & Oneal, 2011). Βασικοί εκπρόσωποι της τάσης αυτής θεωρούνται, μεταξύ άλλων, οι Michael Doyle και Bruce Russett.

B) Ο θεσμικός νεοφιλελευθερισμός αποτελεί ίσως την πλέον διαδεδομένη τάση στο χώρο της φιλελεύθερης θεωρητικής σχολής σκέψης. Οι βασικοί άξονες πάνω στους οποίους αναπτύσσεται η θεωρία της είναι (Dunne, 2001; Lamy, 2005):

- Οι κύριοι δρώντες στο διεθνές σύστημα είναι τα κράτη. Σημειώνεται πως αυτή αποτελεί μία από τις βασικότερες θέσεις και της ρεαλιστικής θεωρητικής σχολής.
- Η δράση των διεθνών οργανισμών αποτελεί μία εγγύηση για την ειρηνική συνύπαρξη των κρατών
- Οι προσπάθειες για ενοποίηση- ολοκλήρωση των διαφόρων κρατών αποτελεί συνεχίζεται απρόσκοπτα

- Όσον αφορά το κίνητρο που καθορίζει τη διακρατική συνεργασία, αυτό είναι η εξασφάλιση ενός απόλυτου κέρδους για την κάθε πλευρά, ανεξάρτητα από το εάν η άλλη πλευρά επωφελείται περισσότερο

Η θεωρία του θεσμικού νεοφιλελευθερισμού προσεγγίζει εμφανώς τη νεορεαλιστική θεωρία, γεγονός που έχει οδηγήσει στην ανάδειξη της επονομαζόμενης «νέο- νέο συζήτησης». Κάποιοι από τους βασικότερους εκπροσώπους αυτής της τάσης είναι οι Robert Keohane Joseph Nye.

Γ) Οι υποστηρικτές της τάσης του νέο-ιδεαλισμού κινούνται πολύ μακριά από τη θεωρία του θεσμικού νεοφιλελευθερισμού, την οποία απορρίπτουν ως συντηρητική και προωθούν την ενίσχυση του ρόλου των διεθνών οργανισμών με την παράλληλη εξασφάλιση του εκδημοκρατισμού τους. Επιπλέον, δίνουν μεγάλη έμφαση στην απόδοση κεντρικού ρόλου στην παγκόσμια κοινωνία των πολιτών, η οποία θα δρα ανεξάρτητα από τα κράτη και θα έχει την ισχύ να επηρεάζει τις αποφάσεις τους. Στα πλαίσια του νέο-ιδεαλισμού κρίνεται απαραίτητη η συνειδητοποίηση εκ μέρους της κοινωνίας των πολιτών και των κινημάτων της δύναμης επιρροής που διαθέτουν όσον αφορά τις διακρατικές αποφάσεις που αφορούν ζητήματα όπως η απονομή δικαιοσύνης, η προστασία του περιβάλλοντος, η ανισότητα μεταξύ ανεπτυγμένου και αναπτυσσόμενου κόσμου κ. ά. Τέλος, προάγουν την εγκαθίδρυση ενός κοσμοπολίτικου δημοκρατικού μοντέλου κοινωνικής οργάνωσης, περιφερειακών κοινοβουλίων και ενός διεθνούς δδικαστικού θεσμού για την προάσπιση των ανθρωπινων δικαιωμάτων (Dunne, 2005). Βασικοί εκπρόσωποι της εν λόγω τάσης του Φιλελευθερισμού είναι, μεταξύ άλλων, Richard Falk, David Held και S.H. Mendlowitz.

Δ) Ο πλουραλισμός της παγκόσμιας κοινωνίας βρίσκεται πιο κοντά στο ρεύμα του νέο-ιδεαλισμού. Βασικές αρχές της εν λόγω τάσης της φιλελεύθερης θεωρητικής σχολής αποτελούν η επεξεργασία της επίλυσης συγκρούσεων, η έννοια της νομιμοποίησης και η ιδέα που αφορά τις θεμελιώδεις ανθρώπινες ανάγκες που είναι απαραίτητο να καλυφθούν προκειμένου να αποφευχθεί ο κίνδυνος για ξέσπασμα έντονων συγκρούσεων σε εθνικό ή διακρατικό επίπεδο.

1.2 Ρεαλισμός

Παρά τη μεγάλη απήχηση των διαφόρων τάσεων του φιλελευθερισμού, είναι αναμφίβολο πως την πλέον διαδεδομένη σχολή σκέψης στη θεωρία των Διεθνών Σχέσεων αποτελεί ο πολιτικός ρεαλισμός αφού σύμφωνα με σχετικές έρευνες, η μεγάλη πλειοψηφία των αναλύσεων που αναπτύσσονται από ακαδημαϊκούς και τίθενται σε εμπειρική δοκιμασία ακολουθούν τη ρεαλιστική προσέγγιση (Πλατιάς, 2010). Όσον αφορά την πολιτική πρακτική, σημαντικές προσωπικότητες της παγκόσμιας ιστορίας, όπως οι Richelieu, Metternich, Roosevelt, Churchill, deGaulle και Kissinger, έχουν ακολουθήσει τις βασικές αρχές του πολιτικού ρεαλισμού κατά την εξάσκηση των πολιτικών τους καθηκόντων. Στον αντίποδα της φιλελεύθερης θεωρίας, οι ρεαλιστές υιοθετούν μία απαισιόδοξη πρόβλεψη σχετικά τις πιθανότητες της εγκαθίδρυσης της παγκόσμιας ειρήνης, την οποία θεωρούν σχεδόν ουτοπική. Σύμφωνα με τον Carr, οι υποστηρικτές του πολιτικού ρεαλισμού θεωρούν αναπόφευκτες τις ανταγωνιστικές τάσεις των κρατικών δρώντων και διακηρύσσουν πως η κατανόηση, αποδοχή και προσαρμογή της θεωρητικής σκέψης στις εν λόγω τάσεις είναι αναγκαία για τη σωστή αξιολόγηση και διαχείριση των Διεθνών Σχέσεων (Carr, 2011).

Όσον αφορά το πολιτικό πεδίο η πρακτικές εφαρμογές ηγετών όπως ο Ρισελιέ, ο Μέτερνιχ, ο Μπίσμαρκ, ο Ρούσβελτ, ο Τσόρτσιλ, ο Ντε Γκώλ και ο Κίσσιγκερ, έχουν ταυτιστεί σε μεγάλο βαθμό με τον πολιτικό ρεαλισμό στην εξωτερική πολιτική. Σε αντίθεση με τους φιλελεύθερους, οι ρεαλιστές θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι απαισιόδοξοι αναφορικά με τη διεθνή πολιτική. Οι ρεαλιστές συμφωνούν ότι η δημιουργία ενός ειρηνικού κόσμου θα ήταν ευκατάρια αλλά δεν βλέπουν κανέναν τρόπο διαφυγής από τον σκληρό κόσμο του ανταγωνισμού ασφαλείας και του πολέμου. Η δημιουργία ενός ειρηνικού κόσμου είναι αδιαμφισβήτητα μια ελκυστική ιδέα αλλά περισσότερο είναι μία ιδέα που αναπτύσσεται στα πλαίσια του ουτοπισμού. Όπως αναφέρει ο Carr «ο ρεαλισμός τείνει να δίνει έμφαση στην ακατανίκητη δύναμη των υπάρχουσών τάσεων και να επιμένει ότι η ύψιστη σοφία τείνει στο να αποδέχεται κανείς

και να προσαρμόζεται σε αυτές τις δυνάμεις και σ' αυτές τις τάσεις» (E. Carr, η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939).

Η θεωρία της ρεαλιστικής θεωρητικής σχολής αναπτύσσεται γύρω από πέντε βασικούς άξονες (Gilpin, 1986; Keohane, 1986; Dunne&Schmidt, 2013), οι οποίοι αναλύονται παρακάτω:

- Τα κράτη αποτελούν τους βασικούς δρώντες στο διεθνές σύστημα
- Η έννοια της ισχύος διαδραματίζει κομβικό ρόλο στη διασφάλιση και την επιβίωση των κρατών καθώς και στη διατήρηση ειρηνικών σχέσεων μεταξύ τους
- Η εξωτερική πολιτική ενός κράτους διαχωρίζεται σαφώς από την εσωτερική πολιτική
- Τα κράτη λαμβάνουν όλες τις αποφάσεις τους λειτουργώντας ως ορθολογικοί δρώντες που στοχεύουν στην προάσπιση των εθνικών συμφερόντων.
- Υπάρχει μία σαφής τάση για επικράτηση των συγκρούσεων στις διεθνείς σχέσεις, οι οποίες είναι δυνατό να λάβουν είτε τη μορφή απλού ανταγωνισμού είτε τη μορφή πολεμικής σύρραξης, έναντι της ειρηνικής συνύπαρξης και συνεργασίας

Σύμφωνα με τους θεωρητικούς του ρεαλισμού, κάθε ανάλυση στον τομέα των Διεθνών Σχέσεων πρέπει να γίνεται με επίκεντρο την πολιτική ηγεσία των διαφόρων κρατικών δρώντων, η οποία είναι υπεύθυνη για τη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής αφού ο εν λόγω τομέας πραγματεύεται τις διακρατικές σχέσεις σε πολιτικό και στρατιωτικό επίπεδο.

Οι ρεαλιστές διαφωνούν με τους φιλελευθέρους σχετικά με τη δύναμη επιρροής που έχουν οι διεθνείς οργανισμοί πάνω στην διεθνή πολιτική σκηνή και αναδεικνύουν ως τα ισχυρά κράτη ως τους πλέον σημαντικούς δρώντες στο διεθνές σύστημα. Σύμφωνα με τη θεωρία του ρεαλισμού, η δράση των διεθνών οργανισμών δεν είναι δυνατό να θεωρηθεί απαλλαγμένη από την επιρροή των κρατών που τους απαρτίζουν και, ιδιαιτέρως, των κρατών που χαρακτηρίζονται από υψηλή ισχύ στη διεθνή σκηνή.

Κεντρικό ρόλο στην ανάλυση των Διεθνών Σχέσεων με βάση τη θεωρία του ρεαλισμού κατέχει η έννοια της ισχύος αφού αυτή αποτελεί βασική επιδίωξη όλων των κρατών. Μάλιστα, ο Morgenthau (1948) έχει χαρακτηρίσει τη διεθνή πολιτική σκηνή ως τον «αγώνα για ισχύ» ενώ ο Schwarzenberger (1941) έχει επισημάνει πως η επιδίωξη των κρατών για αύξηση της ισχύος τους δεν απουσιάζει ούτε στην περίπτωση διακρατικών σχέσεων συνεργασίας αλλά, αντιθέτως, βρίσκεται «υπό μεταμφίεση». Γίνεται, λοιπόν, φανερό, πως βασική επιδίωξη των διεθνολόγων αποτελεί η μελέτη και κατανόηση των νόμων που διέπουν τον αγώνα για ισχύ, τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνονται οι ισορροπίες ισχύος στο διεθνές σύστημα και τις μεθόδους με τις οποίες οι αγώνες των διαφόρων κρατών για ισχύ είναι δυνατό να συνδυαστούν με ειρηνικό τρόπο. Οι μέθοδοι αυτοί σχετίζονται, κατά κύριο λόγο, με την ισορροπία ισχύος, την αποτροπή και τις αμυντικές συμμαχίες μεταξύ των κρατών. Η διεθνολογική έρευνα που δε σχετίζεται με κάποιο από τα προαναφερθέντα ζητήματα είτε δεν έχει κανένα ουσιαστικό επιστημονικό ενδιαφέρον, είτε οδηγεί σε εσφαλμένα συμπεράσματα με αποτέλεσμα τα κράτη που τα εφαρμόζουν να διακινδυνεύουν τόσο τα εθνικά τους συμφέροντα όσο και την παγκόσμια ειρήνη (Ηρακλείδης, 2015).

Για τη θεωρητική σχολή του ρεαλισμού, το κάθε κράτος θεωρείται ως ένας ενιαίος δρών, ο οποίος αποφασίζει και συμπεριφέρεται ακολουθώντας το μοντέλο του «ορθολογικού δρώντος» (rational actor model) (Allison, 1971). Ουσιαστικά η ανάλυση εστιάζει αποκλειστικά στην πολιτική αρχή που φέρει την ευθύνη της άσκησης της εξωτερικής πολιτικής, λαμβάνοντας ως δεδομένο ότι πρωταρχικό μέλημα της αρχής αυτής είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους και η ελαχιστοποίηση της ζημιά που απορρέουν από κάθε απόφαση. Με την παραδοχή αυτή, είναι εφικτή η μελέτη και η αξιολόγηση των κρατικών αποφάσεων στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής (Ηρακλείδης, 2015).

Επιπλέον, κεντρικό ρόλο στη θεωρία του ρεαλισμού διαδραματίζει η ιδέα ότι η εσωτερική και η εξωτερική πολιτική κάθε κράτους είναι σαφώς διαχωρισμένη. Από τη μία πλευρά υπάρχει η κοινωνία που οργανώνεται στο εσωτερικό κάθε χώρας και διέπεται από συγκεκριμένους κανόνες και νόμους, η παραβίαση των οποίων επισύρει την τιμωρία του παραβάτη. Από την άλλη πλευρά, υπάρχει η διεθνής κοινωνία, η οποία χαρακτηρίζεται από μία «αναρχία» (Bull, 1977) αφού διέπεται από υψηλό ανταγωνισμό

και εύθραυστη τάξη ενώ τα μέλη της κινητοποιούνται από εγωιστικά και όχι αλτρουιστικά κίνητρα. Μέσα σε αυτή την άναρχη διεθνή κοινωνία, κάθε κράτος οφείλει να προστατέψει τα εθνικά του συμφέροντα και τα κυριαρχικά του δικαιώματα βασιζόμενο στην αυτό-βοήθεια (self-help) (Ηρακλείδης, 2015)

1.3 Στρουκτουραλισμός ή δομισμός

Η εν λόγω θεωρητική σχολή έχει βαθιές επιρροές από την μαρξιστική θεωρία και, ιδιαιτέρως, από τη λενινιστική θεώρηση του ιμπεριαλισμού και των παραγώγων του. Στον τομέα της ανάλυσης των Διεθνών Σχέσεων αποτέλεσε, από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 μέχρι τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, την τρίτη πιο διαδεδομένη θεωρητική σχολή. Βασικοί εκπρόσωποι της εν λόγω σχολής υπήρξαν οι Immanuel Wallerstein, André Gunder Frank (1929-2005), Samir Amin, Giovanni Arrighi (1937-2009), Johan Galtung, κ.ά. Ωστόσο, ως εμπνευστής της μπορεί να θεωρηθεί ο Έλληνας οικονομολόγος Αργύρης Εμμανουήλ (1911-2001), ο οποίος την πρωτοεισήγαγε στο δοκίμιό του με τίτλο *Échange inégal* (άνιση ανταλλαγή) που εκδόθηκε το 1962.

Βασική παραδοχή του στρουκτουραλισμού στις Διεθνείς Σχέσεις αποτελεί η ιδέα ότι κομβικό ρόλο στη διαμόρφωσή τους διαδραματίζουν οι σχέσεις οικονομικής εξάρτησης ανάμεσα στο ισχυρό κέντρο (του «Βορρά») και της αδύναμης και εξαρτημένης περιφέρειας (του «Νότου»). Ο στρουκτουραλισμός θεωρεί το διεθνές σύστημα ως ένα παγκόσμιο σύστημα που διέπεται από σχέσεις εντεινόμενης εκμετάλλευσης, αντίστοιχες με τις σχέσεις που συνδέουν την αστική τάξη με το προλεταριάτο. Πρόκειται για ένα ενιαίο παγκόσμιο σύστημα που διέπεται από τους καπιταλιστικούς νόμους περί παραγωγής και εκμετάλλευσης (Ηρακλείδης, 2015).

Η προαναφερθείσα παγκόσμια δομή ακολουθεί τη δική της ανεξάρτητη πορεία, η οποία δεν έχει πολλές πιθανότητες μεταβολής ανεξάρτητα από τις προσωπικές ή κρατικές αποφάσεις και συμπεριφορές ενώ η βία και η εκμετάλλευση αποτελούν εγγενή χαρακτηριστικά της (Ηρακλείδης, 2015).

Η παγκόσμια αυτή δομή συνεχίζει να υφίσταται και να χαρακτηρίζει το διεθνές σύστημα μέχρι και σήμερα και, μάλιστα, έχει ισχυροποιηθεί μέσω της επικράτησης του καπιταλιστικού συστήματος. Αυτό που έχει μεταβληθεί είναι η διάσταση της σχέσης του ισχυρού κέντρου με την αδύναμη περιφέρεια αφού αυτή έχει λάβει έντονα πολιτισμικά χαρακτηριστικά μέσα από «την αντιπαράθεση του δυτικού προτύπου με το Ισλάμ, την πλέον πολιτικοποιημένη και ευρεία πολιτισμική ιδεολογία της περιφέρειας» (Ηρακλείδης, 2015).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΙ ΑΜΕΡΙΚΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΨΥΧΡΟΠΟΛΕΜΟ

2.1. Το διεθνές σύστημα κατά τον Ψυχρό Πόλεμο

2.1.1 Οι απαρχές του Ψυχρού Πολέμου

Μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η εξάντληση των παραδοσιακών ευρωπαϊκών δυνάμεων και η συντριβή του γερμανικού Γ' Ράιχ, οδήγησε στη δημιουργία ενός νέου statusquo στο διεθνές σύστημα, το οποίο απαρτιζόταν από δύο βασικούς πόλους: τον σοβιετικό και το αμερικανικό (Berstein&Milza, 1997; Young, 2002). Η χρονική περίοδος που σημαδεύτηκε από την ολοένα εντεινόμενη αντιπαράθεση των δύο αυτών υπερδυνάμεων είναι γνωστή με τον όρο «Ψυχρός Πόλεμος» (Hobsbawm, 2002) αφού βασικό της χαρακτηριστικό αποτέλεσε η απουσία κάποιας άμεσης πολεμικής σύρραξης μεταξύ αυτών.

Ο Αμερικανός επιχειρηματίας και κυβερνητικός αξιωματούχος Bernard Baruch υπήρξε ο πρώτος που εισήγαγε τον όρο «Ψυχρός Πόλεμος» το 1947 στα πλαίσια ενός δημόσιου λόγου του για την προώθηση του δόγματος Τρούμαν. (Γιαννουλόπουλος, 1992). Στη συνέχεια, ο όρος αυτός υιοθετήθηκε άμεσα από τον πολιτικό συντάκτη της Washington Post, Walter Lippmann.

Παρόλο που η λήξη της περιόδου του Ψυχρού Πολέμου τοποθετείται από όλους τους ιστορικούς στο 1989, έχουν διατυπωθεί ποικίλες απόψεις σχετικά με την έναρξή της. Πιο αναλυτικά, οι διάφορες απόψεις αναφέρουν ως σημείο έναρξης της ψυχροπολεμικής εποχής την εκδήλωση της Οκτωβριανής Επανάστασης στη Ρωσία (1917), την αντιδικία των Μεγάλων Δυνάμεων στον Ο.Η.Ε. περί Ελλάδας και Ιράν (1946), η αναφορά του Winston Churchill στο «σιδηρούν παραπέτασμα» (Μάρτιος 1946), το δόγμα Τρούμαν (Μάρτιος 1947), η απόρριψη του δόγματος Τρούμαν από τις χώρες του ανατολικού

μπλογκ (καλοκαίρι του 1947), το κομμουνιστικό πραξικόπημα στην Πράγμα (Φεβρουάριος 1948) και η ίδρυση του ΝΑΤΟ (Απρίλιος 1949) (Γιαννουλόπουλος, 1992).

Η δημιουργία ενός διπολικού διεθνούς συστήματος στη μεταπολεμική εποχή διαφαινόταν ήδη πριν από την οριστική συντριβή του Γ' Ράιχ αφού στο στρατόπεδο των Συμμάχων κυριαρχούσαν δύο αντιδιαμετρικές απόψεις σχετικά με την πολιτική οργάνωση της κοινωνίας. Από τη μία πλευρά, οι Αμερικανοί ηγέτες οραματίζονταν την εγκαθίδρυση μίας παγκόσμιας οικονομίας βασισμένη στις αρχές του ελεύθερου εμπορίου ενώ πίστευαν πως η ίδρυση του Ο.Η.Ε. θα λειτουργούσε ανασταλτικά στην πιθανή ανάδυση επικίνδυνων εθνικιστικών τάσεων και θα μπορούσε να εγγυηθεί την παγκόσμια ειρήνη.

Από την άλλη πλευρά, ο Ιωσήφ Στάλιν, ως ηγέτης του ισχυρότερου κομμουνιστικού κράτους, απέρριπτε την ιδέα της φιλελεύθερης οργάνωσης του μεταπολεμικού διεθνούς συστήματος (Young, 2002).

2.1.2 Οι διασκέψεις της Γιάλτας και του Πότσδαμ

Κατά το έτος 1945, οι ηγέτες των Συμμαχικών Δυνάμεων έλαβαν μέρος σε δύο διασκέψεις που έγιναν στη Γιάлта (Φεβρουάριος 1945) και τον Πότσδαμ (Ιούλιος/Αύγουστος 1945) με στόχο να καταλήξουν σε συμφωνία πάνω σε ζητήματα καίριας σημασίας κατά την μεταπολεμική εποχή. Πιο αναλυτικά, τα ζητήματα που αποτέλεσαν αντικείμενο των προαναφερθέντων διασκέψεων αφορούσαν το «γερμανικό ζήτημα», το ύψος και το διαμοιρασμό των πολεμικών αποζημιώσεων που θα επιβάλλονταν στην ηττημένη Γερμανία, η σύνθεση της προσωρινής κυβέρνησης της Πολωνίας καθώς και ο καθορισμός των νέων συνόρων της. Κατά τη συζήτηση των εν λόγω ζητημάτων αναδύθηκαν οι πρώτες σημαντικές διαφωνίες μεταξύ των Η.Π.Α. και της Ε.Σ.Σ.Δ.(Γιαννουλόπουλος, 1992).

Το ύψος των πολεμικών αποζημιώσεων αποτέλεσε σημείο έντονης διαφωνίας μεταξύ των Συμμάχων. Ο Στάλιν αξίωνε την απόδοση του μισού ποσού των γερμανικών

χρημάτων στην Ε.Σ.Σ.Δ. προβάλλοντας το επιχείρημα πως αυτό είχε ήδη συμφωνηθεί κατά τη διάρκεια της τελευταίας Συνεδρίας της Συνδιάσκεψης της Γιάλτας με τον πρώην πρόεδρο Ρούσβελτ , ο οποίος είχε δηλώσει: «η Επιτροπή Επανορθώσεων θα έπρεπε να λάβει, ως βάση συζητήσεως, τη σοβιετική πρόταση να προσδιορισθούν οι γερμανικές πολεμικές αποζημιώσεις στο ποσό των 20 δις. δολαρίων και το 50% του ποσού αυτού να αποδοθεί στην ΕΣΣΔ» (Γιαννουλόπουλος, 1992). Το εν λόγω χρηματικό ποσό θα αποτελούσε σημαντική ανάσα για τη σοβιετική οικονομία, η οποία καλούνταν να αντιμετωπίσει τις τεράστιες καταστροφές που είχαν υποστεί οι υποδομές της χώρας κατά τη διάρκεια του πολέμου. Ωστόσο, αυτό δεν αποτελούσε το μοναδικό κίνητρο των αξιώσεων της σοβιετικής πλευράς.

Από την άλλη πλευρά, οι Αμερικανοί αν και αρχικά υποστήριζαν το Σχέδιο Μορκεντάου, το οποίο προέβλεπε τη διαίρεση και την αποβιομηχάνιση του γερμανικού κράτους, τελικά κατάλαβαν ότι η διάλυση της γερμανικής οικονομίας δεν ευνοούσε πλήρως τα συμφέροντά τους αφού θα καθιστούσε επισφαλή την ειρήνη και τη σταθερότητα στην κεντρική Ευρώπη (Γιαννόπουλος, 1992). Επιπλέον, η αμερικανική υψηλή στρατηγική είχε αρχίσει ήδη από το 1945 να εξετάζει την Ε.Σ.Σ.Δ. ως ένα σημαντικό εχθρό στο διεθνές γεωπολιτικό σύστημα. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι μόλις δέκα εβδομάδες από τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, όπου οι δύο υπερδυνάμεις είχαν αναδειχθεί νικήτριες πολεμώντας στο ίδιο στρατόπεδο, το Μικτό Επιτελείο των Η.Π.Α. είχε καταρτίσει ένα σχέδιο επίθεσης με πυρηνικά μέσα σε 20 σημαντικές πόλεις της Ε.Σ.Σ.Δ.. Παρόλο που οι πιθανότητες εφαρμογής του εν λόγω σχεδίου ήταν μηδαμινές, είναι ενδεικτικό του κλίματος αντιπαλότητας που είχε αρχίσει να δημιουργείται μεταξύ των δύο Μεγάλων Δυνάμεων της εποχής (Hobsbawm, 2002).

Ακόμα μεγαλύτερη διαφωνία μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων του συμμαχικού στρατοπέδου προκάλεσε η μελλοντική τύχη της Πολωνίας, ζήτημα το οποίο είχε κομβική σημασία για τα συμφέροντα όλων των πλευρών. Ιστορικά, η στρατηγική θέση της χώρας την καθιστούσε πάντα ένα σημαντικό στόχο τόσο της γερμανικής και της ρωσικής υψηλής στρατηγικής. Η εισβολή των ναζιστικών στρατευμάτων στην Πολωνία τα ξημερώματα της 1^{ης} Σεπτεμβρίου 1939 αποτέλεσε την αφορμή για την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου αφού η Μ. Βρετανία και η Γαλλία κήρυξαν τον πόλεμο στη

Γερμανία και η Ε.Σ.Σ.Δ. εισέβαλε και κατέλαβε το ανατολικό τμήμα της χώρας. Το καλοκαίρι του 1944 σχηματίστηκε στην πόλη Λούμπλιν, κατ' εντολή του Κόκκινου Στρατού η Προσωρινή Κυβερνητική Επιτροπή της χώρας, η οποία αποτελούνταν από μία ομάδα κομμουνιστών (Young, 2002). Η εν λόγω επιτροπή θα συμπεριελάμβανε στους κόλπους της και άλλες αντιφασιστικές μονάδες και θα οδηγούσε τη χώρα σε εκλογές μετά τη λήξη του πολέμου. Η Ε.Σ.Σ.Δ. δεν σκόπευε να υποστηρίξει οποιαδήποτε τάση ανεξαρτητοποίησης θα γεννιούνταν στους Πολωνούς. Αυτό επιβεβαιώθηκε και από το γεγονός ότι δεν υπήρξε η παραμικρή αρωγή της εξέγερσης που εκδηλώθηκε στη Βαρσοβία κατά της γερμανικής κατοχής (Young, 2002).

Το Φεβρουάριο του 1945 συνήλθε στη Γιάλτα μία Διάσκεψη μεταξύ των τριών ηγετών των μεγάλων δυνάμεων του συμμαχικού στρατοπέδου. Παρόλο που έχει επικρατήσει η ιδέα ότι στα πλαίσια της συγκεκριμένης συνάντησης οι τρεις ηγέτες χώρισαν την Ευρώπη σε σφαίρες επιρροής, δεν προχώρησαν στην υπογραφή κανενός επίσημου εγγράφου που να αφορούσε το ζήτημα αυτό. Ωστόσο, οι στρατιωτικές ισορροπίες που επικρατούσαν στην Ευρώπη ήταν δεδομένες. Ο σοβιετικός στρατός ήλεγχε ολόκληρη την ανατολική Ευρώπη και η Ε.Σ.Σ.Δ. δεν έδειχνε πρόθυμη να αποποιηθεί τον έλεγχο αυτό με ειρηνικά μέσα. Αυτό που αποτέλεσε προϊόν της Διάσκεψης της Γιάλτας ήταν μία Διακήρυξη για την Απελευθερωμένη Ευρώπη, η οποία δεν είχε κάποια ιδιαίτερη σημασία αφού, στην ουσία, επαδιατύπωνε τις αρχές του Χάρτη του Ατλαντικού για ανεξαρτησία και εθνική κυριαρχία των ευρωπαϊκών κρατών χωρίς να ορίζει με ποιους τρόπους θα ήταν δυνατό να επιτευχθεί κάτι τέτοιο. Όσον αφορά το πολωνικό ζήτημα, οι τρεις ηγέτες συμφώνησαν στην εγκατάσταση μίας κυβέρνησης με τη συμμετοχή κομμουνιστών και μελών της εξόριστης πολωνικής κυβέρνησης που βρισκόταν υπό δυτική επιρροή. Η εν λόγω συμφωνία θεωρήθηκε ότι ευνοούσε, μακροπρόθεσμα, το σοβιετικό έλεγχο της περιοχής (Young, 2002). Τέλος, στα πλαίσια της Διάσκεψης της Γιάλτας επιβεβαιώθηκε η απόφαση που είχε ληφθεί στην Τεχεράνη για τη Γραμμή Curzon με παράλληλη επέκταση των πολωνικών συνόρων μέχρι τον ποταμό Irdar (Γιαννουλόπουλος, 1992). Ωστόσο, παρόλο που οι αποφάσεις για το μεταπολεμικό κράτος της Πολωνίας ευνοούσαν την Ε.Σ.Σ.Δ., η υλοποίησή τους αποδείχθηκε ένα πολύ δύσκολο εγχείρημα.

Ένα άλλο ζήτημα που απασχόλησε τους ηγέτες των Μεγάλων Δυνάμεων στα πλαίσια της Διάσκεψης της Γιάλτας ήταν η σφαίρα επιρροής στην οποία θα ανήκαν μεταπολεμικά τα βαλκανικά κράτη. Η συζήτηση αυτή οδήγησε στην υπογραφή μεταξύ του Βρετανού και του Σοβιετικού ηγέτη της λεγόμενης «συμφωνίας των ποσοστών» (Γιαννουλόπουλος, 1992). Η εν λόγω συμφωνία, η οποία διατυπώθηκε στη βάση της προηγούμενης σχετικής συμφωνίας της Μόσχας, προέβλεπε πως η Μ. Βρετανία θα είχε το δικαίωμα της πρωτοβουλίας κινήσεων στην Ελλάδα ενώ η Ε.Σ.Σ.Δ. θα κατείχε το αντίστοιχο δικαίωμα στη Ρουμανία (Γιαννουλόπουλος, 1992).

Λίγους μήνες μετά τη Διάσκεψη της Γιάλτας, ο Χάρι Τρούμαν διαδέχθηκε τον Ρούσβελτ στην προεδρία των Η.Π.Α., μετά το θάνατο του δευτέρου. Ο νέος Πρόεδρος ήταν αποφασισμένος να σκληρύνει τη στάση της χώρας κατά της Σοβιετικής Ένωσης, γεγονός που έγινε άμεσα αντιληπτό στις διπλωματικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών ενώ σημαντικό ρόλο σε αυτή την αλλαγή πορείας έπαιξε ο A.Harriman, ο οποίος εκτελούσε χρέη πρέσβη στη Σοβιετική πρωτεύουσα (Γιαννουλόπουλος, 1992). Η ένταση στις σχέσεις των δύο χωρών αποτυπώθηκε πολύ έντονα στην επόμενη διάσκεψη των Μεγάλων Δυνάμεων που έλαβε χώρα στο Πότσδαμ το καλοκαίρι του 1945.

Κομβικό ρόλο στην σκλήρυνση της στάσης της αμερικανικής πλευράς έναντι της Ε.Σ.Σ.Δ. έπαιξε η επιτυχημένη δοκιμή της πρώτης ατομικής βόμβας, η οποία έλαβε χώρα αμέσως πριν την έναρξη των εργασιών της Διάσκεψης. Η εν λόγω επιτυχία παρείχε στον Αμερικανό Πρόεδρο Τρούμαν τη διαβεβαίωση ότι οι Η.Π.Α. δεν είχαν πλέον ανάγκη τη σοβιετική συνδρομή για τη νίκη στον πόλεμο με την Ιαπωνία (Γιαννουλόπουλος). Παρά την αλλαγή στο συσχετισμό των δυνάμεων μεταξύ των Η.Π.Α. και της Ε.Σ.Σ.Δ., οι δύο ηγέτες κατέληξαν σε συμφωνία επί της αρχής σχετικά με το γερμανικό ζήτημα, η οποία προέβλεπε και τον αποπλισμό της χώρας (Young, 2002). Τα βασικά σημεία της συμφωνίας περιελάμβαναν (Γιαννουλόπουλος, 1992):

- Τη καθορισμό των ζωνών κατοχής της Γερμανίας
- Τις τακτικές συναντήσεις των Υπουργών Εξωτερικών της Συμμαχίας και την εκκίνηση της διαδικασίας υπογραφής συνθηκών ειρήνης με τα κράτη που συμμετείχαν στο ηττημένο στρατόπεδο του Άξονα, οι οποίες θα περιελάμβαναν

και όρους για την οριστική διευθέτηση του ζητήματος των πολεμικών επανορθώσεων που τα κράτη αυτά θα κατέβαλαν.

Ωστόσο, στη Διάσκεψη του Πότσδαμ δεν επιλύθηκε το σύνολο των ζητημάτων που αφορούσε τα ζητήματα που θα απασχολούσαν μεταπολεμικά τους Συμμάχους ενώ, παράλληλα, εδραιώθηκε η αντιπαλότητα μεταξύ των δύο υπεδυνάμεων, η οποία θα επηρέαζε, κατά τη διάρκεια των επόμενων δεκαετιών, ολόκληρο σχεδόν τον πλανήτη.

2.1.3Η πολιτική «ανάσχεσης» των ΗΠΑ

Παρόλο που η αναδύομενη εχθρικήτητα μεταξύ του αμερικανικού και του σοβιετικού στρατοπέδου έγινε εμφανώς αντιληπτή, στην παγκόσμια κοινή γνώμη άρχισε να γεννιέται η ελπίδα ότι, μεταπολεμικά, η διπλωματία θα αποτελέσει το μοναδικό μέσο επίλυσης διακρατικών διαφορών μέσα από τη διενέργεια συσκέψεων κορυφής.

Η Ε.Σ.Σ.Δ. είχε επίγνωση της ρευστής ισορροπίας που επικρατούσε στο διεθνές γεωπολιτικό σύστημα και αξιολογούσε με καχυποψία κάθε στρατηγική κίνηση των Η.Π.Α. ενώ αντίστοιχη καχυποψία επικρατούσε και στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού. Απάντηση στις ανησυχίες των αμερικανικών αρχών αποτέλεσε το υπόμνημα που κατέθεσε το Φεβρουάριο του 1946, ο Τζώρτζ Κένναν, ο οποίος ήταν εκτελούσε χρέη διπλωμάτη στη Μόσχα. Μέσω του εν λόγω υπομνήματος, ο Κένναν επεδίωξε μία ανάλυση της σοβιετικής υψηλής στρατηγικής, η οποία επηρέασε βαθιά την αμερικανική πολιτική απέναντι στη Μόσχα.(Young, 2002). Το υπόμνημα του Κένναν αποτέλεσε τη βάση της λεγόμενης «πολιτικής της ανάσχεσης» που υιοθέτησαν οι Η.Π.Α. απέναντι στην Ε.Σ.Σ.Δ. μέχρι το 1950 (Hobsbawm, 2002).

Βασικό στοιχείο του υπομνήματος του Κένναν ήταν η πεποίθηση ότι πρωταρχικός στόχος της σοβιετικής πολιτικής δεν ήταν η διάδοση της κομμουνιστικής θεωρίας. Αντιθέτως, ο Κένναν πίστευε πως η Ε.Σ.Σ.Δ. έπρεπε να αντιμετωπιστεί ως μίας καθυστερημένη και παλαιών αρχών κοινωνία, οι ηγέτες της οποίας δεν κινητοποιούνται

από κάποια ιδιαίτερα ιδεολογικά πιστεύω αλλά από το κλασικό και ενστικτώδες αίσθημα της ανασφάλειας (Hobsbawm, 2002). Ο Κένναν αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα της αμερικανικής πολιτικής σκηνής αφού το 1947 θα καταλάμβανε τη θέση του διευθυντή του Επιτελείου Σχεδιασμού Πολιτικής (PolicyPlanningStaff-PPS) του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας των ΗΠΑ (Στεφανίδης, 2008).

Σύμφωνα με το υπόμνημα του Κένναν, η αλλαγή του πολιτικού συστήματος στη Ρωσία δεν είχε επηρεάσει τη βασική ιδέα στην οποία στηριζόταν η εξωτερική πολιτική της χώρας και η οποία χαρακτηριζόταν από μία «εσωστρέφεια» της χώρας με στόχο τη διασφάλιση της ασφάλειάς της. Οι ηγέτες της κομμουνιστικής Ε.Σ.Σ.Δ. εξακολουθούσαν να διοικούν τη χώρα με αυταρχισμό και να παλεύουν για την εθνική ασφάλεια μέσω της μάχης μέχρις εσχάτων της χώρας με κάθε πιθανό εχθρό. Η μόνη αλλαγή που, σύμφωνα με τον Κένναν, είχε επέλθει στην εξωτερική πολιτική που ασκούνταν από τη Μόσχα ήταν η ενίσχυση των επεκτατικών τάσεων (Hobsbawm, 2002). Η νέα ενισχυμένη θέση ισχύος στο διεθνές σύστημα που είχε κατακτήσει η Ε.Σ.Σ.Δ μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο είχε οδηγήσει τη χώρα στην υιοθέτηση μίας βασικής αρχής απέναντι σε κάθε εξωτερικό εχθρό: κανένας συμβιβασμός. Απόδειξη της αρχής αυτής αποτελούσε η κατηγορηματική άρνηση του Σοβιετικού Υπουργού Εξωτερικού Μολότωφ σχετικά με τη συμμετοχή της χώρας του σε οποιαδήποτε διεθνή σύσκεψη μετά το Πότσδεμ (Hobsbawm, 2002).

Βασικό συμπέρασμα του Κένναν υπήρξε ότι η προτιμότερη στρατηγική για τις Η.Π.Α., οι οποίες αποτελούσαν το μοναδικό αντίπαλο δέος στην Ε.Σ.Σ.Δ., ήταν η «ανάσχεση» της ρωσικής πίεσης μέσω ασυμβίβαστης αντίστασης, έστω και αν η πίεση δεν είχε ιδεολογική βάση (Hobsbawm, 2002). Επιπροσθέτως, ο Κένναν ανέδειξε τον έλεγχο της Δυτικής Ευρώπης ως κομβικό στοιχείο για την ασφάλεια της χώρας και πρότεινε την απεμπλοκή της χώρας από τις «περιφερειακές συγκρούσεις» που λάμβαναν χώρα σε πιο απομακρυσμένα σημεία του κόσμου, όπως στην Ασία (Στεφανίδης, 2008).

Η ανάλυση της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής που αποτέλεσε το περιεχόμενο του υπομνήματος Κένναν ήρθε στη δημοσιότητα τον Ιούλιο του 1947 από το Foreign Affairs, με τίτλο “The Sources of the Soviet Conduct”. Πηγή του περιοδικού υπήρξε ο ίδιος ο συγγραφέας του υπομνήματος, ο οποίος υπέγραψε ως «X» (Γιαννουλόπουλος, 1992).

Περίπου την ίδια εποχή, τον Ιανουάριο του 1946, ο Αμερικανός Πρόεδρος Τρούμαν ίδρυσε την πρώτη πολιτική κεντρική υπηρεσία πληροφοριών τη Αμερικής, η οποία ονομαζόταν CIG (CentralIntelligenceGroup) και μετονομάστηκε σε CIA(CentralIntelligenceAgency) το Σεπτέμβριο του 1947.

Η πολιτική της «ανάσχεσης» υιοθετήθηκε από τις Η.Π.Α. κατά τη διάρκεια ενός μεγάλου μέρους του Ψυχρού Πολέμου και μεταφραζόταν στην ανησυχία της χώρας σχετικά με την πιθανότητα Η Ε.Σ.Σ.Δ. να καταστεί η ισχυρότερη δύναμη στο διεθνές σύστημα.

2.1.4 Η εξωτερική και στρατιωτική πολιτική της Ε.Σ.Σ.Δ.

Μία από τις πρώτες εκθέσεις που συνέταξε η νεοσύστατη CIG στις 23 Ιουλίου 1946, αφορούσε την αξιολόγηση των προθέσεων της σοβιετικής πολιτικής στον πολιτικό και στρατιωτικό τομέα. Όπως αναφέρεται στην αναφορά αυτή: «η σοβιετική κυβέρνηση αναμένει μια αναπόφευκτη σύγκρουση με τον καπιταλιστικό κόσμο και για αυτό το λόγο αποπειράται να αυξήσει τη δική της δύναμη και με την υπονόμηση των υποτιθέμενων ανταγωνιστών της». Σύμφωνα με τους Αμερικανούς αναλυτές πρόθεση της Ε.Σ.Σ.Δ. αποτελεί η επ' αόριστον αποφυγή μίας τέτοιας σύγκρουσης (CIAFiles, 1946).

Σε γενικές γραμμές, η πολιτική που ακολουθείται από την Ε.Σ.Σ.Δ, όπως αυτή παρουσιάζεται μέσα από την αναφορά της CIG, χαρακτηρίζεται από αδιαλλαξία σε κάθε ζήτημα που άπτεται της εθνικής της ασφάλειας ενώ, στην περίπτωση άλλων ζητημάτων, η πολιτική της βασίζεται στον καιροσκοπισμό (CIAFiles, 1946). Ο αποκλειστικός έλεγχος των κρατών της Ανατολικής Ευρώπης κατά μήκος της γραμμήςStettin-Triesteεξακολουθεί να αποτελεί βασική επιδίωξη της χώρας ενώ γίνονται προσπάθειες και για ενίσχυση της σοβιετικής επιρροής στη Γερμανία και την Αυστρία.Όσον αφορά την υπόλοιπη Ευρώπη, «η ΕΣΣΔ θα φροντίσει να αποτρέψει το σχηματισμό περιφερειακών μπλοκ από τα οποία θα είναι αποκλεισμένα και θα προσπαθήσει να επηρεάσει την εθνική πολιτική των χωρών μέσω των πολιτικών δραστηριοτήτων των εντόπιων κομμουνιστών»η ΕΣΣΔ θα φροντίσει να αποτρέψει το σχηματισμό

περιφερειακών μπλοκ από τα οποία θα είναι αποκλεισμένη και θα προσπαθήσει να επηρεάσει την εθνική πολιτική των χωρών μέσω των πολιτικών δραστηριοτήτων των εντόπιων κομμουνιστών». Επιπλέον, η Ε.Σ.Σ.Δ. επιδιώκει την εγκαθίδρυση σε Ελλάδα και Τουρκία φιλοσοβιετικών κυβερνήσεων με στόχο τη συμπερίληψη των κρατών αυτών στη ζώνη επιρροής της. Ωστόσο, άμεσες ενέργειες στην κατεύθυνση αυτή αποκλείονται αφού κάτι τέτοιο θα αποτελούσε άμεση πρόκληση απέναντι στις Η.Π.Α. και τη Μ. Βρετανία.

Όσον αφορά την πολιτική που υιοθετεί η σοβιετική ηγεσία στον στρατιωτικό τομέα, αυτή συνίσταται, όπως αναφέρεται στην έκθεση της CIG, στην προσπάθεια να «διατηρηθούν ένοπλες δυνάμεις ικανές να εξασφαλίσουν τα κεκτημένα και να στηρίζουν την εξωτερική πολιτική κατά κάθε πιθανού εχθρικού σχήματος». Οι δυνάμεις αυτές υπολογίζονται σε 4.500.000 άνδρες ενώ άλλη βασική προτεραιότητα της Ε.Σ.Σ.Δ. είναι η άμεση ανάπτυξη προηγμένων οπλικών συστημάτων. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στην προσπάθεια της Ε.Σ.Σ.Δ. για την ανάπτυξη πυρηνικού οπλοστασίου. (CIAFiles, 1946).

2.1.5. Βασικοί άξονες της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής

Σύμφωνα με την προαναφερθείσα έκθεση της αμερικανικής υπηρεσίας πληροφοριών, βασικό κίνητρο της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής δεν αποτελούν τα συμφέροντα και οι φιλοδοξίες των πολιτών της χώρας αλλά οι υπολογισμοί και οι ιδεοληψίες των μελών της Κ.Ε. του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης. Όπως αναφέρουν οι συντάκτες της έκθεσης: η άγνοια του εξωτερικού κόσμου και ο μαρξιστικός δογματισμός έχουν ιδιαίτερη επίδραση στην προσέγγιση προβλημάτων στις εξωτερικές σχέσεις». Παρόλο που απώτερη επιδίωξη της εξωτερικής πολιτικής της Ε.Σ.Σ.Δ. είναι η απόλυτη κυριαρχία στο διεθνές γεωπολιτικό σύστημα και η παγκόσμια επικράτηση του κομμουνισμού, τα μέλη της Κεντρικής Επιτροπής του Κόμματος έχουν επίγνωση του σχεδόν ακατόρθωτου χαρακτήρα της επιδίωξης αυτής και εστιάζουν στην διατήρηση και ενίσχυση της θέσης ισχύος της χώρας στις υφιστάμενες διεθνείς συνθήκες (CIAFiles,

1946). Όμως, αυτή η ρεαλιστική προσέγγιση της παρούσας γεωπολιτικής κατάστασης από τους Σοβιετικούς ηγέτες δεν αναιρεί την πάγια σοβιετική πεποίθηση σχετικά με την αδύνατη μακροπρόθεσμη ειρηνική συνύπαρξη των κομμουνιστικών και καπιταλιστικών κρατών (CIAFiles, 1946).

Θεωρώντας δεδομένο τον αναπόφευκτο χαρακτήρα μίας μελλοντικής σύγκρουσης μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων, οι Αμερικανοί αναλυτές ορίζουν ως βασικούς στόχους της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής:

- Αύξηση της θέσης ισχύος της χώρας
- Προστασία της σταθερότητας στο εσωτερικό της χώρας μέσω της απομόνωσης των πολιτών της από τους πολίτες των καπιταλιστικών χωρών της Δύσης
- Η άμεση ανάπτυξη μίας ισχυρής και αυτάρκους οικονομίας (CIAFiles, 1946).

2.1.6 Διαίρεση της Ευρώπης

Η υπεροχή του Κόκκινου Στρατού έναντι των στρατιωτικών δυνάμεων των χωρών της Δυτικής Ευρώπης, οδήγησε τα ευρωπαϊκά κράτη που συμμετείχαν στο γερμανικό Άξονα (Βουλγαρία, Ρουμανία, Ουγγαρία) να προχωρήσουν σε σύναψη συνθηκών ειρήνης με την Ε.Σ.Σ.Δ. το Φεβρουάριο του 1947. Με τις συνθήκες αυτές, τα ηττημένα κράτη ουσιαστικά παραδίνονταν άνευ όρων στην Ε.Σ.Σ.Δ. (Young, 2002). Τα δημοκρατικά κράτη του Δυτικού κόσμου αντέδρασαν έντονα στις ταπεινωτικές αυτές συνθήκες και εξέφρασαν μεγάλη ανησυχία για την εξωτερική πολιτική που η Ε.Σ.Σ.Δ. θα εφάρμοζε στις σχέσεις της με τις υπόλοιπες χώρες στο μέλλον.

Η Γερμανία, η οποία υπήρξε ο μεγάλος ηττημένος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου αντιμετώπιζε ποικίλα προβλήματα, τα οποία, εν μέρει, προκαλούνταν από την τετραπλή κατοχή που είχε επιβληθεί στα εδάφη της, καθώς, εκτός από τις τρεις Μεγάλες Δυνάμεις, κατοχικά στρατεύματα διέθετε και η Γαλλία ως αποτέλεσμα της βρετανικής πίεσης στις άλλες δύο δυνάμεις. Η Μ. Βρετανία θεωρούσε πως η Γαλλία θα αποτελούσε ένα πολύ

σημαντικό σύμμαχο στο μελλοντικό έλεγχο της χώρας, μετά την αποχώρηση του αμερικανικού στρατού κατοχής, η οποία είχε προγραμματιστεί να ολοκληρωθεί μέχρι το 1947.

Τον Ιούνιο του 1946, τερματίστηκε η σοβιετική κατάληψη του Ιράν, μετά από έντονες διπλωματικές διεργασίες που έλαβαν χώρα τους προηγούμενους μήνες μεταξύ της Ε.Σ.Σ.Δ., της Μ. Βρετανίας και των Η.Π.Α. Σύμφωνα με τους Αμερικανούς αναλυτές της CIA, «οι Σοβιετικοί μετά και το διακανονισμό του Αζερμπαϊτζάν, εγκατέλειψαν τα σχέδια τους στην περιοχή ως υπερφιλόδοξα»(ColdWarBeginnings, 1946).

Η στάση της Τουρκίας αποτελούσε μία από τις βασικότερες ανησυχίες των Αμερικανών, καθώς υπήρχε ο κίνδυνος να προσχωρήσει στο φιλοσοβιετικό στρατόπεδο, γεγονός που θα μπορούσε να δώσει στην Ε.Σ.Σ.Δ. επιπλέον εδάφη και δικαιώματα ναυσιπλοΐας διαμέσου των στενών των Δαρδανελίων. Ωστόσο, ακόμα μεγαλύτερο κίνδυνο αποτελούσε η Ελλάδα καθώς στη χώρα μαινόταν ένας εμφύλιος πόλεμος μεταξύ της φιλοδυτικής κυβέρνησης, η οποία υποστηριζόταν από βρετανικά στρατεύματα, και των κομμουνιστών ανταρτών. Στις αρχές του έτους 1947, η Βρετανία ανακοίνωσε πως δεν ήταν πλέον σε θέση να υποστηρίξει τις κυβερνήσεις σε Τουρκία και Ελλάδα, λόγω εξάντλησης των οικονομικών δυνατοτήτων της στον αγώνα διατήρησης των αποικιών της στην Ασία και κάλεσε τις Η.Π.Α. να αναλάβουν το ρόλο αυτό εάν επιθυμούσαν (Young, 2002). Οι υπεύθυνοι της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής θεώρησαν ζωτικής σημασίας τη διατήρηση των χωρών αυτών στη δυτική ζώνη επιρροής ως μέσο του αγώνα για την ανάσχεση της επέκτασης του κομμουνισμού στην Ευρώπη.

Σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, όπως το Βέλγιο, η Ολλανδία, η Νορβηγία και η Δανία εγκαθιδρύθηκαν μετά τον πόλεμο δημοκρατικά καθεστώτα ενώ σε άλλα κράτη, όπως η Γαλλία και η Ιταλία, σχηματίστηκαν κυβερνήσεις συνασπισμού με τη συμμετοχή και των κομμουνιστικών κομμάτων. Ο δριμύς χειμώνας που εκδηλώθηκε το 1947 λειτούργησε ανασταλτικά στην οικονομική ανάκαμψη των ευρωπαϊκών κρατών μέσω της βιομηχανίας και του εμπορίου (Young, 2002).

Οι δυσκολίες που αντιμετώπιζαν τα κράτη της κεντρικής και δυτικής Ευρώπης κατά τη διαδικασία της ανασυγκρότησής τους μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και ο

κίνδυνος περαιτέρω επέκτασης της σοβιετικής επιρροής οδήγησαν στη διατύπωση του Δόγματος Τρούμαν και την εφαρμογή του Σχεδίου Μάρσαλ.

2.1.7 Το Δόγμα Τρούμαν

Η εξαγγελία στις 12 Μαρτίου του 1947 του Δόγματος Τρούμαν αποτέλεσε σημαντικό σταθμό στην πορεία κλιμάκωσης των αμερικανο- σοβιετικών σχέσεων. Η εξαγγελία έγινε από τον ίδιο τον Αμερικανό Πρόεδρο στα πλαίσια της εκφοράς ενός λόγου του στο Κογκρέσο, όπου ανακοινώθηκε η πρόθεση των Η.Π.Α. να ενισχύσουν τις δημοκρατικές δυνάμεις σε Ελλάδα και Τουρκία στον αγώνα τους για την αντιμετώπιση μίας απειλής, η οποία αν και δεν κατονομάστηκε, παρέπεμπε ευθέως στην κομμουνιστική Ε.Σ.Σ.Δ. (Μαργαρίτης, 2002). Σημειώνεται πως η συγκεκριμένη ομιλία του Τρούμαν, η οποία χαρακτηρίστηκε ως το ομώνυμο Δόγμα από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης της εποχής, είχε τον επίσημο τίτλο «Ειδικός λόγος του Προέδρου για την Ελλάδα και την Τουρκία» και, παρά το γεγονός ότι αποτελούσε μία διακήρυξη σχετικά με δύο μικρές χώρες της Εγγύς Ανατολής, αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα κείμενα του Ψυχρού Πολέμου καθώς έθετε τις βάσεις της αμερικανοσοβιετικής αντιπαράθεσης (Γιαννουλόπουλος, 1992). Ο Πρόεδρος Τρούμαν περιέγραψε την παγκόσμια κατάσταση που είχε επικρατήσει μετά τη λήξη του πολέμου ως μία διαμάχη ανάμεσα σε δύο κόσμους, εκ των οποίων ο πρώτος αντιπροσωπεύει το φως και πρεσβεύει την αυτοδιάθεση των λαών και τα δημοκρατικά ιδεώδη και ο δεύτερος αντιπροσωπεύει το σκοτάδι και πρεσβεύει τον ολοκληρωτισμό και την καταπίεση των λαών (Μαργαρίτης, 2002).

Αφορμή για την εξαγγελία του Δόγματος Τρούμαν αποτέλεσε η κλιμάκωση του ελληνικού εμφυλίου πολέμου, στην οποία, σύμφωνα με τους Αμερικανούς, κύριο ρόλο έπαιζε η Ε.Σ.Σ.Δ., λειτουργώντας ως ο «ξένος παράγων» που υποδαύλιζε τις κινήσεις του ελληνικού εαμικού κινήματος (Γιαννουλόπουλος, 1992). Η αμερικανική πολιτική ηγεσία αποφάσισε να διαδεχθεί τη Μ. Βρετανία στο ρόλο του υποστηρικτή των φιλοδυτικών κυβερνήσεων σε Ελλάδα και Τουρκία και για το σκοπό αυτό θα διατίθετο συνολικά 400

εκατομμύρια δολάρια, εκ των οποίων τα 300 θα δαπανιούνταν για την κατάπνιξη του ελληνικού κομμουνιστικού κινήματος (Μαργαρίτης, 2002).

Η εξαγγελία του δόγματος Τρούμαν αποτέλεσε το ορόσημο της εδραίωσης των Η.Π.Α. σε ρόλο ηγέτη ανάμεσα στις χώρες της Δύσης. Ο Πρόεδρος Τρούμαν, μέσα από την ομιλία του, έθεσε τις βάσεις για την πρακτική εφαρμογή της πολιτικής της «ανάσχεσης» των μελλοντικών κινήσεων του αντιπάλου, το οποίο κυριάρχησε στο δυτικό στρατόπεδο καθ' όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου (Γιαννουλόπουλος, 1992). Επιπλέον, υπήρξε ο πρώτος που εισήγαγε τη θεωρία των αλυσιδωτών αντιδράσεων που θα προκαλούσε σε πολλά άλλα κράτη μία ενδεχόμενη εγκαθίδρυση κομμουνιστικού καθεστώτος στην Ελλάδα και η οποία, πολλά χρόνια αργότερα, έγινε γνωστή ως «θεωρία του ντόμινο». Η εν λόγω θεωρία έχει κεντρική θέση στην εξωτερική πολιτική των Η.Π.Α. και αποτέλεσε ένα από τα βασικότερα επιχειρήματα της μακρόχρονης εμπλοκής της χώρας στον καταστροφικό πόλεμο του Βιετνάμ.

Οι δύο αντίπαλες Μεγάλες Δυνάμεις επιχειρούσαν να αξιολογήσουν τα αδύνατα σημεία του αντίπαλου στρατοπέδου. Από τη μία πλευρά, οι Η.Π.Α. έδιναν μεγάλη σημασία στις οικονομικές ανάγκες της Ε.Σ.Σ.Δ. που αφορούσαν την ανοικοδόμησης της χώρας και τον εκσυγχρονισμό της εθνικής οικονομίας, οι οποίες θα της δημιουργούσαν την ανάγκη σύναψης εμπορικών σχέσεων με τις δυτικές χώρες, συμπεριλαμβανομένων των Η.Π.Α.. Από την άλλη πλευρά, η σοβιετική ηγεσία θεωρούσε πως μία επ' αόριστον εμπλοκή της χώρας στη Δυτική Ευρώπη δε θα ήταν συμφέρουσα για τις Η.Π.Α. αφού ερχόταν σε αντίθεση με την επιθυμία της αμερικανικής κοινής γνώμης και την προηγούμενη πολιτική απομονωτισμού της χώρας (Γιαννουλόπουλος, 1992).

Όπως αναφέρθηκε στην εβδομαδιαία αναφορά της CIGπου φέρει ημερομηνία 21 Μαρτίου 1947, οι αντιδράσεις των τοπικών δυνάμεων σε Ελλάδα και Τουρκία σε σχέση με τις διακηρύξεις του Τρούμαν δεν προκάλεσαν καμία έκπληξη. Από τη μία πλευρά, οι πολιτικοί που ανήκαν στο συντηρητικό και μετριοπαθή χώρο χαιρέτισαν με ανακούφιση τη «νέα εξωτερική διπλωματία των Η.Π.Α.», ενώ, αντιθέτως, οι ηγέτες των κομμουνιστικών κομμάτων κατηγορήσαν της Η.Π.Α. για ιμπεριαλιστικές τάσεις (ColdWarBeginnings, 1947). Όσον αφορά την ηγεσία της Ε.Σ.Σ.Δ., δεν υπήρξε κάποια επίσημη αντίδραση από την πλευρά της καθώς δεν είχε ακόμα καταλήξει ποια ήταν η

προτιμότερη στάση να κρατήσει απέναντι στο Δόγμα Τρούμαν. Το παράδειγμα της Ε.Σ.Σ.Δ. ακολούθησαν και οι υπόλοιπες χώρες που ανήκαν στο σοβιετικό μπλοκ (ColdWarBeginnings, 1947).

2.1.8 Το Σχέδιο Μάρσαλ

Οι εξαγγελίες του Προέδρου Τρούμαν αποτέλεσε αντικείμενο έντονων συνομιλιών στα πλαίσια της Διάσκεψης των Προέδρων στη Μόσχα που έλαβε χώρα μεταξύ 10-27 Απριλίου 1947 με βασικό σκοπό την τελειοποίηση των προτάσεων για τους όρους υπό τους οποίους θα υπογράφονταν οι συνθήκες ειρήνης μεταξύ των Συμμάχων και της Γερμανίας και της Αυστρίας (Γιαννουλόπουλος, 1992). Σύμφωνα με τους Αμερικανούς αναλυτές, η σοβιετική ηγεσία δεν είχε ακόμα υιοθετήσει κάποια στρατηγική για την αντιμετώπιση του Δόγματος Τρούμαν αλλά βρισκόταν σε αναμονή για την αξιολόγηση των συνεπειών που αυτό θα είχε. Σύμφωνα με την αναφορά που εξέδωσαν στις 2 Μαΐου 1947, κύρια σοβιετική επιδίωξη αποτελούσε εξοικονόμηση πολύτιμου χρόνου μέσω της παρεμπόδισης ενός «οριστικού συμβιβασμού με τρόπο όμως που να διατηρεί τις ελπίδες των Δυτικών ότι η συμφωνία αργά ή γρήγορα θα επιτευχθεί» (ColdWarBeginnings, 1947).

Ο υπουργός Εξωτερικών των Η.Π.Α., Τζωρτζ Μάρσαλ, αμέσως μετά την επιστροφή του από τη Διάσκεψη της Μόσχας, επιφόρτισε την Επιτροπή Πολιτικού Σχεδιασμού του StateDepartment με την εκπόνηση ενός γενικού σχεδίου αποστολής αμερικανικής βοήθειας στα ευρωπαϊκά κράτη. Ο ίδιος ο Μάρσαλ παρουσίασε στις 5 Ιουνίου του 1947 στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ το συγκεκριμένο σχέδιο, το οποίο έλαβε το όνομά του. Το Σχέδιο Μάρσαλ αφορούσε τη χρηματοδότηση ενός προγράμματος αποκατάστασης των κατεστραμμένων ευρωπαϊκών οικονομιών (Young, 2002). Η εξαγγελία του σχεδίου Μάρσαλ, ως συνέχεια του Δόγματος Τρούμαν, προκάλεσε ακόμα μεγαλύτερη αναταραχή στη διεθνή πολιτική σκηνή (Γιαννουλόπουλος, 1992).

Η ενίσχυση της ευρωπαϊκής οικονομίας αποτέλεσε κεντρικό σημείο της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής ως αποτέλεσμα της ρευστής σχέσης ισορροπίας που επικρατούσε στη Δυτική Ευρώπη κατά τα πρώτα χρόνια μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και του κινδύνου για μία ενδεχόμενη σοβιετική επικράτηση (Hobsbawm, 2002). Παρόλο που τα αμερικανικά σχέδια για αποκατάσταση της ευρωπαϊκής οικονομίας δεν περιελάμβαναν την Ε.Σ.Σ.Δ. και τις χώρες του ανατολικού μπλοκ, ο Μάρσαλ φρόντισε να αφήσει ανοιχτό ένα τέτοιο ενδεχόμενο στην περίπτωση που αυτό κρινόταν απαραίτητο από τις νέες γεωπολιτικές συνθήκες (Γιαννουλόπουλος, 1992).

Ωστόσο, κάποια ευρωπαϊκά κράτη που ανήκαν στη σφαίρα επιρροής της Ε.Σ.Σ.Δ., όπως η Τσεχοσλοβακία, η Πολωνία και εκδήλωσαν ενδιαφέρον για το Σχέδιο Μάρσαλ προκαλώντας την οργή της Μόσχας, η οποία, όμως, δεν εκδήλωσε κάποια επίσημη αντίδραση. Σε ανεπίσημο επίπεδο, πάντως, ο Στάλιν εκδήλωσε την έντονη δυσαρέσκεια του στους Ευρωπαίους ηγέτες που βρίσκονταν υπό την επιρροή του. Για παράδειγμα, χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του Τσεχοσλοβάκου ηγέτη Gottwald, ο οποίος ήρθε αντιμέτωπος με την οργή του Σοβιετικού ηγέτη που εκφράστηκε σε ένα τελεσίγραφο σχετικά με την απόσυρση της χώρας από την επικείμενη Συνάντηση στο Παρίσι σχετικά με το Σχέδιο Μάρσαλ. Μάλιστα, το σοβιετικό τελεσίγραφο όριζε πως μία ενδεχόμενη άρνηση συμμόρφωσης από την πλευρά της Τσεχοσλοβάκις κυβέρνησης θα συνιστούσε εχθρική πράξη απέναντι στην Ε.Σ.Σ.Δ. (ColdWarBeginnings, 1947). Παρόλα αυτά, η Ε.Σ.Σ.Δ. είχε συμφωνήσει για τη συμμετοχή του Υπουργού Εξωτερικών της, Μολότοφ, στην Τριμερή Προκαταρκτική Συνάντηση με τους ομολόγους του από Μ. Βρετανία και Γαλλία στο Παρίσι μεταξύ 27 Ιουνίου- 3 Ιουλίου 1947 (Γιαννουλόπουλος, 1992). Στα πλαίσια αυτής της Συνάντησης ο Σοβιετικός Υπουργός Εξωτερικών βρέθηκε αντιμέτωπος με ένα δίλημμα: την αποδοχή των όρων που είχαν διατυπωθεί από την αμερικανική κυβέρνηση και είχαν συμφωνηθεί από τους ομολόγους του ή τον αυτό-αποκλεισμό της Ε.Σ.Σ.Δ. από το Σχέδιο Μάρσαλ. Οι άλλοι δύο Υπουργοί Εξωτερικών στόχευαν σε μία άμεση εφαρμογή του σχεδίου με στόχο την επανάκαμψη των εθνικών οικονομιών της Ευρώπης πριν να είναι πολύ αργά (ColdWarBeginnings, 1947).

Πρώτο και βασικότερο όρο του Σχεδίου Μάρσαλ, ο οποίος ερχόταν σε άμεση αντίθεση με τα σοβιετικά συμφέροντα προέβλεπε τη διακρατική συνεργασία για την επεξεργασία

ενός συλλογικού σχεδίου άντλησης των αμερικανικών κεφαλαίων, το οποίο θα κινούνταν έξω από τη λογική της εθνικής χάραξης οικονομικής πολιτικής των κρατών (Γιαννουλόπουλος, 1992). Η αποδοχή του όρου αυτού προϋπέθετε την απόρριψη των σοβιετικών «πενταετών αναπτυξιακών προγραμμάτων», τα οποία βρίσκονταν στη βάση της σοβιετικής οργάνωσης της οικονομίας και, επομένως, καθίσταντο αδύνατη για τη σοβιετική ηγεσία.

Με δεδομένη την αδυναμία συμφωνίας με τους όρους τους Σχεδίου Μάρσαλ, ο Μολότοφ αποχώρησε από τη Συνάντηση του Παρισιού δηλώνοντας, σε έντονο ύφος, πως το Σχέδιο αποτελούσε μία προσπάθεια των ανεπτυγμένων βιομηχανικών κρατών της Δύσης να υποβιβάσουν τις ασθενέστερες ανατολικές χώρες στο ρόλο του προμηθευτή φτηνών αγροτικών προϊόντων (Γιαννουλόπουλος, 1992). Η σοβιετική άποψη ήταν πως εάν οι Αμερικάνοι ήθελαν να πραγματικά να σταθούν αρωγοί στην προσπάθεια των ευρωπαϊκών κρατών να επανακάμψουν στη μεταπολεμική εποχή, θα έπρεπε να προσφέρουν άμεση χρηματική βοήθεια σε κάθε χώρα, η ηγεσία της οποίας θα αποφασίσει για την αξιοποίησή της ανάλογα με τις ιδιαίτερες ανάγκες του κάθε κράτους. Παρόλο που η σοβιετική άποψη ήταν άκρως ορθολογική και λάμβανε υπόψη τις ιδιαιτερότητες της κάθε ευρωπαϊκής χώρας, δε βρήκε μεγάλη απήχηση στην ευρωπαϊκή κοινή γνώμη καθώς οι εξαγγελίες του Σχεδίου Μάρσαλ απαντούσαν στις μεγάλες και άμεσες οικονομικές ανάγκες που είχε δημιουργήσει ο καταστροφικός Β' Παγκόσμιος Πόλεμος

Με δεδομένες τις τεράστιες υπάρχουσες ανάγκες, γίνεται κατανοητό το γεγονός ότι οι Ευρωπαίοι ηγέτες δε συμμερίστηκαν την άποψη που εξέφρασαν οι αξιωματούχοι της Ε.Σ.Σ.Δ. σχετικά τους κινδύνους μίας άνευ όρων αποδοχής της αμερικανικής βοήθειας. Οι Η.Π.Α. είχαν προβλέψει τις αντιδράσεις της Σοβιετικής Ένωσης και προέβαιναν στη συστηματική αξιοποίησή τους. Η αμερικανική πλευρά υπολόγιζε πως οι χώρες του Ανατολικού Μπλοκ δε θα ήταν πρόθυμες να ακολουθήσουν το παράδειγμα της Ε.Σ.Σ.Δ. και να αυτό-εξαιρεθούν από τα αμερικανικά κεφάλαια (Γιαννουλόπουλος, 1992), μία ιδέα που προκαλούσε ανησυχία και στο σοβιετικό στρατόπεδο (Young, 2002). Οι Η.Π.Α. δεν έτρεφαν ελπίδες πως ορισμένες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης θα αυτομολούσαν

στο δυτικό μπλοκ, αλλά ήλπιζαν πως ο αποκλεισμός τους από ένα τόσο χρήσιμο πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης θα προκαλούσε τριγμούς στο αντίπαλο στρατόπεδο.

2.2 Θεσμοί που αναπτύχθηκαν στα πλαίσια των Ευρω-ατλαντικών σχέσεων

2.2.1 NATO

Η συγκρότηση του Οργανισμού του Βορειοατλαντικού Συμφώνου (NorthAtlanticTreatyOrganization- NATO) προβλεπόταν από τη Συνθήκη της Washington και έχει ως στόχο την εφαρμογή των αποφάσεων της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας, η οποία σχηματίστηκε στις 4 Απριλίου 1949. Αποτελείται από 28 κυρίαρχα κράτη της Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής, τα οποία έχουν συνάψει συμμαχία σε πολιτικό και στρατιωτικό επίπεδο με στόχο τη διασφάλιση της συλλογικής ασφάλειας και άμυνας στη γεωγραφική περιοχή του ευρωατλαντικού χώρου.

Στόχους του NATO αποτελούν (Ταξιάρχη, 1997) :

- Η διασφάλιση της ειρηνικής συνύπαρξης και η προστασία της ελευθερίας και της ασφάλειας των κρατών- μελών με τη χρήση όλων των διαθέσιμων πολιτικών και στρατιωτικών μέσων, σύμφωνα με τις αρχές του Χάρτη του Ο.Η.Ε.
- Ο κεντρικός συντονισμός των αμυντικών δράσεων των κρατών- μελών
- Η εγκαθίδρυση μίας διαρκούς ειρήνης στο ευρωπαϊκό έδαφος, με σεβασμό στις δημοκρατικές αξίες, τα ανθρώπινα δικαιώματα και το κράτος δικαίου

Οι βασικές αρχές που διέπουν τη λειτουργία του NATO είναι (NATO, 2001):

- Το αδιαίρετο της Ασφάλειας σύμφωνα με τη ρήτρα της αμοιβαίας συνδρομής των κρατών- μελών, το οποίο σημαίνει πως όταν οποιοδήποτε μέλος του Συμφώνου

δέχεται επίθεση, αυτή θεωρείται πως στρέφεται εναντίον του συνόλου των κρατών- μελών

- Η προάσπιση του διατλαντικού δεσμού, ο οποίος ανάγεται σε κομβικό παράγοντα για την ασφάλεια των ευρωπαϊκών κρατών
- Η συλλογική οργάνωση της άμυνας των κρατών- μελών
- Η διατήρηση κατάλληλης στρατιωτικής δύναμης, η οποία συνίσταται σε πυρηνικό και συμβατικό εξοπλισμό, σε ευρωπαϊκό έδαφος με στόχο την αποτροπή οποιασδήποτε απειλής
- Η διατήρηση ανοιχτών διαύλων επικοινωνίας και συμμαχίας με όλους τους στρατηγικούς εταίρους της συμμαχίας

2.2.2 Δ.Ε.Ε. (www.weu.int)

Η Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (WesternEuropeanUnion- WEU) προβλεπόταν στη συνθήκη των Βρυξελλών, η οποία υπογράφηκε στις 17 Μαρτίου 1948. Σήμερα, μετά και την τροποποίηση που επήλθε από τη Συνθήκη του Παρισιού το 1954 για τη συμπερίληψη της Γερμανίας και της Ιταλίας, περιλαμβάνει 28 ευρωπαϊκά κράτη, τα οποία συμμετέχουν υπό διαφορετικό καθεστώς και συνεργάζονται σε θέματα που άπτονται ευρωπαϊκών θεμάτων ασφάλειας και άμυνας. Η εν λόγω συμμαχία υπήρξε ανενεργή κατά τις δεκαετίες που διήρκεσε ο Ψυχρός Πόλεμος αλλά επανήλθε στο προσκήνιο το 1987 με την υιοθέτηση της «Πλατφόρμας της Χάγης», η οποία προέβλεπε την ισχυροποίηση του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Ασφάλειας στα πλαίσια του NATO.

Στόχους της Δ.Ε.Ε. αποτελούν:

- Η προάσπιση της ειρήνης και της ασφάλειας των ευρωπαϊκών κρατών σύμφωνα με το χάρτη του Ο.Η.Ε.

- Η αμοιβαία κινητοποίηση όλων των κρατών- μελών σε περίπτωση επίθεσης σε ένα από αυτά
- Η προστασία των ατομικών και πολιτικών ελευθεριών, των δημοκρατικών αξιών, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των συνταγματικών παραδόσεων και του σεβασμού στο κράτος δικαίου
- Η ενίσχυση της ενότητας των ευρωπαϊκών κρατών και η προώθηση της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης
- Η σύσφιξη των σχέσεων των κρατών- μελών σε οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό επίπεδο

2.2.3 Ο.Α.Σ.Ε. (www.osce.org)

Ο Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (Organization for Security and Cooperation in Europe- OSCE) αποτελεί το μοναδικό οργανισμό ασφαλείας που έχει πανευρωπαϊκό χαρακτήρα αφού αποτελείται από 54 κράτη και καλύπτει το γεωγραφικό χώρο που περιλαμβάνεται μεταξύ Βανκούβερ και Βλαδιβοστόκ. Η δημιουργία του εν λόγω οργανισμού έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου και, πιο συγκεκριμένα, το 1973 ως προϊόν της Διάσκεψης για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη. Στη διάσκεψη αυτή έλαβαν μέρος όλα τα ευρωπαϊκά κράτη που ανήκαν στη σφαίρα επιρροής και των δύο μεγάλων συνασπισμών της εποχής με στόχο την ανάπτυξη διπλωματικών σχέσεων όσον αφορά ζητήματα που άπτονταν της ασφάλειας, της οικονομίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της προστασίας του περιβάλλοντος και της επιστήμης.

Στόχους του Ο.Α.Σ.Ε. αποτελούν:

- Η βελτίωση των σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών και η διασφάλιση της ειρηνικής τους συνύπαρξης

- Η διατήρηση του ενιαίου και αδιαίρετου της ασφάλειας στην ευρωπαϊκή ήπειρο και του αμοιβαίου συμφέροντος μέσω της ενδυνάμωσης της συνεργασίας των κρατών- μελών
- Η προστασία των κυριαρχικών δικαιωμάτων των κρατών- μελών, της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης και της ευημερίας των λαών της Ευρώπης

Ως βασικές αρχές του Ο.Α.Σ.Ε. ορίζονται:

- Κυρίαρχη ισότητα μεταξύ των κρατών, ο σεβασμός των κυριαρχικών δικαιωμάτων και το απαραβίαστο των συνόρων
- Συμφωνία μη επέμβασης, αποχή από τη χρήση βίας, διευθέτηση των διαφορών που προκύπτουν με ειρηνικά μέσα
- Σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των θεμελιωδών ελευθεριών και της αρχής της αυτοδιάθεσης των λαών

2.3 Γεωπολιτική διάσταση των Ευρω-ατλαντικών σχέσεων

Παρόλο που η σύναψη μίας συμμαχίας μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών και των κρατών της Β. Αμερικής έγινε πράξη μέσα από τη δημιουργία του NATO το 1949, οι αρχές της ιδέας αυτής εντοπίζονται λίγα χρόνια νωρίτερα, κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Ο κυριότερος εκφραστής της ιδέας αυτής υπήρξε ο Sir Halford Mackinder (1871-1947), ο οποίος ανέλυσε τις ανταγωνιστικές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων της εποχής σχετικά με τον έλεγχο της Ευρασίας. Η πρώτη αναφορά του Mackinder στο ζήτημα αυτό έγινε στο έργο του με τίτλο «Ο γεωγραφικός άξονας της Ιστορίας» (1904), όπου ανέφερε πως ο έλεγχος της Ευρασίας, της «παγκόσμιας νήσου»,

θα συνεπαγόταν την κυριαρχία στο διεθνές σύστημα και για το λόγο αυτό η εν λόγω περιοχή αποτελούσε το βασικό στόχο όλων των ισχυρών ηπειρωτικών και ναυτικών δυνάμεων. Σύμφωνα με τον Mackinder, η τεράστια γεωπολιτική σημασία της περιοχής της Ευρασίας οφείλεται στο συνδυασμό δύο παραγόντων: των τεράστιων πλουτοπαραγωγικών πόρων που αυτή διαθέτει και της ιδιαίτερης μορφολογίας της που την καθιστά ουσιαστικά απόρθητη (Ηφαιστος και Αρβανιτόπουλος, 1999). Επιπλέον, ο Mackinder επισήμανε πως το πλεονέκτημα που φαινόταν να διαθέτει η Βρετανία ως προς τον έλεγχο της περιοχής θα αντισταθμιζόταν σύντομα από τα ηπειρωτικά κράτη που επένδυναν στο σιδηρόδρομο και τα μηχανοκίνητα οχήματα (Sloan, 2004).

Λίγα χρόνια αργότερα, το 1919, ο Mackinder αναφέρθηκε πάλι στο ζήτημα της παγκόσμιας κυριαρχίας περιορίζοντας την περιοχή κομβικής σημασίας στο γεωγραφικό χώρο που ορίζεται από τη Γερμανία και την Αυστρία στα δυτικά και την κεντρική Ρωσία στα ανατολικά, τον οποίο χαρακτήρισε ως «καρδιά της Γης» (“Heartland”). Ο ίδιος παρατήρησε πως η παγκόσμια κυριαρχία αναγόταν, ουσιαστικά, στον έλεγχο της εν λόγω περιοχής και προέβλεψε πως εάν η Ε.Σ.Σ.Δ. επιτύγχανε να εδραιώσει την κυριαρχία της στο χώρο αυτό δε θα ήταν δυνατό να απειληθεί από οποιαδήποτε άλλη ηπειρωτική δύναμη (Ηφαιστος και Αρβανιτόπουλος, 1999).

Φέροντας βαθιές επιρροές από το έργο του Mackinder, οNikolasSpykman (1893-1943) ανέπτυξε μία εναλλακτική θεωρία όσον αφορά την παγκόσμια κυριαρχία. Για το Spykman, η δύναμη που θα κατάφερνε να εδραιώσει την κυριαρχία της στην περιοχή που ονόμασε «στεφάνη» (“Rimland) θα αναδεικνυόταν σε παγκόσμια κυρίαρχη δύναμη. Η περιοχή αυτή, επίσης εντοπιζόταν στο χώρο της Ευρασίας και περιελάμβανε τα εδάφη της Κίνας, της Ινδίας, της Μ. Ανατολής, των Βαλκανίων και της Δυτικής Ευρώπης (Κολιόπουλος, 2008).

Με βάση τις δύο παραπάνω γεωπολιτικές αναλύσεις σχετικά με την παγκόσμια κυριαρχία, αναδεικνύεται η γεωπολιτική ανάγκη που οδήγησε στο σχηματισμό του NATO. Πράγματι, με τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η Σοβιετική Ένωση αναδείχθηκε ως η κυρίαρχη δύναμη στην ανατολική Ευρώπη, γεγονός που της έδινε ένα σημαντικό πλεονέκτημα στον αγώνα για τον έλεγχο της Heartland. Συνεπώς, υπήρχε επιτακτική ανάγκη για τη δημιουργία ενός ισχυρού αντίπαλου πόλου στο δυτικό τμήμα

της Ευρώπης έτσι ώστε να αποτραπεί η καθολική κυριαρχία των Σοβιετικών δυνάμεων στη ζωτική περιοχή της Ευρασίας. Επιπλέον, η ένταξη του γερμανικού κράτους στη δυτική συμμαχία ήταν κομβικής σημασίας αφού, αφενός, αυτή είχε ήδη αρχίσει να αναδεικνύεται σε μία σημαντική δύναμη στον οικονομικό και τεχνολογικό τομέα και, αφετέρου, αποτρεπόταν μία πιθανή ανεξέλεγκτη ισχυροποίησή της στο μέλλον που θα μπορούσε να έχει απρόβλεπτες συνέπειες στο διεθνές γεωπολιτικό σύστημα. Δεδομένου ότι η Ανατολική Γερμανία βρισκόταν υπό την επιρροή του σοβιετικού μπλογκ, ο έλεγχος της Δυτικής Γερμανίας υπήρξε μονόδρομος για τους Συμμάχους ώστε να εμποδίσουν την προσάρτηση και του δυτικού γερμανικού κράτους στη σφαίρα επιρροής της Ε.Σ.Σ.Δ.

Επιπλέον, οι Η.Π.Α., μέσω του ΝΑΤΟ, έδωσαν μεγάλη έμφαση και στην αποτροπή της εγκαθίδρυσης σοβιετικού ελέγχου πάνω στην περιοχή Rimland καθώς και της εγκαθίδρυσης ενός σοβιετικού διαδρόμου προς τις θάλασσες του Νότου. Για αν το επιτύχουν αυτό, οι Η.Π.Α., μέσω του ΝΑΤΟ, άσκησαν παρεμβατική πολιτική, η οποία, σε κάποιες περιπτώσεις, έλαβε ακόμα και χαρακτήρα στρατιωτικής επέμβασης (Κορέα, Βιετνάμ), σε κράτη τα οποία θεωρούνταν πως θα μπορούσαν να συμμαχήσουν σε στρατιωτικό επίπεδο με την Ε.Σ.Σ.Δ. (Ηφαιστος, 1999).

Συνεπώς, η πολιτική του ΝΑΤΟ κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου είχε διπλή στόχευση: την ανάσχεση της επιρροής της Σοβιετικής Ένωσης στη δυτική Ευρώπη και την αποτροπή της εγκαθίδρυσης σοβιετικού ελέγχου στην Ευρασιατική στεφάνη.

2.4 Η στρατηγική των Μεγάλων Δυνάμεων κατά τον Ψυχρό Πόλεμο

2.4.1 Η.Π.Α.

Οι Η.Π.Α. αναδείχθηκαν ως ένας από τους δύο ισχυρότερους δρώντες στη διεθνή πολιτική σκηνή κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Κατά την περίοδο αυτή, βασικός στόχος της αμερικανικής υψηλής στρατηγικής ήταν η ανάσχεση της επιρροής του έτερου ισχυρού πόλου της διεθνούς σκηνής, της Ε.Σ.Σ.Δ, στην περιοχή της Ευρασίας, η οποία θεωρούταν ζωτικής σημασίας για την παγκόσμια κυριαρχία. Για την επίτευξη του στόχου

αυτού, οι Η.Π.Α. έδωσαν έμφαση στην εδραίωση της επιρροής τους στη Δυτική Ευρώπη. Οι κύριοι άξονες πάνω στους οποίους αναπτύχθηκε η αμερικανική υψηλή στρατηγική κατά την εποχή αυτή ήταν:

- Ανάπτυξη πυρηνικού οπλοστασίου για την απόκτηση ενός σαφούς πλεονεκτήματος στον στρατιωτικό τομέα αλλά και ως ύστατο μέσο αποτροπής μιας ενδεχόμενης σοβιετικής επίθεσης
- Προώθηση της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης με στόχο την ανάδειξη ενός ισχυρού ευρωπαϊκού πόλου που θα ήταν, αφενός, ανεξάρτητος από την επιρροή της Ε.Σ.Σ.Δ. και, αφετέρου, θα απέτρεπε ενδεχόμενες ηγεμονικές τάσεις από κάποιο ευρωπαϊκό κράτος στο μέλλον
- Παροχή στρατιωτικής προστασίας στην Ευρώπη ως ανάχωμα στον επεκτατισμό της Ε.Σ.Σ.Δ.
- Εκπόνηση ενός σχεδίου οικονομικής στήριξης των κρατών της Ευρώπης (σχέδιο Marshall) και δημιουργία ενός διεθνούς οικονομικού συστήματος, το οποίο θα βρισκόταν υπό αμερικανικό έλεγχο με στόχο την αύξηση της εξάρτησης των κρατών αυτών από τις Η.Π.Α. και απομάκρυνσης από την επιρροή των Σοβιετικών
- Διακριτική παρεμβατική πολιτική σε χώρες της ευρασιατικής στεφάνης με στόχο την αποτροπή της σύναψης συμμαχίας μεταξύ των κρατών αυτών και της Ε.Σ.Σ.Δ. με παράλληλη ακύρωση των σοβιετικών σχεδίων για εξασφάλιση πρόσβασης στις νότιες θάλασσες (Ηφαιστος, 1999)
- Προσπάθειες για τη διεθνή αποκήρυξη της νομιμότητας του κομμουνιστικού καθεστώτος της Σοβιετικής Ένωσης
- Ενίσχυση των εθνικιστικών, θρησκευτικών και αυτονομιστικών κινημάτων που αναπτύσσονταν στις χώρες επιρροής της Ε.Σ.Σ.Δ. με στόχο την αποδυνάμωση από τις συγκρούσεις στο εσωτερικό (Kissinger, 1965)

2.4.2 Μεγάλη Βρετανία

Η Μεγάλη Βρετανία κατατάσσεται στους νικητές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ωστόσο η οικονομία της υπέστη σημαντικό πλήγμα από τις πολεμικές δαπάνες, γεγονός που υποχρέωσε την πολιτική της ηγεσία να επανεξετάσει την εξωτερική της πολιτική. Τα βασικότερα ζητήματα που η Μεγάλη Βρετανία είχε να αντιμετωπίσει μετά το τέλος του πολέμου ήταν (Ηφαιστος, 1999):

- Ο περιορισμός της ισχύος της στη διεθνή πολιτική σκηνή
- Ο κίνδυνος να απωλέσει την κυριαρχία στις αποικίες της ανά τον κόσμο
- Η αδυναμία της να αποτελέσει έναν εξίσου ισχυρό πόλο απέναντι στην πανίσχυρη Ε.Σ.Σ.Δ
- Η προώθηση της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης, η οποία θα ήταν δυνατό να οδηγήσει τη χώρα σε απομόνωση

Από την άλλη πλευρά, οι βασικές επιδιώξεις της Μ. Βρετανίας στο μεταπολεμικό διεθνές σύστημα ήταν:

- Η αποαποικιοποίηση με παράλληλη διατήρηση των οικονομικών δεσμών με τις πρώην αποικίες της
- Η ανάπτυξη του πυρηνικού οπλοστασίου με στόχο την εδραίωση της Μ. Βρετανίας ως μία από τις Μεγάλες Δυνάμεις
- Η ανάσχεση των επεκτατικών τάσεων της Ε.Σ.Σ.Δ.
- Η αποτροπή ανάπτυξης νέων ηγεμονικών τάσεων στη Γερμανία μέσω της επιβολής σκληρών όρων και αφοπλισμού και συμμετοχή των βρετανικών δυνάμεων στις συμμαχικές δυνάμεις κατοχής
- Η προώθηση της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης με όρους που θα απέτρεπαν τον απομονωτισμό της Μ. Βρετανίας

Με βάση όλα τα παραπάνω, προκύπτει πως οι βασικοί άξονες πάνω στους οποίους αναπτύχθηκε η βρετανική υψηλή στρατηγική ήταν:

- Η δημιουργία του NATO ως αναγκαία προϋπόθεση για τη δημιουργία μίας ισχυρής συμμαχίας που θα μπορούσε να αντισταθεί στο σοβιετικό επεκτατισμό
- Αποχή από τη διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης και παράλληλη ενίσχυση των δεσμών με τις Η.Π.Α.
- Πυρηνική συμμαχία μέσα στα πλαίσια του NATO
- Προώθηση μίας ευρωπαϊκής συμμαχίας με διακυβερνητικό χαρακτήρα. Ανάδειξη της Μ. Βρετανίας σε σύνδεσμο μεταξύ Ευρώπης και Η.Π.Α.

2.4.3 Γαλλία

Παρομοίως με τη Μ. Βρετανία, η Γαλλία ανήκε στο συμμαχικό στρατόπεδο που νίκησε στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο αλλά υπέστη μία σημαντική οικονομική καταστροφή λόγω των πολεμικών δαπανών. Τα βασικότερα ζητήματα που η γαλλική πολιτική ηγεσία είχε να αντιμετωπίσει μετά τη λήξη του πολέμου ήταν (Ηφαιστος, 1999):

- Ο περιορισμός της ισχύς της Γαλλίας ως πολιτικού δρώντος στο διεθνές σύστημα
- Η αδυναμία να διατηρήσει την κυριαρχία της στις αποικίες
- Η διατήρηση της Γερμανίας σε καθεστώς «μη- κανονικού κράτους»
- Οι περιορισμένες ευκαιρίες για πρωτοβουλίες στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής χωρίς την εμπλοκή της Μ. Βρετανίας και των Η.Π.Α.
- Η προώθηση της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης στα πλαίσια μίας διακυβερνητικής συνεργασίας για την αποφυγή του κινδύνου να αναλάβει η Γερμανία ηγεμονικό ρόλο

Οι βασικές επιδιώξεις της γαλλικής πλευράς κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου ήταν:

- Διατήρηση ισορροπίας ισχύος στην Ευρώπη
- Ο περιορισμός της ανάπτυξης της Γερμανίας

- Ανάπτυξη εθνικού πυρηνικού οπλοστασίου για την εδραίωση της Γαλλίας ως μίας εκ των Μεγάλων Δυνάμεων
- Διατήρηση της πρωτοβουλίας κινήσεων στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής

Με βάση όλα τα παραπάνω προκύπτει πως οι βασικοί άξονες γύρω από τους οποίους αναπτύχθηκε η γαλλική υψηλή στρατηγική ήταν:

- Εδραίωση των ανατολικών συνόρων της Γερμανίας με παράλληλη προσάρτηση της περιοχής του Ρήνου και διατήρηση της γαλλικής κατοχής του Σάαρ. Επιπλέον, επιβολή σκληρών μεταπολεμικών όρων στη Γερμανία για την αποφυγή ανάπτυξης ηγεμονικών τάσεων: υψηλές πολεμικές αποζημιώσεις, ανασχεση της γερμανικής επιρροής στην Ανατολική Ευρώπη και απαγόρευση επανεξοπλισμού. Συμπερίληψη της Γερμανίας στη διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης που θα αναπτυχθεί σε διακυβερνητικό επίπεδο
- Εθνικός έλεγχος των Ενόπλων Δυνάμεων της χώρας και απόρριψη κάθε πρότασης για παρουσία ξένων στρατιωτικών μονάδων στο έδαφος της Γαλλίας. Ανάπτυξη ενός εθνικού πυρηνικού σχεδίου για την αποτροπή της Σοβιετικής απειλής και συμμετοχή στο NATO ως μέσο ύστατης αποτροπής (Kissinger, 1965)
- Ανάδειξη της διατήρησης των αποικιών ως μείζον εθνικό ζήτημα. Σύναψη πολιτικής συμμαχίας με τη Γερμανία και προώθηση της συμμετοχής της στη διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης. Διατήρηση ισορροπημένων διπλωματικών σχέσεων με την Ε.Σ.Σ.Δ., τα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης και τις χώρες του Τρίτου Κόσμου. Εδραίωση της χώρας ως μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. και διατήρηση της γαλλικής κατοχικής δύναμης στη Γερμανία

2.4.4 Γερμανία

Σε αντίθεση με όλες τις προαναφερθείσες Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής, η Γερμανία υπήρξε η μεγάλη ηττημένη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και είχε υποχρεωθεί να συνάψει μία ταπεινωτική ειρήνη, η οποία προέβλεπε τη διατήρηση συμμαχικών

κατοχικών δυνάμεων στο έδαφός της, καταβολή υψηλών οικονομικών αποζημιώσεων και απαγόρευση επανεξοπλισμού. Επιπλέον, η χώρα είχε χωριστεί στα δύο, καθένα εκ των οποίων βρισκόταν υπό την επιρροή ενός από τους δύο μεγάλους συνασπισμούς δυνάμεων της εποχής. Υπό τις συνθήκες αυτές, βασικούς στόχους της γερμανικής εξωτερικής πολιτικής αποτελούσαν (Ηφαιστος, 1999):

- Εξασφάλιση της επιβίωσής της και, σε δεύτερο στάδιο, της ισχυροποίησης της θέσης της μέσα στο μεταπολεμικό διεθνές σύστημα
- Επανεξοπλισμός και απαλλαγή της χώρας από το καθεστώς του «μη κανονικού κράτους»
- Αποτροπή του σχηματισμού αντι-γερμανικών συμμαχιών στην Ευρώπη

Με βάση τις επιδιώξεις αυτές, η γερμανική υψηλή στρατηγική αναπτύχθηκε γύρω από τους παρακάτω άξονες:

- Προσέγγιση με τη Γαλλία
- Συμμετοχή στη διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης με στόχο την αποτροπή σχηματισμού αντι-γερμανικών συμμαχιών ανάμεσα στα ευρωπαϊκά κράτη
- Υποστήριξη της δημιουργίας του NATO ως αντίπαλο δέος στην Ε.Σ.Σ.Δ. και ισότιμη συμμετοχή της χώρας σε αυτό
- Διατήρηση και ενίσχυση των συνεκτικών δεσμών με την Ανατολική Γερμανία με απώτερο στόχο τη μελλοντική ένωση των δύο γερμανικών κρατών (Δόγμα Halstein) (Ηφαιστος, 1999)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

3.1 Το διεθνές σύστημα μετά τον Ψυχρό Πόλεμο

Η πτώση της Ε.Σ.Σ.Δ. το 1991 σηματοδοτεί ουσιαστικά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου και τη μετάβαση σε ένα νέο, εντελώς διαφορετικό σε δομή και χαρακτήρα περιβάλλον ασφαλείας. Η κατάρρευση του ενός από τους δύο πανίσχυρους πόλους που διαμόρφωναν το διεθνές σύστημα κατά τη διάρκεια της ψυχροπολεμικής εποχής είχε ως συνέπεια την εμφάνιση ενός τεράστιου κενού ισχύος, το οποίο οδήγησε στην ανάδειξη των Η.Π.Α. σε ηγεμονική δύναμη στην παγκόσμια σκηνή. Ένα επιπλέον χαρακτηριστικό της συγκεκριμένης περιόδου είναι η ανάδυση νέων μορφών απειλών τις οποίες το ευρωατλαντικό σύστημα ασφαλείας καλείται να αντιμετωπίσει συνολικά.

3.1.1 Γεωπολιτικές αλλαγές

Οι βασικές αλλαγές που λαμβάνουν χώρα σε γεωπολιτικό επίπεδο είναι:

- *Δημιουργία κενού ισχύος στην περιοχή της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης.*
Δημιουργούνται προοπτικές επέκτασης του ευρω-ατλαντικού συμφώνου στις χώρες που βρίσκονταν κατά τη διάρκεια των προηγούμενων δεκαετιών στη ζώνη επιρροής της Ε.Σ.Σ.Δ.. Πραγματοποιείται διεύρυνση του ΝΑΤΟ, το οποίο εντάσσει στους κόλπους του την Πολωνία, την Τσεχία και την Ουγγαρία, προκαλώντας την έντονη δυσαρέσκεια της Ρωσίας
- *Αναδιανομή ισχύος στην Ανατολική Ασία*

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οι χώρες της Ανατολικής Ασίας ήταν διαμοιρασμένες ανάμεσα στις ζώνες επιρροής των δύο υπερδυνάμεων του διεθνούς συστήματος (Πλατιάς, 1995). Ωστόσο, η κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ. ευνόησε την ανάδειξη νέων ισχυρών δρώντων στο γεωπολιτικό υποσύστημα της περιοχής, μετατρέποντάς το από διπολικό σε πολυπολικό. Η Κίνα, η Ιαπωνία, η Ινδία και η Ν. Κορέα αναδεικνύονται ως οι νέοι ανταγωνιστές των Η.Π.Α. στην περιοχή, έχοντας αναβαθμίσει τη θέση ισχύος τους στην περιοχή.

- *Δημιουργία κενού ισχύος στην περιοχή “Heartland”*

Σύμφωνα με την ανάλυση του Mackinder, κομβικής σημασίας για την επίτευξη παγκόσμιας κυριαρχίας είναι ο έλεγχος της γεωγραφικής περιοχής της Κεντρικής Ασίας και του Καυκάσου (Sloan, 2004), η οποία διαθέτει στρατηγική θέση και ανεκτίμητα αποθέματα φυσικού και ενεργειακού πλούτου (Αλειφαντής και Χωραφάς, 2001). Δεν προκαλεί εντύπωση, λοιπόν, πως οι νέες μεγάλες δυνάμεις που αναδεικνύονται στο μεταψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα, Η.Π.Α., Ρωσία, Ε.Ε. και Κίνα, γρήγορα έστρεψαν τις προσπάθειές τους στην προσπάθεια επιβολής ελέγχου στην εν λόγω περιοχή.

- *Αναδιανομή ισχύος στη Βαλκανική χερσόνησο*

Η Βαλκανική Χερσόνησος αποτελεί, επίσης, ένα χώρο με μεγάλη στρατηγική σημαία για το διεθνές γεωπολιτικό σύστημα και ιστορικά αποτελεί πηγή διένεξης μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων της εκάστοτε περιόδου ενώ αποτέλεσε και σημείο σφοδρής αντιπαράθεσης των δύο στρατοπέδων κατά τον Ψυχρό Πόλεμο (Ταξιάρχη, 1997). Η κατάρρευση της Σοσιαλιστικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας πυροδότησε ένα μεγάλο διάστημα αστάθειας στην περιοχή, η οποία επηρέαζε δυσμενώς στο διεθνές περιβάλλον ασφαλείας. Οι Η.Π.Α. και η Ρωσία επιθυμούν την αύξηση της επιρροής τους στα νεοσύστατα κράτη ενώ και η Γερμανία διεκδικεί μερίδιο επιρροής αφού αντιλαμβάνεται τη γεωγραφική περιοχή που καταλάμβανε η πρώην Γιουγκοσλαβία ως ζωτικής σημασίας για την ασφάλειά της.

- Τέλος, τεράστιο γεωπολιτικό ενδιαφέρον εξακολούθησε να έχει η περιοχή της Μ. Ανατολής. Ο έλεγχος των τεράστιων κοιτασμάτων πετρελαίου που εντοπίζονται στην περιοχή και η αποτροπή εμφάνισης κάποιου ισχυρού τοπικού δρώντα που να επηρεάζει τη διαθεσιμότητα των ορυκτών πόρων (Συρία, Ιράκ, Ιράν,) πρέπει να αποτελεί βασική προτεραιότητα για τις μεγάλες δυνάμεις της εποχής, όπως φάνηκε και από την πετρελαϊκή κρίση που ξέσπασε στις Η.Π.Α. στις αρχές της δεκαετίας του 1970 (Βλάχος και Νικολαΐδης, 2003)

3.1.2 Νέες μορφές απειλών

- Διασπορά πυρηνικών όπλων
 Κατά την περίοδο που ακολούθησε την κατάρρευση του σοβιετικού καθεστώτος της Ε.Σ.Σ.Δ. δεν υπήρξε πρόβλεψη για την επαρκή φύλαξη του τεράστιου πυρηνικού οπλοστασίου που είχε αναπτυχθεί με αποτέλεσμα μέρος του περιεχομένου του να καταλήξει στα χέρια ποικίλων κρατικών δρώντων, οι οποίοι το απέκτησαν άλλοτε με νόμιμα και άλλοτε με παράνομα μέσα. Επιπλέον, η αύξηση του επιστημονικού προσωπικού που ήταν σε θέση να διαχειριστεί την πυρηνική τεχνολογία έδωσε τη δυνατότητα σε περισσότερα κράτη να αναπτύξουν πυρηνικό οπλοστάσιο. Η διασπορά των πυρηνικών όπλων σε ένα πολυπολικό σύστημα ισχύος αύξησε τις πιθανότητες εξαπόλυσης πυρηνικών επιθέσεων είτε από κυβερνήσεις, είτε από τρομοκρατικούς φορείς καθιστώντας τη διεθνή ασφάλεια εξαιρετικά επισφαλή
- Διάλυση πολυεθνικών κρατών και έξαρση των εθνικιστικών τάσεων
 Η Ε.Σ.Σ.Δ. αποτελούσε υπόδειγμα ενός κράτους οργανωμένου στη βάση της κομμουνιστικής ιδεολογίας, η οποία υποστήριζε τη δημιουργία μη εθνικών, ανομοιογενών και πολυπολιτισμικών κρατών. Ωστόσο, η κατάρρευσή της έφερε στο προσκήνιο τις εθνικιστικές τάσεις πολλών λαών, οι οποίοι αιτήθηκαν τη

δημιουργία εθνικών κρατών. Στις περιοχές όπου δεν επετεύχθη η μετάβαση στα εθνικά κράτη με ομαλό τρόπο, ήρθαν σε σύγκρουση πληθυσμοί με διαφορετικά εθνοτικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά με αποτέλεσμα να ξεσπάσουν εμφύλιες συγκρούσεις (π.χ. Κόσσοβο). Μάλιστα, το πρόβλημα εξακολουθεί να υφίσταται μέχρι σήμερα σε περιοχές όπου οι συγκρούσεις αυτές δεν έχουν επιλυθεί (π.χ. Τσετσενία) θέτοντας σε κίνδυνο το διεθνές σύστημα ασφαλείας

- Τρομοκρατία

Το φαινόμενο της τρομοκρατίας δεν πρωτοεμφανίζεται κατά την εποχή που ακολουθεί το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Ωστόσο, κατά τη δεκαετία του 1990, ο αριθμός των τρομοκρατικών επιθέσεων ανέβηκε κατακόρυφα. Ο μεγάλος κίνδυνος που εγκυμονεί η συγκεκριμένη απειλή για τη διεθνή ασφάλεια είναι πως οι φορείς της υποκινούνται από τυφλή εκδικητική βία και, άρα, οι στόχοι τους δεν είναι εύκολο να προβλεφθούν (Sagan&Waltz, 2003). Μετά της λήξη της ψυχροπολεμικής εποχής, η τρομοκρατία κατατάσσεται ανάμεσα στους κορυφαίους κινδύνους που καλείται να αντιμετωπίσει η ευρω-ατλαντική συμμαχία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΟΙΕΥΡΩ- ΑΤΛΑΝΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΤΗ ΜΕΤΑΨΥΧΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

4.1 Η Αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο.

Η κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ. που σημάδεψε το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και η ανάδειξη των Η.Π.Α σε ηγεμονική δύναμη στην παγκόσμια σκηνή είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργήσει στους αρχιτέκτονες της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής την πεποίθηση πως η χώρα τους έπρεπε να καταστεί η εγγυήτρια δύναμη για την παγκόσμια ειρήνη και ασφάλεια. Βασικός στόχος της υψηλής στρατηγικής των Η.Π.Α. κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο αποτελεί η εγκαθίδρυση ενός ειρηνικού διεθνούς συστήματος ασφαλείας, μέσα στα πλαίσια του οποίου θα λειτουργούν διακρατικές συμμαχίες στη βάση των δημοκρατικών θεσμών και της ελεύθερης οικονομίας, με τις Η.Π.Α. να διατηρούν εποπτικό ρόλο μέσα σε αυτό. Βασική προϋπόθεση για την επίτευξη του στόχου αυτού αποτελεί η απαλοιφή της πιθανότητας ανάδυσης μίας νέας ηγεμονικής δύναμης που θα μπορέσει να καλύψει το κενό ισχύος που δημιούργησε η κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ. (Mastanduno, 1999).

Η μέγιστη δυνατή διατήρηση του μονοπολικού χαρακτήρα του μεταψυχροπολεμικού διεθνούς συστήματος αποτελεί αυτοσκοπό της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής (Υφαντής, 2005). Η επίτευξη του σκοπού αυτού εξαρτάται από ένα συνδυασμό εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων. Στο εσωτερικό επίπεδο, κρίνεται αναγκαίο το κράτος να διατηρήσει τους δείκτες που καταγράφει σε μία σειρά από συντελεστές ισχύος, συμπεριλαμβανομένου του πληθυσμού και της ισχύος στον οικονομικό, στρατιωτικό και τεχνολογικό τομέα, σε επίπεδα ανώτερα από τα αντίστοιχα των πιθανών ανταγωνιστών του. Όσον αφορά τον εξωτερικό τομέα, η διατήρηση της ηγεμονικής θέσης των Η.Π.Α. στη διεθνή σκηνή απαιτεί την άσκηση αποτελεσματικής διπλωματίας και τη σύναψη των κατάλληλων διακρατικών συμμαχιών.

Οι γεωπολιτικές αναλύσεις των Mackinder και Spykman σχετικά με την κομβική σημασία της περιοχής της Ευρασίας για την επίτευξη της παγκόσμιας κυριαρχίας εξακολουθούν

να βρίσκουν απήχηση και επαναδιατυπώνονται από το Brzezinski καθιστώντας τον έλεγχο της συγκεκριμένης περιοχής πρωταρχικό στόχο για την υψηλή στρατηγική των Η.Π.Α. στην κατεύθυνση της διασφάλισης της παγκόσμιας ηγεμονίας της αμερικανικής πολιτικής (Brzezinski, 1997).

Σύμφωνα με τη γεωπολιτική ανάλυση του Brzezinski, τα κράτη μπορούν να καταταχθούν σε δύο βασικές κατηγορίες: τους γεωστρατηγικούς δρώντες (active geostrategic players) και τους γεωπολιτικούς άξονες (geopolitical pivots) ή κράτη-κλειδιά. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν τα κράτη τα οποία επιθυμούν να επεκτείνουν τη ζώνη επιρροής τους στο διεθνές γεωπολιτικό σύστημα και έχουν την ικανότητα να προβούν σε δράσεις που είναι δυνατό να διαταράξουν τη γεωπολιτική σταθερότητα κάποιας περιοχής. Οι επιδιώξεις των εν λόγω κρατών είναι άλλοτε συμβατές και άλλοτε ανταγωνιστικές με τις αντίστοιχες επιδιώξεις των Η.Π.Α. Στην κατηγορία των στρατηγικών δρώντων κατατάσσονται οι παρακάτω χώρες: Γαλλία, Γερμανία, Ρωσία, Κίνα και Ινδία (Brzezinski, 1997).

Στην κατηγορία των γεωπολιτικών αξόνων ανήκουν τα κράτη των οποίων η σημασία στο διεθνές γεωπολιτικό σύστημα δεν οφείλεται στην ισχύ και τις επιδιώξεις τους σε γεωπολιτικό επίπεδο αλλά στη στρατηγική τους θέση πάνω στο παγκόσμιο χάρτη. Η στρατηγική σημασία της θέσης τους μπορεί να σχετίζεται με την ύπαρξη στο έδαφός τους σημαντικών ενεργειακών πόρων ή τη ζωτική σημασία που αυτή έχει για την άμυνα ενός γεωστρατηγικού δρώντα. Στην εν λόγω κατηγορία κατατάσσονται οι παρακάτω χώρες: Τουρκία, Ν. Κορέα, Ουκρανία, Ιράν και Αζερμπαϊτζάν (Brzezinski, 1997).

Τέλος, διακρίνεται και μία τρίτη κατηγορία κρατών, η οποία όμως δεν παρουσιάζει ιδιαίτερο γεωπολιτικό ενδιαφέρον καθώς οι πολιτικές των κρατών που κατατάσσονται σε αυτή δεν έχουν τη δυναμική να επηρεάσουν το γεωπολιτικό υποσύστημα της περιοχής τους. Τα εν λόγω κράτη οργανώνονται, συνήθως, σε ευρύτερες συμμαχίες όπως το NATO και η Ε.Ε. (Kennedy, Hill & Chase, 1996).

Με αρχή τα μέσα του Ψυχρού Πολέμου, επήλθαν σημαντικές αλλαγές στο διεθνές γεωπολιτικό σύστημα αναγκάζοντας τους φορείς της αμερικανικής υψηλής στρατηγικής να αναπροσαρμόσουν την πολιτική τους στα νέα δεδομένα. Βασικός παράγοντας που

επηρεάζει την αλλαγή του διεθνούς γεωστρατηγικού περιβάλλοντος είναι το γεγονός ότι πολλά άλλα κράτη κατάφεραν να αναπτύξουν πυρηνικό οπλοστάσιο στερώντας από τις Η.Π.Α. το στρατηγικό πλεονέκτημα που της προσέφερε το μονοπώλιο στη χρήση της πυρηνικής ενέργεια για στρατιωτικούς σκοπούς. Επιπλέον, αναδύονται νέοι κρατικοί ή διακρατικοί δρώντες, οι οποίοι βελτιώνουν συνεχώς τη θέση ισχύος τους στους τομείς της οικονομίας και της βιομηχανίας. Πιο αναλυτικά, η οικονομική δύναμη της Ευρωπαϊκής Ένωσης σταδιακά καθίσταται ισοδύναμη με την αντίστοιχη αμερικανική ενώ η Κίνα και η Ιαπωνία παρουσιάζουν μια εντυπωσιακή και ραγδαία ανάπτυξη. Τέλος, το τέλος του διπολικού συστήματος που κυριαρχούσε κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου προκαλεί τριγμούς στο δυτικό στρατόπεδο, οι οποίοι θέτουν σε αμφισβήτηση το ύψος των αμυντικών δαπανών, τόσο σε εσωτερικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο διακρατικών συμμαχιών(Kennedy, 1991).

Σε αυτό το νέο γεωπολιτικό σύστημα που διαμορφώνεται διεθνώς μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου η αμερικανική εξωτερική πολιτική αναπτύσσεται γύρω από τους εξής βασικούς άξονες:

- *Έλεγχος της Ευρασίας*

Με στόχο την επίτευξη του συγκεκριμένου στόχου, η αμερικανική υψηλή στρατηγική εστιάζει στην εδραίωση του ελέγχου της στα τρία υποσυστήματα που αναπτύσσονται στην επίμαχη γεωγραφική περιφέρεια: Ανατολική Ευρώπη, Βαλκάνια και Κεντρική Ασία. Πρόκειται για περιοχές στις οποίες, κατά την ψυχροπολεμική εποχή, ασκούσε έντονη επιρροή η Ε.Σ.Σ.Δ. και όπου η κατάρρευσή της έχει προκαλέσει ένα κενό εξουσίας. Ο στόχος των Η.Π.Α. είναι διττός. Αφενός, μεταβάλλουν την πολιτική τους απέναντι στη Ρωσία, επεκτείνοντας τη ζώνη επιρροής τους σε μια γεωγραφική περιοχή ζωτικής σημασίας για τη ρωσική ασφάλεια και, αφετέρου, να αποτρέψουν τις τάσεις αυτονομησης της Ε.Ε. μέσω της εδραίωσης της εξάρτησής της από το NATO σε επίπεδο άμυνας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της εξάρτησης αυτής αποτελεί το παράδειγμα του πολέμου στη Γιουγκοσλαβία όπου η αδυναμία της ευρωπαϊκής πολιτικής να χειριστεί την κατάσταση επιβεβαίωσε και ενίσχυσε τη γεωπολιτική ισχύ του NATO στο ευρωπαϊκό έδαφος. Όσον αφορά τα υπόλοιπα

υποσυστήματα της Ευρασίας που ο έλεγχός τους αποτελεί βασική επιδίωξη της αμερικανικής πολιτικής, η Κεντρική Ασία αντιπροσωπεύει ανεκτίμητους ενεργειακούς πόρους και η βαλκανική χερσόνησος, αποτελεί κομβικό σημείο στην πορεία μεταφοράς των εν λόγω πόρων στις χώρες της Δύσης (Αρβανιτόπουλος, 2000).

- *Αποτροπή ενός πυρηνικού πολέμου*

Η κατάρρευση του αμερικανικού μονοπωλίου στην πυρηνική στρατιωτική τεχνολογία δημιουργεί την ανάγκη αναπροσαρμογής της εθνικής υψηλής στρατηγικής όσον αφορά τα πυρηνικά. Με στόχο την εξασφάλιση της ασφάλειας του αμερικανικού κράτους από μία καταστροφική ενδεχόμενη πυρηνική επίθεση, η αμερικανική πολιτική εστιάζει τις προσπάθειές της στον περιορισμό της διασποράς των πυρηνικών όπλων.

- *Διατήρηση και αναδιοργάνωση των συμμαχιών στις οποίες εντάσσεται*

Κατά την εποχή που ακολουθεί το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, το κράτος των Η.Π.Α. βρίσκεται να είναι μέλος σε πολυάριθμες συμμαχίες: NATO, ANZUS, Συνθήκη Αμοιβαίας Συνεργασίας και Ασφάλειας με την Ιαπωνία, Αμυντική Συνθήκη με τη Νότια Κορέα, Αμυντική Συνθήκη με τις Φιλιππίνες, Συλλογική Αμυντική Συνθήκη της Νοτιοανατολικής Ασίας και Συνθήκη Αμοιβαίας Βοήθειας του Ρίο.

- *Διατήρηση της απομακρυσμένης στρατιωτικής παρουσίας των Η.Π.Α. σε υποσυστήματα που εντοπίζονται ανά την υφήλιο.*

Ο στόχος αυτός επιτυγχάνεται μέσω της συντήρησης στρατιωτικών βάσεων στο έδαφος ξένων κρατών μέσω της σύναψης αμυντικών συμμαχιών στην εκάστοτε περιοχή

- *Αναβάθμιση των Ενόπλων Δυνάμεων της χώρας*

Στόχος της πολιτικής αυτής είναι η αποτελεσματική αντιμετώπιση των νέων μορφών απειλών με τις οποίες έρχεται αντιμέτωπη η εθνική ασφάλεια. Στα

- πλαίσια αυτά, δίνεται μεγάλη έμφαση στην ανάπτυξη ενός συστήματος έγκαιρης προειδοποίησης
- *Διατήρηση της υπεροχής της χώρας σε τομείς ισχύος, έναντι των νέων ανταγωνιστικών δυνάμεων που παρουσιάζονται*
  - *Η λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων που θα λειτουργήσουν αποτρεπτικά στην ανάδειξη μίας νέας ηγεμονικής δύναμης που θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο τη θέση ισχύος των Η.Π.Α. στη νευραλγική ευρασιατική περιοχή.*
  - Η διασφάλιση της λειτουργίας των κανονιστικών ρυθμίσεων στο παγκόσμιο εμπόριο, την παγκόσμια οικονομία, τις ενεργειακές και περιβαλλοντικές πολιτικές
  - Η ενίσχυση της παρεχόμενης βοήθειας στις χώρες που αποτελούν στρατηγικούς συμμάχους των Η.Π.Α. (Αρβανιτόπουλος, 2000).

Στην προσπάθειά τους να διασφαλίσουν την ηγεμονική θέση ισχύος των Η.Π.Α. στο παγκόσμιο γεωπολιτικό σύστημα, οι αρχιτέκτονες της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής ακολουθούν τέσσερις βασικές στρατηγικές:

- *Νεο-απομονωτισμός (Neo-isolationism):*
Ο αμερικανικός απομονωτισμός βασίζεται στην ιδέα πως η χώρα διαθέτει μία τέτοια θέση ισχύος, μέσω της οικονομικής αυτάρκειας και της ζωτικής ασφάλειας που της παρέχει ο Ατλαντικός Ωκεανός (Mearsheimer, 2007), που της δίνει το πλεονέκτημα να μην επηρεάζεται άμεσα από τις εξελίξεις στον υπόλοιπο κόσμο. Συνεπώς, οι υποστηρικτές της τάσης του απομονωτισμού θεωρούν πως οι Η.Π.Α. δεν πρέπει να εμπλέκονται σε διαμάχες που δεν την απειλούν άμεσα και υπήρξαν πολέμιοι της ιδέας της εμπλοκής της χώρας στους δύο Παγκοσμίους Πολέμους. Όπως είναι λογικό, η ανάπτυξη πυρηνικού οπλοστασίου και η απώλεια του αμερικανικού μονοπωλίου σε αυτή οδήγησε σε παραγκωνισμό της εν λόγω

στρατηγικής καθώς καταρρίφθηκε το βασικό της επιχείρημα περί ατρωτότητας των Η.Π.Α.

Ο νέο-απομονωτισμός αποτελεί τη μετεξέλιξη του απομονωτισμού στη μετα-ψυχροπολεμική εποχή. Σύμφωνα με τους νέο-απομονωτιστές, με την κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ., του μοναδικού κράτους που ήταν σε θέση να ανταγωνιστεί από ίδια θέση ισχύος τα αμερικανικά συμφέροντα, έχει πλέον εκλείψει η αιτιολογία για παρουσία αμερικανικών στρατιωτικών τμημάτων σε διάφορες περιοχές της Ευρασίας. Μάλιστα, τάσσονται κατά της εμμονής που χαρακτηρίζει τη σύγχρονη αμερικανική εξωτερική πολιτική να λειτουργήσει ως εγγυήτρια δύναμη της παγκόσμιας ειρήνης και ως δύναμη εκδημοκρατισμού αυταρχικών καθεστώτων, η οποία, κατά κανόνα, δεν αποδεικνύεται αποτελεσματική. Δεν αμφισβητούν τη στρατηγική σημασία του ελέγχου της Ευρασίας αλλά τονίζουν πως στην τωρινή συγκυρία δεν διαφαίνεται η πιθανότητα ανάδειξης κάποιας τοπικής δύναμης σε κυρίαρχο ολόκληρης της περιοχής, εν μέρει λόγω της μεγάλης διασποράς πυρηνικών όπλων στην περιοχή. Οι νέο-απομονωτιστές έχουν σταθεί πολέμιοι της εμπλοκής των Η.Π.Α. στις αμερικανικές ειρηνευτικές αποστολές στη Βοσνία, τη Σομαλία και το Κόσσοβο καθώς και στις επεμβάσεις σε Ιράκ και Αφγανιστάν για την ανατροπή των τυραννικών καθεστώτων που τα διοικούσαν καθώς τις θεωρούν υπεύθυνες για κατασπατάληση των εθνικών πόρων και του ανθρώπινου δυναμικού της χώρας καθώς και για την έξαρση του φαινομένου της τρομοκρατίας. Οι μόνες περιπτώσεις στις οποίες ο νέο-απομονωτισμός δε στέκεται εναντίον μίας πιθανής στρατιωτικής εμπλοκής των Η.Π.Α. είναι αυτές που αφορούν την ύπαρξη μίας άμεσης απειλής για την εθνική κυριαρχία και ασφάλεια

- *Επιλεκτική δέσμευση (Selective engagement):*

Οι υποστηρικτές της στρατηγικής της επιλεκτικής δέσμευσης δεν απορρίπτουν καθολικά την πιθανότητα για μία επέμβαση των Η.Π.Α. με στρατιωτικά μέσα σε κάποιο απομακρυσμένο έδαφος. Αντιθέτως, υποστηρίζουν πως μίας τέτοια πράξη είναι επιβεβλημένη σε περίπτωση όπου επίκειται μία σύγκρουση μεγάλης

κλίμακας μεταξύ δύο ή περισσότερων ισχυρών δρώντων, η οποία θα είναι σε θέση να μεταβάλλει τις ισορροπίες στο διεθνές σύστημα ασφαλείας με τρόπο που θα απειλεί τα αμερικανικά συμφέροντα. Από την άλλη, η θεωρία της επιλεκτικής δέσμευσης υποστηρίζει την απεμπλοκή των αμερικανικών δυνάμεων από περιφερειακές συγκρούσεις, οι οποίες επηρεάζουν την κατανομή ισχύος σε περιορισμένο τοπικό επίπεδο. Τέλος, ο κίνδυνος των πυρηνικών όπλων προέρχεται, κατά κανόνα, από τα κράτη που εκφράζουν ιμπεριαλιστικές τάσεις σε τοπικό επίπεδο και όχι από εκείνα που χρησιμοποιούν την ύπαρξη πυρηνικού οπλοστασίου ως εργαλείο αμυντικής πολιτικής.

- *Συνεργατική ασφάλεια (Cooperative security):*

Η στρατηγική της συνεργατικής ασφάλειας στηρίζεται στην πεποίθηση πως η ειρήνη και η ασφάλεια είναι δυνατό να επιτευχθούν μόνο σε παγκόσμιο επίπεδο. Η κορυφαία θέση ισχύος, την οποία διαθέτουν σήμερα οι Η.Π.Α. τις καθιστά υπεύθυνες για την στήριξη των διεθνών θεσμών και οργανισμών που έχουν αρμοδιότητες στα συγκεκριμένα ζητήματα. Σε περιπτώσεις όπου ο Ο.Η.Ε. δεν είναι σε θέση να επιβάλλει την ειρήνη σε μία περιοχή, το ΝΑΤΟ οφείλει να συνδράμει το ειρηνευτικό του έργο. Στα πλαίσια της προσπάθειας για εδραίωση της παγκόσμιας ειρήνης, κάθε πολεμική σύγκρουση αποτελεί ένα σημαντικό ζήτημα αφού η αναταραχή του πολέμου έχει την τάση να μεταδίδεται αλυσιδωτά. Βασικός στόχος της εξωτερικής πολιτικής των Η.Π.Α. είναι η εγκαθίδρυση σε όλες τις χώρες του κόσμου δημοκρατικών καθεστώτων, με προτεραιότητα σε αυτές που κατέχουν μία θέση ισχύος στο διεθνές σύστημα. Για τους υποστηρικτές της συνεργατικής ασφάλειας, τα δημοκρατικά καθεστάτα έχουν την τάση να υιοθετούν μια πιο φιλειρηνική και λιγότερο συγκρουσιακή πολιτική. Επιπλέον, τα δημοκρατικά καθεστάτα θεωρούνται πως παρουσιάζουν αυξημένη ευαισθησία σε σχέση με τα αυταρχικά όσον αφορά τις ανθρώπινες απώλειες που συνεπάγεται μία πολεμική σύγκρουση με αποτέλεσμα να καθίσταται δύσκολο για αυτά να αντιμετωπίσουν έναν αυταρχικό ηγεμόνα με ηγεμονικές τάσεις. Για το λόγο αυτό,

αναδεικνύουν τη συμμετοχή της Κίνας, η οποία δε διοικείται από δημοκρατικό καθεστώς, στους διεθνείς οργανισμούς ασφαλείας σε ζήτημα υψίστης σημασίας. Η διασπορά των πυρηνικών όπλων αποτελεί ένα μεγάλο κίνδυνο για την παγκόσμια ασφάλεια καθώς η κατοχή τους από περιφερειακές δυνάμεις που δεν ανήκουν στο Συμβούλιο Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. καθιστά την παγκόσμια ασφάλεια εξαιρετικά επισφαλή.

- *Πρωτοκαθεδρία (Primacy):*

Οι υποστηρικτές της εν λόγω στρατηγικής θεωρούν τη διατήρηση της ηγεμονικής θέσης ισχύος των Η.Π.Α. στο διεθνές σύστημα ως απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη και διατήρηση της παγκόσμιας ειρήνης και ασφάλειας. Πιο αναλυτικά, θεωρούν πως εάν οι Η.Π.Α. εκπέσουν από τη θέση του ισχυρότερου πόλου του διεθνούς συστήματος, θα αναδυθούν ποικίλοι μικρότεροι δρώντες που θα επιδιώξουν να εκμεταλλευτούν το κενό εξουσίας που θα σχηματιστεί διαταράσσοντας την παγκόσμια ισορροπία. Όπως αναφέρει ο αναλυτής του Harvard, Samuel Huntington, «Ένας κόσμος χωρίς την πρωτοκαθεδρία των Η.Π.Α. θα είναι ένας κόσμος με περισσότερη βία και αταξία και με λιγότερη δημοκρατία και οικονομική ανάπτυξη από έναν κόσμο στον οποίο οι Η.Π.Α. θα συνεχίσουν να έχουν περισσότερη επιρροή από οποιαδήποτε άλλη χώρα στη διαμόρφωση των παγκόσμιων υποθέσεων. Η παρατεταμένη διεθνής πρωτοκαθεδρία των Ηνωμένων Πολιτειών είναι κεντρική για την ευημερία και την ασφάλεια των Αμερικανών και για το μέλλον της ελευθερίας, της δημοκρατίας, των ανοιχτών οικονομιών και της διεθνούς τάξης στον κόσμο» (Huntington, 1993).

Στη μεταψυχροπολεμική περίοδο, η αμερικανική εξωτερική πολιτική είναι προσανατολισμένη στις στρατηγικές της συνεργατικής ασφαλείας και πρωτοκαθεδρίας. Μέσω της υιοθέτησης της πολιτικής της μαλακής ισχύος, οι Η.Π.Α. κατάφεραν να εδραιώσουν την πρωτοκαθεδρία τους στο διεθνές σύστημα δημιουργώντας ένα statusquo το οποίο να μην αμφισβητείται ούτε από συμμαχικές ούτε από εχθρικές χώρες. Οι

διεθνείς οργανισμοί αποτελούν σημαντικό εργαλείο της αμερικανικής υψηλής στρατηγικής αφού χρησιμοποιούνται αρχικά ως βήμα διαλόγου για την επίλυση διαφορών και, σε δεύτερο στάδιο, ως μέσο νομιμοποίησης των δράσεων της.

4.1.1 ΗδιακυβέρνησηGeorgeBush (1989-1993).

Ο George Bush κατείχε το αξίωμα του Προέδρου των Η.Π.Α. κατά την περίοδο που έλαβε χώρα η κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ., η οποία σήμανε τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου με αποτέλεσμα η εξωτερική πολιτική που υιοθετήθηκε από την κυβέρνησή του να έχει μεγάλο αντίκτυπο στη διαμόρφωση του νέου μεταψυχροπολεμικού διεθνούς συστήματος. Η συμβολή της αμερικανικής πολιτικής στη διαμόρφωση του μεταψυχροπολεμικού συστήματος εκτυλίχθηκε γύρω από τρεις βασικούς άξονες: την επανένωση του γερμανικού κράτους, το ρόλο του ΝΑΤΟ μέσα στις νέες συνθήκες που διαμορφώθηκαν με τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου και την προώθηση της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης με την επέκτασή της στους τομείς της ΟΝΕ και της ΚΕΠΠΑ.

Όσον αφορά το ζήτημα της Γερμανίας, οι Η.Π.Α. θεωρούσαν ότι η επιμήκυνση της διαδικασίας της επανένωσης θα λειτουργούσε προς όφελος της Ε.Σ.Σ.Δ., η οποία θα κέρδιζε πολύτιμο χρόνο για να διαπραγματευτεί τους όρους αποδοχής της εν λόγω εξέλιξης (Zelikow&Rice, 1998). Έτσι, αμερικανική επιδίωξη ήταν η συντόμευση της διαδικασίας και ο σαφής καθορισμός της θέσης του γερμανικού κράτους στο μεταψυχροπολεμικό γεωπολιτικό σύστημα. Αρωγός στην προσπάθεια αυτή υπήρξε η πολιτική που εφαρμόστηκε από το Σοβιετικό ηγέτη Γκορμπατσόφ, ο οποίος επεδίωκε ριζικές αλλαγές στη σοβιετική πολιτική τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Η αλλαγή στάσης της Σοβιετικής Ένωσης όσον αφορά τις σχέσεις της με τη Δύση είχε άμεσο αντίκτυπο στην πολιτική των φιλοδυτικών διεθνών θεσμών. Πιο αναλυτικά, τα μέλη του ΝΑΤΟ, στα πλαίσια της διάσκεψής τους στο Λονδίνο τον Ιούλιο του 1990, διατύπωσαν την πρόθεσή τους να σταματήσουν να αντιμετωπίζουν την Ε.Σ.Σ.Δ. ως το

βασικότερο εχθρό της συμμαχία τους ενώ η σύνοδος των G-7 εξέδωσε ένα αίτημα προς το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο να επεξεργαστεί ένα σχέδιο στήριξης της σοβιετικής χώρας. Τελικά, ο Σοβιετικός ηγέτης, υποκινούμενος από τη φιλική προσέγγιση των δυτικών μεγάλων δυνάμεων και των έντονων προβλημάτων στο εσωτερικό της χώρας, έδωσε τη συγκατάθεση της χώρας του για την πλήρη ένταξη του ενιαίου γερμανικού κράτους στους κόλπους του NATO.

Όσον αφορά το ρόλο του NATO στη μεταψυχροπολεμική εποχή, βασική επιδίωξη της αμερικανικής πολιτικής ήταν η Βορειοατλαντική συμμαχία να μη χάσει τον κυρίαρχο ρόλο της στη διαμόρφωση των διεθνών εξελίξεων και, συγχρόνως, οι Η.Π.Α. να μη χάσουν τον ηγετικό ρόλο τους ως βασικό παράγοντα διαμόρφωσης της πολιτικής της συμμαχίας. Το 1990 οι Η.Π.Α. πρότειναν την μετατροπή του NATO σε μία συμμαχία με περισσότερο πολιτικό παρά στρατιωτικό χαρακτήρα, την αμοιβαία διακήρυξη μεταξύ των κρατών- μελών του NATO και του Συμφώνου της Βαρσοβίας για τερματισμό της εχθρικής τους σχέσης και την ίδρυση της ΔΑΣΕ/ΟΑΣΕ. Όσον αφορά το ζήτημα της πυρηνικής τεχνολογίας, ο Πρόεδρος Bush πρότεινε την επαναξιολόγηση του δόγματος της ευέλικτης ανταπόδοσης και τη ανακήρυξη της περιορισμένης χρήσης των πυρηνικών όπλων ως μέσο έσχατης ανάγκης με ταυτόχρονο περιορισμό τους.

Οι προτάσεις της αμερικανικής πλευράς δεν αντιμετωπίστηκαν θετικά από το σύνολο των κρατών- μελών του Βορειοατλαντικού Συμφώνου. Αρχικά, η Μ. Βρετανία διατύπωσε σημαντικές επιφυλάξεις σχετικά τον επαναπροσδιορισμό του πυρηνικού δόγματος και της προσέγγισης με τα κράτη του Συμφώνου της Βαρσοβίας. Η Γαλλία εξέφρασε ανησυχίες σχετικά με την αυξημένη στρατιωτική παρουσία του NATO στο ευρωπαϊκό έδαφος. Από την άλλη πλευρά, η Γερμανία υποδέχθηκε θετικά τις αμερικανικές προτάσεις (Zelikow&Rice, 1998). Παρά τις επιφυλάξεις ορισμένων ευρωπαϊκών κρατών, η πρόταση των Η.Π.Α. για τον επαναπροσδιορισμό του ρόλου του NATO στο διεθνές σύστημα υιοθετήθηκε, με μικρές μόνο αλλαγές, από όλα τα κράτη μέλη στα πλαίσια της συνόδου του Λονδίνου εδραιώνοντας τον ηγεμονικό ρόλο των Η.Π.Α. στη μεταψυχροπολεμική εποχή.

Τέλος, κατά την περίοδο της διακυβέρνησης Bush, οι Η.Π.Α. στάθηκαν υποστηρικτικά απέναντι στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης με απώτερο στόχο να διατηρήσουν την επιρροή τους στο γεωπολιτικό υποσύστημα της Ευρώπης. Βασική επιδίωξη των Η.Π.Α. υπήρξε η εμπέδωση της έντονης εξάρτησης της ευρωπαϊκής άμυνας και ασφάλειας από τη λειτουργία του ΝΑΤΟ. Έτσι, η εξωτερική τους πολιτική όσον αφορά τις ευρωατλαντικές σχέσεις κινήθηκε στην κατεύθυνση της διατήρησης της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας και της διατύπωσης ενός κοινού οράματος για ένα νέο διεθνές σύστημα ασφαλείας. Στόχος της αμερικανικής πλευράς ήταν η αποτροπή χάραξης μίας κοινής ευρωπαϊκής εξωτερικής πολιτικής, η οποία θα κινείται έξω από τα πλαίσια των συμφερόντων της Ατλαντικής Συμμαχίας (Αρβανιτόπουλος & Ήφαιστος, 2009).

Σημειώνεται πως η παρέμβαση των Η.Π.Α. στα πολιτικά δρώμενα άλλων κρατών σε συνδυασμό με τη διατύπωση ενός αμερικανικού οράματος για μία νέα παγκόσμια τάξη αποτέλεσαν τα βασικά χαρακτηριστικά της υψηλής στρατηγικής των Η.Π.Α. καθ' όλη της διάρκεια της δεκαετίας του 1990 (Mead, 2013)

4.1.2 Η διακυβέρνηση Bill Clinton (1993-2001)

Η εξωτερική πολιτική που άσκησε η κυβέρνηση του Bill Clinton βασιζόταν στην ουίλσονική παράδοση και χαρακτηρίστηκε από τέσσερις επεμβάσεις με ανθρωπιστικό χαρακτήρα, οι οποίες έλαβαν χώρα εκτός συνόρων στη Σομαλία, την Αϊτή, τη Βοσνία και το Κόσσοβο. Κοινά χαρακτηριστικά των προαναφερθέντων παρεμβάσεων υπήρξε η υψηλή επιλεκτικότητά τους και η απροθυμία να συνοδευτούν με απώλειες του αμερικανικού στρατού.

Από τις επεμβάσεις αυτές, οι δύο τελευταίες πραγματοποιήθηκαν σε ευρωπαϊκό έδαφος στη περιοχή που καταλάμβανε μέχρι το 1992 η Σοσιαλιστική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας. Η κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας επήλθε, εν μέρει, εξαιτίας των

αποσχιστικών τάσεων που ανέπτυξαν διάφοροι από τους λαούς που αποτελούσαν τους πολίτες του πολυεθνικού ομοσπονδιακού κράτους, οι οποίες οδήγησαν στο ξέσπασμα έντονων συγκρούσεων. Σε αντίθεση με τον προκάτοχό του ο οποίος είχε αποφύγει την εμπλοκή των Η.Π.Α. στις αναταραχές που λάμβαναν χώρα στη συγκεκριμένη περιοχή της κεντρικής Ευρώπης, ο Clinton ανέπτυξε έντονη δράση στην περιοχή. Η αμερικανική εμπλοκή είχε ως συνέπεια τη μεταβολή της ισορροπίας ισχύος που επικρατούσε στην περιοχή υπέρ των Μουσουλμανικών δυνάμεων (Kugor, 2001). Τελικά, η υπογραφή της συνθήκης Ντέιτον/ Παρισιού έδωσε τέλος στον πόλεμο της Βοσνίας, χωρίς ωστόσο να επιλύει τις πολιτικές διαφωνίες των τοπικών πληθυσμών που τον είχαν προκαλέσει. Παρόλο που η πολιτική της κυβέρνησης Clinton στην περιοχή θεωρείται επιτυχημένη, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι οδήγησε στη δημιουργία ενός παραδοσιακού διεθνούς προτεκτοράτου και όχι στον εκδημοκρατισμό του βοσνιακού κράτους (Kissinger, 2002)

Η τέταρτη και τελευταία επέμβαση ανθρωπιστικού χαρακτήρα που έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης του Clinton ήταν στην περιοχή του Κοσόβου στο τέλος της δεκαετίας του 1990 και αποτέλεσε τη μεγαλύτερη σε έκταση αμερικανική στρατιωτική επέμβαση της μεταψυχροπολεμικής εποχής μετά τον Πόλεμο του Κόλπου (Παπασωτηρίου, ???). Αρχή της κρίσης στην περιοχή αποτέλεσε η ένοπλη εξέγερση του Αλβανικού Απελευθερωτικού Στρατού του Κοσόβου κατά της Σερβίας με αξίωση την απόσχιση της περιοχής του Κοσόβου. Οι Η.Π.Α. δεν υπήρξαν εξαρχής υποστηρικτές του εξεγερμένου αλβανόφωνου πληθυσμού (Clinton, 2004). Η μεταβολή στην αμερικανική πολιτική επήλθε μετά την απόφαση της σερβικής κυβέρνησης να καταπνίξουν την επανάσταση, μία εξέλιξη που οι Η.Π.Α. θεώρησαν πως θα εξελισσόταν σε εθνοκάθαρση των αλβανικών πληθυσμών. Ωστόσο, η άποψη ότι κίνητρο για τη ΝΑΤΟϊκή υπήρξε η προστασία των Αλβανοφώνων της Σερβίας αμφισβητήθηκε έντονα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Kissinger: «οι πρόσφυγες που γέμισαν τις τηλεοπτικές οθόνες μετά την έναρξη των βομβαρδισμών του ΝΑΤΟ ήταν σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό το αποτέλεσμα των ενεργειών του ΝΑΤΟ παρά η αιτία που τους προκάλεσε (Kissinger, 2002).

Είναι γεγονός πως υπήρξαν τα περιθώρια για ειρηνική επίλυση του ζητήματος στο Κόσοβο στα πλαίσια διεθνών μεσολαβήσεων που έλαβαν χώρα κατά το Φεβρουάριο

και το Μάρτιο του 1999. Στα πλαίσια αυτών των συναντήσεων, θεωρούνταν πως ο Μιλόσεβιτς ήταν διατεθειμένος να προχωρήσει σε σημαντικές υποχωρήσεις υπέρ των Αλβανοφώνων με στόχο να αποφύγει μία πιθανή στρατιωτική εμπλοκή του ΝΑΤΟ. Ωστόσο, η αμερικανική πλευρά απέρριψε τη διπλωματική οδό, έχοντας την πεποίθηση πως η σερβική κυβέρνηση θα αναγκαστεί να συνθηκολογήσει με σκληρούς όρους χωρίς να χρειαστεί να υπάρξει πολυήμερη εμπλοκή του Ν.Α.Τ.Ο. στην περιοχή (Παπασωτηρίου, 2012). Ωστόσο, οι εκτιμήσεις της κυβέρνησης Clinton δεν αποδείχθηκαν σωστές. Αντί να προχωρήσει σε μία άνευ όρων συνθηκολόγηση υπό το βάρος των βομβαρδισμών, ο Μιλόσεβιτς έθεσε σε εφαρμογή μία καλοσχεδιασμένη επιχείρηση εθνοκάθαρσης, εκδιώκοντας ένα μεγάλο ποσοστό του αλβανικού πληθυσμού του Κοσόβου στα γειτονικά κράτη της Αλβανίας και της Π.Γ.Δ.Μ. Η απάντηση της αμερικανικής πλευράς ήταν άμεση και συνίσταντο στην εκτέλεση βομβαρδισμών μεγάλης εμβέλειας, οι οποίοι στράφηκαν τώρα και κατά του άμαχου πληθυσμού της χώρας (Clinton, 2004). Η επίθεση σε μη στρατιωτικούς στόχους σε ευρωπαϊκό έδαφος δημιούργησε τριγμούς όσον αφορά τη νομιμοποίηση της αμερικανικής επέμβασης τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό της χώρας. Ωστόσο, τα κράτη- μέλη του ΝΑΤΟ δεν απέσυραν τη στήριξή τους στην επιχείρηση εξαιτίας της αποδεδειγμένης εκτεταμένης επιχείρησης εθνοκάθαρσης που πραγματοποιούσε η σερβική πλευρά. Υπό το βάρος των εκτεταμένων απωλειών σε ανθρώπινο δυναμικό και υποδομές που προήλθαν από τους ΝΑΤΟϊκούς βομβαρδισμούς, ο Μιλόσεβιτς αναγκάστηκε να υποχωρήσει και να συναινέσει στην είσοδο ειρηνευτικών τμημάτων των Ηνωμένων Εθνών στην περιοχή του Κοσόβου. Έτσι, η αμερικανική επέμβαση κρίθηκε επιτυχής εκ του αποτελέσματος και απέδειξε τη στρατιωτική παντοδυναμία των Η.Π.Α. και τη δυνατότητά τους να πλήξουν οποιοδήποτε στόχο παγκοσμίως με ακρίβεια λίγων μέτρων (Παπασωτηρίου, 2012).

4.1.3 George Bush (2001-2009)

Κατά την πρώτη περίοδο της διακυβέρνησης του Bush, η χάραξη της εξωτερικής πολιτικής των Η.Π.Α, διέπεται, σχεδόν αποκλειστικά, από το πνεύμα του νέο-συντηρητισμού, γεγονός που γίνεται ακόμα πιο έντονα μετά το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001. Βασικοί φορείς της πολιτικής αυτής είναι οι ο Αμερικανός Υφυπουργός Άμυνας Paul Wolfowitz και ο Υπουργός Άμυνας Donald Rumsfeld.

Η ημερομηνία της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 αποτελεί ορόσημο για τη σύγχρονη αμερικανική ιστορία. Τη μέρα αυτή ισλαμιστές τρομοκράτες που πρόσκεινται στην οργάνωση al-Qaedaπραγματοποίησαν αεροπειρατεία σε αεροσκάφη, τα οποία έριξαν πάνω στους Δίδυμους Πύργους στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου στη Νέα Υόρκη και στο Πεντάγωνο στην Ουάσιγκτον σκοτώνοντας σχεδόν 3.000 ανθρώπους.

Σύμφωνα με την άποψη του Αμερικανού Πρόεδρου, όπως αυτή διατυπώθηκε στα πλαίσια του διαγγέλματος που ο ίδιος απηύθυνε προς την αμερικανική Βουλή και το λαό των Η.Π.Α., κίνητρο για την τρομοκρατική επίθεση υπήρξε το μίσος για τα αμερικανικά ιδεώδη. Όπως ανέφερε χαρακτηριστικά: «Μισούν αυτό που εμείς βλέπουμε σωστό σε αυτό το νομοθετικό σώμα μια δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση, ενώ οι αρχηγοί τους είναι αυτοχειροτόνητοι. Μισούν την ελευθερία μας- την ελευθερία της πίστης, την ελευθερία του λόγου, την ελευθερία της εκλογής του πολιτικού μας αντιπροσώπου, την ελευθερία του να διαφωνούμε μεταξύ μας».

Η επίδραση της τρομοκρατικής επίθεσης στο νομοθετικό πλαίσιο των Η.Π.Α. ήταν άμεση. Νέοι νόμοι και όργανα θεσπίστηκαν με στόχο να εξασφαλίσουν την ετοιμότητα του κράτους, την αποτροπή και την αντιμετώπιση πιθανών τρομοκρατικών χτυπημάτων εναντίον αμερικανικού εδάφους αλλά και εκτεταμένων φυσικών καταστροφών. Τα κυριότερα νομοθετήματα και όργανα που θεσπίστηκαν στις Η.Π.Α. μετά την 11^η Σεπτεμβρίου είναι:

- Homeland Security Act: Δίνει τη δυνατότητα στην αμερικανική κυβέρνηση να παρακολουθεί τους πολίτες της χώρας μέσω συστήματος καμερών

- United States Department of Homeland Security: Αποτελεί ένα θεσμικό όργανο που επιφορτίζεται με την προστασία από την εκδήλωση τρομοκρατικών χτυπημάτων σε αμερικανικό έδαφος και την άμεση αντιμετώπιση φυσικών καταστροφών μεγάλης έκτασης
- Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act of 2001 (USAPATRIOT Act): Πρόκειται για ένα νομοσχέδιο το οποίο επεκτείνει τη δυνατότητα παρακολούθησης των πολιτών από την κυβέρνηση πέρα από τις κάμερες, σε τηλέφωνα, e-mails, ιατρικά και οικονομικά αρχεία, τραπεζικούς λογαριασμούς και οποιαδήποτε άλλη προσωπική πληροφορία θεωρηθεί ότι είναι ικανά να προσφέρουν χρήσιμες πληροφορίες στις αμερικανικές αρχές. Επιπλέον, το συγκεκριμένο νομοθέτημα, επέκτεινε τις αρμοδιότητες του Secretary of the Treasury, ώστε να έχει τη δυνατότητα να ασκεί έλεγχο στις συναλλαγές που πραγματοποιούνται μεταξύ Αμερικανών πολιτών και πολιτών άλλων χωρών. Επιπλέον, οι κρατικοί φορείς που χειρίζονται τα μεταναστευτικά θέματα, απέκτησαν το δικαίωμα να αρνούνται την είσοδο και την παραμονή στη χώρα αλλοδαπών που θεωρούνται ως ύποπτοι τρομοκρατίας.

Σημειώνεται πως το σύνολο των νομοθετικών ρυθμίσεων που προαναφέρθηκαν έχουν δεχθεί δριμύα κριτική για παραβίαση των θεμελιωδών ελευθεριών του ανθρώπου.

Ωστόσο, το πλέον σημαντικό γεγονός που αποτελεί άμεση συνέπεια της τρομοκρατικής επίθεσης της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 υπήρξε η κήρυξη του Πολέμου κατά της Τρομοκρατίας με στόχο την πάταξη της διεθνούς τρομοκρατίας. Ο πόλεμος αυτός πραγματοποιείται σε όλα τα επίπεδα: στρατιωτικό, πολιτικό και νομικό και ως βασικοί του στόχοι θεωρούνται:

- Ο εντοπισμός και εξάρθρωση των τρομοκρατικών οργανώσεων που αναπτύσσουν δράση διεθνώς και ο αφοπλισμός όλων των μελών τους
- Η άρνηση της παροχής οικονομικής βοήθειας, ασύλου και οποιασδήποτε άλλης μορφής στήριξης στους τρομοκράτες

- Απαγόρευση και αποτροπή του υλικού ανεφοδιασμού των τρομοκρατών
- Αρωγή των διεθνών θεσμών στις λιγότερο ισχυρές χώρες με στόχο να αποτραπεί η πιθανότητα να λειτουργήσουν ως καταφύγια τρομοκρατών
- Η υπεράσπιση των πολιτών και των συμφερόντων των Η.Π.Α. στο εσωτερικό και το εξωτερικό

Η πληγή στην εθνική υπερηφάνεια του παντοδύναμου κράτους των Η.Π.Α. που επέφερε η τρομοκρατική επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου οδήγησε σε μία στροφή της αμερικανικής πολιτικής. Κατά τη διακυβέρνηση του George Bush οι Η.Π.Α. για πρώτη φορά στη μεταψυχροπολεμική εποχή παραγκώνισαν τις συλλογικές διαδικασίες διεθνούς συνεργασίας και προχώρησαν στην υιοθέτηση μονομερών δράσεων στα πλαίσια του ανένδοτου αγώνα τους κατά της τρομοκρατίας. Η αλλαγή αυτή στην πολιτική των Η.Π.Α. οδήγησε στη δημιουργία μίας κατάστασης ψυχρότητας στις ευρωατλαντικές σχέσεις.

4.1.4 Barak Obama (2009-2017)

Ο Μπάρακ Ομπάμα σε ένα πολυσέλιδο κείμενό του που παρουσίασε το Μάιο του 2010 παρουσίασε το όραμά του για τους άξονες πάνω στους οποίους έπρεπε να αναπτυχθεί η εξωτερική πολιτική των Η.Π.Α. κάνοντας, παράλληλα, αναφορά στις στρατηγικές του παρελθόντος. Βασική παραδοχή πάνω στην οποία βασίζεται η στρατηγική που παρουσιάστηκε από τον Ομπάμα υπήρξε η ιδέα πως η επέκταση της παγκοσμιοποίησης έχει οδηγήσει στην εγκαθίδρυση δημοκρατικών καθεστώτων στα περισσότερα κράτη του πλανήτη με αποτέλεσμα να έχει καταστεί δυνατή η ειρηνική συνύπαρξη των μεγάλων δυνάμεων της εποχής.

Σε αντίθεση με την προεκλογική του ρητορική, ο Πρόεδρος Ομπάμα καθόρισε την εξωτερική πολιτική που σκόπευε να ακολουθήσει η κυβέρνησή του ως φυσική συνέχεια της πολιτικής που είχε υιοθετήσει η προηγούμενη κυβέρνηση. Πιο αναλυτικά, τόνισε τη

σημασία της διατήρησης της παγκόσμιας ηγεμονικής θέσης των Η.Π.Α. στο διεθνές σύστημα ως εγγύηση της εθνικής και παγκόσμιας ασφάλειας. Στο πλαίσιο αυτό, ο νέος Πρόεδρος νομιμοποίησε τους πολέμους που είχε πραγματοποιήσει η κυβέρνηση του Bush σε Ιράκ και Αφγανιστάν στα πλαίσια του πολέμου κατά της τρομοκρατίας.

Οι βασικοί άξονες πάνω στους οποίους στηρίχθηκε η πολιτική του Μπάρακ Ομπάμα στους τομείς της εθνικής άμυνας και ασφάλειας είναι (Obama, 2008):

- Αναβάθμιση του εξοπλισμού και της εκπαίδευσης των στρατιωτικών μονάδων με στόχο της μείωσης του χρόνου που οι στρατιώτες των Η.Π.Α. να δραστηριοποιούνται εκτός των αμερικανικών συνόρων
- Αύξηση των ποσοστών συμμετοχής των συμμάχων στις αποστολές του NATO σε επίπεδο οικονομικών κεφαλαίων και στρατιωτικής δύναμης
- Χρήση του πυρηνικού οπλοστασίου των Η.Π.Α. σε περίπτωση όπου οι ίδιες οι Η.Π.Α. ή κάποιο συμμαχικό τους κράτος δεχτεί πυρηνική επίθεση
- Πίστη στο ρόλο των διεθνών οργανισμών με παράλληλη διατήρηση του δικαιώματος των Η.Π.Α. να αναλάβουν μονομερή δράση σε περίπτωση όπου θεωρηθεί πως απειλούνται τα εθνικά τους συμφέροντα.

4.1.5 Donald Trump (2017-)

Η εκλογή του Donald Trump στην Προεδρία των Ηνωμένων Πολιτειών το 2017 σήμανε μία νέα εποχή για τις ευρωατλαντικές σχέσεις καθώς η νέα κυβέρνηση έλαβε μία σειρά από αποφάσεις που οδήγησαν στην αναθεώρηση πολλών εκ των βασικών πυλώνων της συμμαχίας. Οι αποφάσεις αυτές αφορούν την αμερικανική αμυντική ασπίδα προστασίας, τα χαρακτηριστικά του ελεύθερου εμπορίου και τη συμμετοχή των Η.Π.Α. σε μία σειρά από σημαντικές διεθνείς συμφωνίες, όπως η Συνθήκη του Παρισιού για την Κλιματική

Αλλαγή και τη συμφωνία για το πυρηνικό οπλοστάσιο του Ιράν. Μάλιστα, ορισμένοι αναλυτές έχουν εκφράσει την άποψη πως η διακυβέρνηση Τραμπ θέτει σε κίνδυνο τις ίδιες τις ιδέες του φιλελευθερισμού παγκοσμίως και την ευρωατλαντική συμμαχία (Ikenberry, 2018).

Η εξωτερική πολιτική του Τραμπ βασίζεται τη στρατηγική της πρωτοκαθεδρίας των Η.Π.Α., οι οποίες νομιμοποιούνται να αναλαμβάνουν μονομερή δράση σε περιπτώσεις που αυτό επιβάλλεται για τη διατήρηση της παγκόσμιας ειρήνης και ασφάλειας. Επιπλέον, κατά τη διακυβέρνηση Τραμπ έχει ενταθεί η υπεροπτική συμπεριφορά της χώρας στις διακρατικές σχέσεις. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τη μεγάλη οικονομική και θεσμική κρίση που έχει ξεσπάσει στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης³²², έχουν οδηγήσει τις σύγχρονες ευρωατλαντικές σχέσεις σε μία σημαντική καμπή.

4.2 Η ευρωπαϊκή εξωτερική πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο

Η λήξη του Ψυχρού Πολέμου σηματοδότησε την εγκαθίδρυση μίας νέας τάξης πραγμάτων στο διεθνές σύστημα, στα πλαίσια της οποίας κρίθηκε αναγκαία η αναθεώρηση ορισμένων γεωπολιτικών δεδομένων, συμπεριλαμβανομένης και της έννοιας της ασφάλειας (Τσινισιζέλης & Υφαντής, 2002). Η εγγύηση της ευρωπαϊκής ασφάλειας δεν είναι δυνατό να εγγυηθεί αποκλειστικά με στρατιωτικά μέσα αφού οι επιθέσεις που δέχεται η εθνική ασφάλεια δεν έχουν πάντα το χαρακτήρα μίας στρατιωτικής επέμβασης. Οι φορείς της ευρωπαϊκής εθνικής άμυνας συχνά αξιολογούν τα πλεονεκτήματα εναλλακτικών τρόπων δράσης πέραν της άσκησης στρατιωτικής βίας.

Κατά τη μεταψυχροπολεμική περίοδο, η άμυνα της Ευρώπης οργανώνεται γύρω από τρεις βασικούς άξονες (Μπόση, 1999):

- Δυτικοευρωπαϊκός: Στα πλαίσια του συγκεκριμένου άξονα τα ευρωπαϊκά κράτη αρθρώνουν την άμυνά τους εντασσόμενα στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) και Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (Δ.Ε.Ε.), οι οποίες διερευνούν τις πιθανότητες χάραξης μίας κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας και άμυνας
- Πανευρωπαϊκός: Στα πλαίσια του εν λόγω άξονα δραστηριοποιείται ο Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (Ο.Α.Σ.Ε.)
- Διατλαντικό: Στα πλαίσια του συγκεκριμένου άξονα δραστηριοποιείται ο Οργανισμός του Βορειοατλαντικού Συμφώνου (North Atlantic Treaty Organization- NATO) που είναι υπεύθυνος για το συντονισμό της από κοινού οργάνωσης της άμυνας των χωρών της Δυτικής Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής

4.2.1 ΚΕΠΠΑ

Στα πλαίσια της Συνθήκης του Μάαστριχτ, οι ηγέτες των ευρωπαϊκών κρατών όρισαν την ενοποίηση της πολιτικής των κρατών- μελών στους τομείς της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής Και Πολιτικής Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) ως το δεύτερο πυλώνα της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στόχοι της εν λόγω ενοποίησης υπήρξαν η ενδυνάμωση της δημοκρατίας, ο σεβασμός του κράτους δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η προώθηση των αξιών και συμφερόντων της ευρωπαϊκής κοινότητας, η διασφάλιση της ειρήνης και της ασφάλειας στην περιοχή και η ενίσχυση της διεθνούς συνεργασίας (Τσαρδανίδης, 2008).

Πιο αναλυτικά, η Συνθήκη για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Σ.Ε.Ε.) περιελάμβανε μία σαφή αναφορά στην Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας στα πλαίσια του τίτλου V, όπου και αναφερόταν:

- Διακήρυξη- πρόθεση των κρατών- μελών να καταστεί η Ε.Ε. ένας ισχυρός παράγοντας στο διεθνές σύστημα
- Το περιεχόμενο, οι στόχοι και οι αρχές της ΚΕΠΠΑ

- Το ενδεχόμενο μίας μελλοντικής κοινής αμυντικής οργάνωσης
- Επιβεβαίωση του σημαντικού ρόλου της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας για την ευρωπαϊκή ασφάλεια
- το διακυβερνητικό πλαίσιο λήψης αποφάσεων για κάθε κοινή θέση , δράση και ενέργεια στα πλαίσια της ΚΕΠΠΑ]
- Θεσμικές αλλαγές, όπως η θέσπιση της θέσης του Γενικού Γραμματέα του Συμβουλίου, ο οποίος συγχρόνως θα έφερε και την ιδιότητα του Υπατου Εκπροσώπου της ΚΕΠΠΑ και ο καθορισμός των αρμοδιοτήτων του εκάστοτε Προέδρου της Ένωσης

Η ΚΕΠΠΑ οργανώνεται σε διακυβερνητικό επίπεδο και η ομοφωνία μεταξύ των κρατών- μελών της αποτελεί βασική προϋπόθεση για τη λήψη οποιασδήποτε απόφασης. Στο πλαίσιο της τα ευρωπαϊκά κράτη ανέπτυξαν κοινές θέσεις και δράσεις πάνω στους τομείς της εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας. Επιπλέον, η ΚΕΠΠΑ προϋπέθετε την ενσωμάτωση της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία θα αναλάμβανε εκτελεστικό ρόλο σχετικά με τις αμυντικές αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Τσαρδανίδης, 2008).

Ο πολύπλευρος ρόλος της ΚΕΠΠΑ απαιτούσε τη συμμετοχή και συνεργασία ποικίλων οργάνων της Ε.Ε.: Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Συμβούλιο των Υπουργών Εξωτερικών, Πολιτική Επιτροπή Ασφαλείας, Ευρωπαίοι ανταποκριτές, ομάδα εργασίας και οι σύμβουλοί της. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διατηρούσε νομοθετικό και εκτελεστικό ρόλο (Τσαρδανίδης, 2008).

4.2.2 Στόχοι της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας

Σφαιρικότητα και Πεδίο Αρμοδιότητας

Η θέσπιση της «ΚΕΠΠΑ» στα πλαίσια της Συνθήκης του Μάαστριχτ εγείρει ερωτήματα σχετικά με το πεδίο αρμοδιότητας που της αντιστοιχούν.

Σύμφωνα με όσα ορίζει το άρθρο 228 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, το οποίο αντικαταστάθηκε από το άρθρο 300 μετά την αναθεώρηση της Συνθήκης του Άμστερνταμ, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα φέρει την αποκλειστική ευθύνη για τη σύναψη συμφωνιών, σε όλες τις περιπτώσεις όπου προβλέπεται η σύναψη συμφωνιών από τη Συνθήκη. Η αποκλειστικότητα αυτή έχει απόλυτο χαρακτήρα αφού με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ έλαβε χώρα η κατάργηση του άρθρου 116 της Συνθήκης Ευρωπαϊκής Κοινότητας που όριζε ότι τα κράτη έχουν το δικαίωμα να διαπραγματευτούν και να συνάψουν συμφωνίες ανεξάρτητα από την Κοινότητα, με την προϋπόθεση ότι αυτή δεν εμπλεκόταν άμεσα στις εν λόγω συνθήκες. Επιπλέον, το άρθρο 113 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, όπως αυτό ορίστηκε από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και το αναθεωρημένο άρθρο 133, ορίζει την Ευρωπαϊκή Κοινότητα ως αποκλειστική υπεύθυνη για τη σύναψη συμφωνιών εμπορικού χαρακτήρα.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι η ΚΕΠΠΑ δεν εμπλεκόταν στις αρμοδιότητες εξωτερικής πολιτικής της Κοινότητας. Συγχρόνως, όμως, η διατύπωση της Συνθήκης του Μάαστριχτ ήταν τέτοια που να μην αποκλείει μία ενδεχόμενη μελλοντική συμπερίληψη αυτών στις αρμοδιότητες της ΚΕΠΠΑ. Επιπροσθέτως, το άρθρο 228^A της Συνθήκης της ΕΟΚ όριζε πως το Υπουργικό Συμβούλιο της ΚΕΠΠΑ φέρει την αρμοδιότητα να αποφασίζει στα πλαίσια «κοινών θέσεων» ή «κοινών δράσεων» της ΚΕΠΠΑ τις δράσεις τις οποίες θα πραγματοποιήσει για λογαριασμό της Ένωσης η Κοινότητα μέσω των δικών της διαδικασιών και μέσων. Μέσω του εν λόγω άρθρου θεσπίστηκε η επικάλυψη των αρμοδιοτήτων εξωτερικής πολιτικής της Κοινότητας με τις αντίστοιχες αρμοδιότητες της ΚΕΠΠΑ.

Ανεξαρτησία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Πρωταρχικός στόχος της ΚΕΠΠΑ, όπως αυτός προκύπτει από το κείμενο της Συνθήκης του Μάαστριχτ, είναι «η διαφύλαξη των κοινών αξιών, των θεμελιωδών συμφερόντων και της ανεξαρτησίας της Ένωσης» (άρθρο I.1.2.α). Το σχετικό άρθρο, όπως αυτό διαμορφώθηκε από τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, επικυρώνει το προϋπάρχον άρθρο, με την προσθήκη της έννοιας της ανεξαρτησίας αναφέροντας ως στόχο τη «διαφύλαξη των κοινών αξιών, των θεμελιωδών συμφερόντων και της ανεξαρτησίας και της ακεραιότητας της Ένωσης», σύμφωνα με τις αρχές του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών» (άρθρο I.1.α).

Η Συνθήκη του Άμστερνταμ, όπως και η προηγούμενη Συνθήκη του Μάαστριχτ δεν περιλαμβάνει σαφή καθορισμό των «θεμελιωδών» συμφερόντων της Ένωσης καθιστώντας ως πιθανότερο ενδεχόμενο αυτά να απορρέουν από τους γενικούς στόχους της Ένωσης, όπως αυτοί προσδιορίζονται στο νέο άρθρο Β'.

Με δεδομένο ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί ένα διακρατικό θεσμό, προκύπτουν ποικίλα προβλήματα κατά την ερμηνεία της αναφοράς του προαναφερθέντος άρθρου στην «ανεξαρτησία» και την «ακεραιότητα». Για την υπερπήδηση των εμποδίων αυτών κρίνεται απαραίτητο να ληφθούν υπόψη τα εξής:

- Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί ένα κρατικό μόρφωμα *sui generis*, το οποίο στην πορεία της θέσπισης της κρατικής του ταυτότητας αντιμετωπίζει τα ίδια προβλήματα που αντιμετωπίζουν όλα τα κράτη και οδηγείται στην ανάπτυξη των ίδιων μηχανισμών για την αντιμετώπισή τους.
- Με δεδομένο ότι η διαμόρφωση κρατικής υπόστασης αποτελεί τον απώτερο στόχο της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και ότι η διασφάλιση της ανεξαρτησίας της Ένωσης αποτελεί αρμοδιότητα της ΚΕΠΠΑ, η διατύπωση των Συνθηκών δεν αποτελεί πλέον παραφωνία

Ασφάλεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Επιπλέον στόχο της ΚΕΠΠΑ, πέραν της προστασίας της ανεξαρτησίας και της ακεραιότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αποτελεί η ισχυροποίηση της ασφάλειας της Ένωσης. Η διαφοροποίηση που επήλθε στα πλαίσια της Συνθήκης του Άμστερνταμ κατά την αναθεωρημένη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση αφορά στη διευκρίνηση ότι στόχο της ΚΕΠΠΑ αποτελεί η ασφάλεια της Ένωσης και όχι «της Ένωσης και των κρατών μελών της», όπως αναφερόταν στην προηγούμενη Συνθήκη. Στόχο της ΚΕΠΠΑ αποτελεί η διαφύλαξη της ασφάλειας της Ένωσης «υπό όλες τις μορφές», δηλαδή η επίλυση ζητημάτων ασφαλείας που προκύπτουν στον οικονομικό, πολιτικό, εσωτερικό, κοινωνικό, πολιτισμικό και περιβαλλοντικό επίπεδο (Στεφάνου, 1990).

Η συσχέτιση εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας της Ένωσης, η οποία προκύπτει από το κείμενο της Συνθήκης του Άμστερνταμ, είναι εμφανής στα εξής δύο στοιχεία:

- Η αναθεώρηση της ένατης παραγράφου του προοιμίου που αφορά την ΚΕΠΠΑ έγινε παράλληλα με την αναθεώρηση της δέκατης παραγράφου η οποία αφορά τη διευκόλυνση της ελεύθερης κυκλοφορίας των πολιτών μέσα στα πλαίσια της Ε.Ε. και αναδεικνύει την προστασία της ασφάλειας των λαών της «με την εγκαθίδρυση ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» ως πρωταρχικό στόχο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
- Στο άρθρο Β.δ. της Συνθήκης του Άμστερνταμ ορίζεται πως η εξασφάλιση της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων επιτυγχάνεται «με κατάλληλα μέτρα όσον αφορά τους ελέγχους στα εξωτερικά σύνορα, το άσυλο, τη μετανάστευση και την πρόληψη και καταστολή της εγκληματικότητας»

Διεθνής ειρήνη και ασφάλεια

Το άρθρο που αναφέρεται στο συγκεκριμένο στόχο της ΚΕΠΠΑ δεν υπέστη αλλαγές κατά την αναθεώρηση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση που έλαβε χώρα στη Συνθήκη του Άμστερνταμ. Το εν λόγω άρθρο αναφέρει πως πρωταρχικό στόχο της Ένωσης αποτελεί «η διατήρηση της ειρήνης και η ενίσχυση της διεθνούς ασφαλείας σύμφωνα με τις αρχές του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, καθώς και

σύμφωνα με τις αρχές της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι και τους στόχους του Χάρτη των Παρισίων». Ωστόσο, κάποιες διορθώσεις θα ήταν πιθανότατα πολύ χρήσιμες στην προσπάθεια ερμηνείας ορισμένων ασαφών σημείων που έχουν επισημανθεί στο εν λόγω εδάφιο. Το βασικότερο πρόβλημα που προκύπτει από τη διατύπωση είναι πως ο όρος «στόχοι» δε χρησιμοποιείται στο Χάρτη των Παρισίων ενώ οι διακηρύξεις γενικού χαρακτήρα που περιλαμβάνονται σε αυτό και θα μπορούσαν να εκληφθούν ως στόχο, λαμβάνουν, σε πολλές περιπτώσεις, άλλη σημασία με βάση το αν συνιστούν προθέσεις ή δεσμεύσεις.

Παρόλο που δεν υπήρξαν μεταβολές στο βασικό κείμενο του εδαφίου που αναφέρεται στην προστασία της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, υπήρξε μία προσθήκη στο τέλος του, η οποία έγινε μετά από απαίτηση της ελληνικής πλευράς. Η προσθήκη αυτή συνίσταται στη φράση «συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που αφορούν τα εξωτερικά σύνορα» (άρθρο I.1.1.γ.). Ωστόσο, η προσθήκη αυτή μάλλον αύξησε την ερμηνευτική ασάφεια του εδαφίου παρά την περιόρισε.

Όμως, παρά την ασάφεια που συνδέεται με τη διατύπωση του συγκεκριμένου στόχου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η έμμεση αναφορά που περιλαμβάνει στο απαραβίαστο των εθνικών συνόρων δίνει τη δυνατότητα στα κράτη μέλη της να ζητήσουν την αρωγή των μηχανισμών της ΚΕΠΠΑ και των άλλων αμυντικών θεσμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όταν θεωρούν πως κινδυνεύει η εδαφική τους ακεραιότητα. Ωστόσο, τα μεγάλα ερμηνευτικά περιθώρια που προσφέρει το εδάφιο της Συνθήκης του Άμστερνταμ είναι δυνατό να οδηγήσει σε νέες διακρατικές τριβές αφού δε διευκρινίζεται ποιος είναι υπεύθυνος για να ορίσει τα σύνορα των κρατών όταν αυτά αμφισβητούνται από ένα γειτονικό κράτος. Μάλιστα, το πρόβλημα γίνεται ακόμα πιο εμφανές όταν πρόκειται για μία διαμάχη μεταξύ δύο κρατών εκ των οποίων το ένα μόνο αποτελεί μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης αφού δεν υπάρχει ρητή αναφορά ότι ο όρος του απαραβίαστου των συνόρων αφορά αποκλειστικά τα κράτη- μέλη.

4.3 Οι Ευρω-ατλαντικές σχέσεις

Από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου μέχρι σήμερα το ΝΑΤΟ αναμφισβήτητα αποτελεί την ισχυρότερη διακρατική συμμαχία πολιτικό-στρατιωτικού χαρακτήρα, η οποία κατέχει ρυθμιστικό ρόλο στο διεθνές γεωπολιτικό σύστημα. Περιλαμβάνει στους κόλπους του τις 3 ισχυρότερες οικονομίες του κόσμου με συνολικό ΑΕΠ 332 τρις δολάρια και τρεις χώρες που συγκαταλέγονται στις ισχυρότερες στον κόσμο όσον αφορά το στρατιωτικό τομέα. Διαθέτει ικανότητα κινητοποίησης σε ξηρά και θάλασσα με χερσαία υπεροχή στη Β. Αμερική, Δυτική και Κεντρική Ευρώπη και ναυτική υπεροχή σχεδόν στο σύνολο των ωκεανών. Επιπλέον, ο συνδυασμός της πυρηνικής δύναμης των Η.Π.Α. και των ευρωπαϊκών κρατών, προσδίδει στη συμμαχία ένα σημαντικό πλεονέκτημα σε πυρηνικό οπλοστάσιο έναντι οποιασδήποτε άλλης κρατικής δύναμης ή διακρατικής συμμαχίας. Πρόκειται για την πλέον ισχυρή συμμαχία που έχει σχηματιστεί ποτέ στην παγκόσμια ιστορία, η οποία διαθέτει σαφή υπεροχή σε όλους τους δείκτες ισχύος.

Παρόλο που το σκεπτικό που αναπτύχθηκε και από τις δύο πλευρές του Ατλαντικού σχετικά με τους σκοπούς της Συμμαχίας φαινόταν να διαπνέεται από ιδεαλιστικές ιδέες, στην ουσία η ανάγκη για τη δημιουργία της προέκυψε από καθαρά ρεαλιστικά κριτήρια. Πιο αναλυτικά, κατά τη διάρκεια της ψυχροπολεμικής περιόδου, το ΝΑΤΟ λειτούργησε ως εγγύηση για την ασφάλεια των χωρών της Δυτικής Ευρώπης από την επεκτατικότητα της Ε.Σ.Σ.Δ. ενώ, παράλληλα, εξυπηρετούσε τα αμερικανικά συμφέροντα για περιορισμό της σοβιετικής επιρροής στην περιοχή της Ευρασίας. Μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, το ΝΑΤΟ αποτέλεσε ανασταλτικό παράγοντα για την αναβίωση ενός γερμανικού ηγεμονισμού που θα μπορούσε να αποσταθεροποιήσει εκ νέου την Κεντρική Ευρώπη ενώ συνέχισε να αποτελεί χρήσιμο φορέα της αμερικανικής πολιτικής που στόχευε στην κάλυψη του κενού ισχύος που δημιουργήθηκε στην Ανατολική Ευρώπη και την Κεντρική Ασία.

Η προώθηση της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης αποτέλεσε εξ αρχής πρωταρχικό στόχο της εξωτερικής πολιτικής των Η.Π.Α. στη μεταψυχροπολεμική περίοδο μέσα στα πλαίσια της επιδίωξης διατήρησης της ειρήνης και της ασφάλειας στον ευρωπαϊκό χώρο. Επιπλέον, ο σχηματισμός μίας σταθερής ευρωπαϊκής συμμαχίας θα

δρούσε ανασταλτικά στην ανάδυση ηγεμονικών ή επεκτατικών τάσεων σε περιφερειακό ευρωπαϊκό επίπεδο και θα προσέφερε στις Η.Π.Α. έναν ισχυρό και αξιόπιστο σύμμαχο. Ωστόσο, παρόλο που η αμερικανική ηγεσία προωθούσε την ιδέα της δημιουργίας ευρωπαϊκών οικονομικών θεσμών για την επίτευξη της οικονομικής ανεξαρτησίας της ηπείρου, απέρριπτε την ιδέα μίας ευρωπαϊκής ανεξαρτητοποίησης στον τομέα της άμυνας και της ασφάλειας.

Οι σχέσεις ισχύος που αναπτύσσονται μεταξύ των κρατών μελών του NATO και μεταξύ του NATO και των στρατηγικών του συμμάχων, όπως η Ιαπωνία, δεν είναι ισορροπημένες αφού ηγεμονικό ρόλο σε αυτές διαδραματίζουν οι Η.Π.Α., οι οποίες φέρουν τη βασική ευθύνη για την ανάπτυξη μίας εξωτερικής πολιτικής διατήρησης των συμμαχιών που θα οδηγήσουν στη αποτροπή ενός ισχυρού συμμάχου στην περιοχή της Ευρασίας. Οι Η.Π.Α. διαθέτουν σήμερα περισσότερα από τα μισά κεφάλαια που δαπανώνται στον αμυντικό τομέα ενώ οι αμυντικές τους δαπάνες υπερβαίνουν τις αντίστοιχες δαπάνες των επόμενων δέκα κρατών στην παγκόσμια κατάταξη. Επιπλέον, σημαντική ανισορροπία υπάρχει μεταξύ των ποσών που δαπανώνται στην έρευνα για στρατιωτικούς σκοπούς αφού οι Η.Π.Α. διαθέτουν το 60% των κρατικών επενδύσεων την ώρα που το αντίστοιχο ποσό για την Ευρωπαϊκή Ένωση δεν υπερβαίνει το 11% (Wolforth). Αυτές οι τεράστιες αποκλίσεις που καταγράφονται μεταξύ των αμυντικών δαπανών Ευρώπης και Η.Π.Α. έχουν ως αποτέλεσμα την έντονη εξάρτηση των ευρωπαϊκών κρατών στον αμυντικό τομέα ενώ, συγχρόνως, δίνουν τη δυνατότητα στις Η.Π.Α. να λαμβάνει πρωτοβουλίες για στρατιωτική δράση χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τις πιθανές αντιρρήσεις των Ευρωπαίων συμμάχων τους.

Ο λόγος για τον οποίο οι Αμερικανοί επιθυμούν την έντονη εξάρτηση των ευρωπαϊκών κρατών στον αμυντικό τομέα από την Ατλαντική Συμμαχία είναι πως η διατήρηση της στρατηγικής παρουσίας των Η.Π.Α. στο ευρωπαϊκό έδαφος είναι κομβικής σημασίας για την πολιτικές τους επιδιώξεις στο ευρύτερο γεωπολιτικό περιβάλλον (Mastanduno, 1997). Όσον αφορά τα κράτη της Ευρώπης, τα τελευταία χρόνια, μετά και τις αποφάσεις για επέκταση της συνεργασίας των κρατών μελών στους τομείς της άμυνας και της ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) πληθαίνουν οι φωνές που υποστηρίζουν πως η Ευρωπαϊκή Συμμαχία πρέπει να απαγκιστρωθεί από το NATO στον αμυντικό τομέα

(Κανελλόπουλος, 2003). Στην ανάπτυξη της ιδέας για προώθηση της ανεξαρτητοποίησης της ευρωπαϊκής αμυντικής πολιτικής έχουν συνεισφέρει και οι αυξανόμενες διαφωνίες που έχουν προκύψει στους κόλπους της Ατλαντικής Συμμαχίας σχετικά με μία σειρά από ζητήματα, όπως η Αντιβαλλιστική Άμυνα, το Πρωτόκολλο του Κιότο, το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο και η εμπλοκή του NATO στον πόλεμο του Ιράκ το 2003 (Υφαντής, 2005).

Ως συνέπεια όλων των παραπάνω, οι απόψεις των Αμερικανών αναλυτών όσον αφορά το μέλλον της κοινής ευρωατλαντικής πολιτικής κινούνται πάνω σε δύο κατευθύνσεις. Οι υποστηρικτές της μίας άποψης επισημαίνουν πως η ανισορροπία ισχύος που παρατηρείται μεταξύ Η.Π.Α. και ευρωπαϊκών κρατών μέσα στους κόλπους του NATO δεν ικανοποιεί τους Ευρωπαίους ηγέτες την ώρα που η Ευρωπαϊκή Ένωση καθίσταται μία ανερχόμενη δύναμη στον οικονομικό και διπλωματικό τομέα. Συνεπώς, διατυπώνουν την άποψη πως σύντομα η οργάνωση μίας ισχυρής Ευρωπαϊκής Αμυντικής Συμμαχίας θα τους δώσει τη δυνατότητα να χαράξουν τη δική τους ανεξάρτητη αμυντική πολιτική (Bacevich, 2003). Από την άλλη πλευρά, άλλοι αναλυτές επισημαίνουν πως ακριβώς αυτή η ασύμμετρη σχέση ισχύος που συνδέει τις δύο συμμαχικές δυνάμεις στα πλαίσια του NATO αποτελεί επαρκή αιτία για τη διατήρηση της ευρωατλαντικής συνεργασίας (Howorht & Menon, 2009).

Όπως προαναφέρθηκε, από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου μέχρι και σήμερα δεν έχει υπάρξει κάποια κρατική ή διακρατική συμμαχική δύναμη που να είναι σε θέση να απειλήσει τον κυρίαρχο ρόλο του NATO στη διεθνές σύστημα. Συνεπώς, η μεγαλύτερη απειλή με την οποία φαίνεται να έρχεται αντιμέτωπη η Ατλαντική Συμμαχία σήμερα είναι η δημιουργία σημαντικής διάστασης των μελών της. Παρόλο που η Ευρωπαϊκή Ένωση δε διαθέτει τη δυναμική να απειλήσει την πρωτοκαθεδρία των Η.Π.Α. στο παγκόσμιο γεωπολιτικό σύστημα αλλά θεωρείται πως έχει τη δυνατότητα να προβεί σε κατάλληλες διπλωματικές ενέργειες για τη σύναψη συμμαχιών οι οποίες θα ήταν σε θέση να ανατρέψουν το υπάρχον statusquo στη διεθνή σκηνή.

Σήμερα η ενότητα της Ευρω-ατλαντικής συμμαχίας έρχεται αντιμέτωπη με τα εξής τέσσερα βασικά δομικά προβλήματα (Αρβανιτόπουλος, 2003):

- Απουσία μίας κοινής στρατηγικής απειλής, η οποία στο παρελθόν λειτουργούσε ανασταλτικά στη ρήξη και συνέβαλε στην από κοινού διαχείριση των όποιων διαφωνιών και αντιπαραθέσεων. Στη σύγχρονη εποχή, οι διαφωνίες που ανακύπτουν σε επιμέρους ζητήματα έρχονται ευκολότερα στο προσκήνιο, προσλαμβάνουν δυσανάλογα μεγάλες διαστάσεις και καθίσταται δυσκολότερη η επίλυσή τους.
- Η παρόμοια ανάπτυξη των δύο χωρών που συγκροτούν την ευρω-ατλαντική συμμαχία, η οποία έλαβε χώρα σε διαφορετικά χρονικά πλαίσια προκαλώντας τριβές. Οι Η.Π.Α., όντας ο «Νέος Κόσμος» διαμόρφωσαν την ταυτότητά τους σε αντιπαράθεση με τον «Παλιό Κόσμο» της Ευρώπης, στον οποίο επικρατούσε η φεουδαρχία, ο δεσποτισμός, οι συνομοσίες και το σύστημα ισορροπίας ισχύος.

Οι σύγχρονες Η.Π.Α., έχοντας επίγνωση του ηγεμονικού τους ρόλου στο διεθνές σύστημα, επιθυμεί να διατηρήσει το προνόμιο να επιλέγει πότε επιβάλλεται να αναλάβει δράση για να διευθετήσει κάποιο διεθνές ζήτημα και τι μορφή θα έχει η δράση αυτή λειτουργώντας με τον ίδιο τρόπο που παραδοσιακά δρούσαν όλες οι Μεγάλες Δυνάμεις σε όλες τις εποχές. Από την άλλη πλευρά, η σύγχρονη Ευρώπη διαπνέεται από τις ιδέες του δικαίου και της επίλυσης των διαφορών μέσω της πολυμερούς διπλωματίας και δυσανασχετεί με τον ηγεμονικό χαρακτήρα που δρουν οι Η.Π.Α. Αυτή η ασύμμετρη χρονικά ανάπτυξη των δύο δυνάμεων, σε συνδυασμό με το πολιτισμικό χάσμα που τις ενώνει, έχει ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη αντιαμερικανικών και αντιευρωπαϊκών αισθημάτων στις δύο πλευρές του Ατλαντικού, οι οποίες δεν ευνοούν την ευρωατλαντική προσέγγιση

- Η αμερικανική πλευρά βλέπει με καχυποψία τη δημιουργία κοινής οικονομικής κοινότητας στην Ευρώπη και, ιδιαιτέρως, την ανάπτυξη της κοινής ευρωπαϊκής νομισματικής πολιτικής. Οι αμερικανικές ανησυχίες σχετίζονται με το γεγονός ότι, παρά το γεγονός ότι απουσιάζει μία κοινή εξωτερική και αμυντική πολιτική, τα κράτη- μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης μοιράζονται κοινά συμφέροντα, τα

οποία σχετίζονται με την επιτυχία του κοινού νομίσματος, την ανεξαρτησία της ευρωπαϊκής βιομηχανίας, την ασφάλεια των ευρωπαϊκών επενδύσεων, τον δυναμισμό και την επιτυχία της τεχνολογίας και την επέκταση του εμπορίου της. Το κινήγι των μονοπωλίων σε στρατηγικούς οικονομικούς τομείς, όπως η στρατιωτική βιομηχανία, η αεροναυπηγική, η πληροφορική, τα ηλεκτρονικά, εντείνει τον ανταγωνισμό μεταξύ των δυο πλευρών. Γίνεται, λοιπόν, φανερό πως ο οικονομικός ανταγωνισμός μεταξύ των δύο πλευρών της Ευρω-ατλαντικής συμμαχίας έχει λάβει σήμερα έντονο χαρακτήρα και απαιτείται προσεκτική διαχείριση από τις ηγεσίες των δύο κρατών έτσι ώστε ο ανταγωνισμός αυτός να μη λάβει και πολιτικά χαρακτηριστικά.

- Ο τομέας της άμυνας. Η επίτευξη της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ήταν αναμενόμενη πως θα δημιουργήσει στα κράτη της Ευρωπαϊκής ένωσης τάσεις ανεξαρτητοποίησης από την αμερικανική πολιτική στον τομέα της άμυνας, αρχής γενομένης από τα κράτη του σκληρού πυρήνα της ευρωπαϊκής συμμαχίας. Ωστόσο, η αδυναμία της διαχείρισης της κρίσης που ξέσπασε στη Γιουγκοσλαβία στις αρχές της δεκαετίας του 1990 σε ευρωπαϊκό επίπεδο, απέδειξε ότι η Ευρώπη δεν ήταν έτοιμη για μία τέτοια χειραφέτηση και επιβεβαίωσε το ρόλο του ΝΑΤΟ και των ατλαντικών δομών ως εγγυητή σε ζητήματα ασφάλειας και άμυνας των ευρωπαϊκών χωρών. Επιπλέον, παρατηρείται πως οι λιγότερο ισχυρές ευρωπαϊκές χώρες καθώς και αυτές που συμπεριελήφθησαν πρόσφατα στους κόλπους της Ε.Ε. δεν είναι διατεθειμένες να αποποιηθούν την ασφάλεια που τους προσφέρει το η ευρωατλαντική συμμαχία αφού, εκτός των άλλων, θεωρούν αποτρεπτικό το κόστος για την ανάπτυξη μιας αποτελεσματικής ανεξάρτητης ευρωπαϊκής αμυντικής ταυτότητας. Συνεπώς, η ενίσχυση της διακριτικής ευρωπαϊκής παρουσίας μέσα στα πλαίσια των ευρω-ατλαντικών δεσμών με αύξηση της οικονομικής συνεισφοράς και της στρατιωτικής παρουσίας αλλά και εκσυγχρονισμού των οπλικών συστημάτων που διαθέτει η Ευρώπη και η ανάληψη περισσότερων διοικητικών θέσεων ευθύνης στη Συμμαχία προκρίνονται

ως οι πλέον πιθανές εξελίξεις στην κατεύθυνση της αναβάθμισης των ευρω-ατλαντικών σχέσεων.

Από την άλλη πλευρά, διακρίνονται τέσσερις βασικοί λόγοι οι οποίοι καθιστούν τη διατήρηση της ευρω-ατλαντικής συμμαχίας επιβεβλημένη:

- Οι εσωτερικές πολιτικές και η εσωτερική συνοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παρά το γεγονός ότι κρίνεται απαραίτητη η υλοποίηση της ΚΕΠΠΑ από το σύνολο των μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα περισσότερα από αυτά αντιτίθενται στη διακοπή των αμυντικών σχέσεων με τις Η.Π.Α.
- Τα μακροπρόθεσμα συμφέροντα των ευρωπαϊκών χωρών εξυπηρετούνται καλύτερα μέσω της διατήρησης της στενής ευρω-ατλαντικής σχέσης καθώς η εξάρτηση της Ευρώπης από τις Η.Π.Α. παραμένει στενή σε δύο στρατηγικούς τομείς ζωτικής σημασίας: την αποτροπή ή την αντιμετώπιση άμεσων πυρηνικών επιθέσεων ή στρατιωτικών επιθέσεων μεγάλης κλίμακας και τη διεξαγωγή μεγάλης κλίμακας και υψηλής έντασης πολεμικών επιχειρήσεων σε απομακρυσμένες περιοχές, οι οποίες έχουν, όμως, ιδιαίτερη σημασία για τα στρατιωτικά και τα οικονομικά συμφέροντα της Ευρώπης, όπως η Μέση Ανατολή
- Είναι ιστορικά αποδεδειγμένο, μέσω της εξέλιξης των κρίσεων στην περιοχή της Βαλκανικής χερσονήσου από το 1992 ότι η συμβολή των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής στην αντιμετώπισή τους υπήρξε τεράστια.
- Η ειδική σχέση της Ευρώπης με τις Η.Π.Α. που έχει δημιουργηθεί μέσω της Ατλαντικής Συμμαχίας. Η απώλεια της συμμαχίας με τη μοναδική υπερδύναμη που κυριαρχεί στο νέο διεθνές γεωπολιτικό σύστημα, όπως αυτό έχει διαμορφωθεί μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου θα αποτελέσει ένα καίριο πλήγμα στα γεωπολιτικά συμφέροντα των ευρωπαϊκών κρατών

4.4 Διάσταση των ευρω-ατλαντικών συμφερόντων

Οι ευρω-ατλαντικές σχέσεις κατέχουν κεντρική θέση στην ιστορική εξέλιξη του διεθνούς γεωπολιτικού συστήματος από τα μέσα του προηγούμενου αιώνα. Μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, οι κυριότερες εξελίξεις σε παγκόσμιο επίπεδο σχετίζονταν με το γεφύρωμα των ευρω-ατλαντικών σχέσεων και των σχέσεων μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων της εποχής, των Η.Π.Α. και της Ε.Σ.Σ.Δ. (Αρβανιτόπουλος, 2009).

Η ανοικοδόμηση των ευρωπαϊκών κρατών μετά τις ανυπολόγιστες ζημιές που είχαν υποστεί από τους δύο Παγκοσμίους Πολέμους θα ήταν αδύνατη χωρίς την αρωγή των Η.Π.Α., η οποία εκφράστηκε από το Δόγμα Τρούμαν και υλοποιήθηκε από το Σχέδιο Μάρσαλ. Επιπλέον, κομβική υπήρξε η συμβολή των Η.Π.Α. και για την ολοκλήρωση της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η εγγύηση της ευρωπαϊκής ασφάλειας μέσω του NATO και η τεράστια σημασία της Ευρώπης για την προώθηση των γεωπολιτικών συμφερόντων των Η.Π.Α. οδήγησε στην ανάπτυξη σχέσεων αμοιβαίας αλληλεξάρτησης, η οποία όμως υπήρξε ασύμμετρη (Υφαντής, 2006).

Οι Η.Π.Α. αποτελούν σήμερα τη μοναδική υπερδύναμη στο διεθνές σύστημα, η οποία έχει τη δυνατότητα να επιβάλλει την ισχύ της σε οποιοδήποτε μέρος της γης θελήσει και χαρακτηρίζεται από μεγάλη συνεκτικότητα σε στρατιωτικό, οικονομικό, τεχνολογικό και πολιτισμικό επίπεδο. Από την άλλη πλευρά, η Ευρώπη διανύει μία περίοδο, σπάνια στην ιστορία της, η οποία χαρακτηρίζεται από απουσία συγκρούσεων στο εσωτερικό της και καθώς αποτελεί μία αναδύομενη οικονομική δύναμη φαίνεται ότι διαθέτει τη δυναμική να διεκδικήσει ρόλο ενός ισχυρού πόλου στο διεθνές σύστημα. Εάν η Ευρωπαϊκή Ένωση επιτύχει να λειτουργήσει ως μία ενιαία κρατική οντότητα συγκεντρώνοντας μία σημαντική στρατιωτική δύναμη που να ανταγωνίζεται την αντίστοιχη δύναμη των Η.Π.Α. θα αποτελέσει το αντίπαλο δέος στην αμερικανική υπερδύναμη. Γίνεται, λοιπόν, φανερό πως η διακηρυγμένη πρόθεση της Ευρωπαϊκής Ένωσης να χαράξουν τα μέλη της

κοινή εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής συνεπάγεται, αναπόφευκτα τον επαναπροσδιορισμό της σχέσης της με τις Η.Π.Α.

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη παράγραφο, οι Η.Π.Α. υπήρξαν εξ αρχής υποστηρικτικές απέναντι στην πιθανότητα επίτευξης της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, η οποία όμως, στον τομέα της άμυνας και της ασφάλειας, είναι απαραίτητο να παραμείνει υπό την αμερικάνικη στρατηγική εποπτεία. Με λίγα λόγια, η ανάληψη δράσης από την Ε.Ε. στους προαναφερθέντες τομείς, χωρίς τη διαβούλευση και την έγκριση των Αμερικανών θεωρείται αδιανόητη και μη αποδεκτή. Ωστόσο, το ίδιο δεν ισχύει και για τις πρωτοβουλίες της αμερικανικής πλευράς αφού οι Η.Π.Α. φαίνεται να έχουν τη δύναμη και τη θέληση να προχωρούν σε μονομερείς δράσεις ακόμα και χωρίς την έγκριση των συμμάχων τους, δημιουργώντας την έντονη δυσαρέσκειά τους.

Η μη ισορροπημένη σχέση που συνδέει τα δύο βασικά μέλη της Ατλαντικής Συμμαχίας έγινε εντονότερη κατά τη διακυβέρνηση του G.W. Bush με αφορμή την κήρυξη του προληπτικού πολέμου κατά της τρομοκρατίας ενώ και οι επόμενοι Πρόεδροι των Η.Π.Α. δεν κατέβαλλαν προσπάθειες για να αλλάξει η κατάσταση αυτή. Βγαίνει, λοιπόν, το συμπέρασμα πως οι Η.Π.Α. δεν έχουν τη θέληση να εξισορροπήσουν τις σχέσεις ισχύος που αναπτύσσονται μέσα στα πλαίσια της ευρώ-ατλαντικής συμμαχίας και να αντιμετωπίσουν την Ε.Ε. ως ένα ισότιμο σύμμαχο. Η μόνη περίπτωση η Ε.Ε. να διεκδικήσει ισότιμο ρόλο μέσα στη συμμαχία είναι να καταφέρει να συγκεντρώσει ισοδύναμη ισχύ με τις Η.Π.Α., γεγονός όμως που θα έθετε υπό αμφισβήτηση τη χρησιμότητα της ίδιας της συμμαχίας.

Η κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ., σε συνδυασμό με την αποδέσμευση από την αμερικανική ομπρέλα προστασίας είναι πιθανό να εντείνει τον ανταγωνισμό μεταξύ των ισχυρότερων ευρωπαϊκών κρατών (Γερμανία, Μ. Βρετανία, Γαλλία), ωστόσο οι υφιστάμενες ισορροπίες ισχύος στην Ευρώπη δεν ευνοούν ένα τέτοιο ενδεχόμενο καθώς καμία από τις τρεις δε διαθέτει την απαραίτητη υπεροχή ισχύος για να αναπτύξει ηγεμονικές τάσεις. Η Γερμανία συνιστά την ισχυρότερη ευρωπαϊκή οικονομία αλλά υστερεί στο στρατιωτικό τομέα έναντι των άλλων δύο καθώς δε διαθέτει πυρηνικό οπλοστάσιο. Επιπλέον, η χώρα δεν έχει βλέψεις για στρατιωτική ηγεμονία της στην Ευρώπη αλλά αρκείται στο να αποτελεί την ηγέτιδα ευρωπαϊκή οικονομία, της οποίας οικονομικό και πολιτικό ζωτικό

χώρο αποτελεί η περιοχή της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Από την άλλη πλευρά, η Γαλλία φιλοδοξεί να παίξει ηγετικό ρόλο στην περιοχή της Μεσογείου προωθώντας την Μεσογειακή Ένωση μέσα στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παρά τα αντικρουόμενα συμφέροντά τους, καμία από τις δύο αυτές χώρες δεν επιθυμεί να εξελιχθεί ο ανταγωνισμός τους σε σύγκρουση.

Επιπλέον, η ευρω-ατλαντική συμμαχία προκαλεί ένταση τις σχέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τη Ρωσία. Η Ε.Ε. δε συνιστά ανταγωνιστική δύναμη απέναντι στη Ρωσία στον οικονομικό τομέα αλλά, αντιθέτως, αποτελεί έναν πολύτιμο εμπορικό εταίρο και μία μεγάλη αγορά για τη διοχέτευση του ρωσικού φυσικού αερίου, το οποίο αποτελεί σημαντικό πυλώνα ανάπτυξης της ρωσικής οικονομίας. Ωστόσο, η ευθυγράμμιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την αμερικανική πολιτική της παράκαμψης της Ρωσίας στη μεταφορά ενεργειακών πόρων στη Δύση, σε συνδυασμό με την αυξανόμενη παρεμβατικότητα των Η.Π.Α. στην Κεντρική Ρωσία και τον Καύκασο είναι δυνατό να προκαλέσει όξυνση των σχέσεων μεταξύ των δύο πλευρών.

Όσον αφορά το ζήτημα της ασφάλειας σε ενδοευρωπαϊκό επίπεδο, αυτή έχει, εν πολλοίς, επιτευχθεί κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών αφού οι βαλκανικές χώρες, οι οποίες ιστορικά έχουν αποτελέσει την πηγή αποσταθεροποίησης της περιοχής, έχουν ενταχθεί στους κόλπους της Ε.Ε. ή βρίσκονται σε διαπραγματεύσεις για την είσοδό τους. Συνεπώς, η συμβολή των Η.Π.Α. δεν είναι απαραίτητη για τη διασφάλιση της ειρήνης και της σταθερότητας στην περιοχή. Αντιθέτως, υπάρχουν παραδείγματα όπου η παρέμβαση των Η.Π.Α. λειτούργησε αποσταθεροποιητικά ενισχύοντας αποσχιστικές τάσεις τοπικών πληθυσμών, όπως συνέβη στην περιοχή του Κοσσόβου.

Η αυξανόμενη διάσταση απόψεων που υπάρχει μεταξύ των μελών της Ευρω-ατλαντικής Συμμαχίας και η εντεινόμενη τάση των Η.Π.Α. να λαμβάνουν μονομερείς αποφάσεις για στρατιωτικές επεμβάσεις σε περιφερειακό επίπεδο αγνοώντας την αντίθετη εισήγηση των διεθνών θεσμών και η εμμονή στο δόγμα του προληπτικού πολέμου κατά της τρομοκρατίας έχει προκαλέσει μεγάλο προβληματισμό στους Ευρωπαίους ηγέτες οι οποίοι επεξεργάζονται το σχέδιο για την ανάπτυξη μίας ανεξάρτητης ευρωπαϊκής αμυντικής πολιτικής. Σήμερα η Ε.Ε. έχει τη δυνατότητα σε οικονομικό και τεχνολογικό επίπεδο να αναπτύξει μία αξιόλογη στρατιωτική δύναμη και να επιδιώξει τη στρατηγική

της ανεξαρτησία. Επιπλέον, είναι διαθέσιμο το πολιτικό υπόβαθρο για μία τέτοια κίνηση. Στα πλαίσια της Συνθήκης της Λισαβόνας αποφασίστηκε η υπερεθνικοποίηση της Ευρωπαϊκής Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής. τα αρμόδια θεσμικά όργανα αποτελούν ο Επίτροπος σε θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής γειννίαςσης (European Commissioner for external relations and European Neighborhood policy) και ο Κοινός Εκπρόσωπος της Κοινής εξωτερικής πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας της Ε.Ε. (High Representative of the Common Foreign and Security Policy).

Το ερώτημα εάν η συμμαχία με τις Η.Π.Α. είναι προς όφελος των κρατών- μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στο παρόν ή στο μέλλον, δεν είναι εύκολο να απαντηθεί. Στο σημερινό διεθνές γεωπολιτικό σύστημα, η Ε.Ε. δε διατηρεί εχθρικές σχέσεις με κανένα κράτος του κόσμου. Επιπλέον, διαθέτει τόσο καλά ανεπτυγμένες εμπορικές σχέσεις που της προσφέρουν ικανή πρόσβαση στους απαραίτητους για την επιβίωσή της ενεργειακούς πόρους, είτε πρόκειται για το πετρέλαιο της Μέσης Ανατολής είτε για το φυσικό αέριο της Ρωσίας και της Κεντρικής Ασίας. Αντιθέτως, οι σχέσεις των Η.Π.Α. με τη Ρωσία βρίσκεται σε διαρκή όξυνση ενώ η επεμβατικότητα της αμερικάνικης πολιτικής στη Μέση Ανατολή έχει οδηγήσει σε πλήρη ρήξη των μεταξύ τους σχέσεων. Οι τεταμένες σχέσεις των Η.Π.Α. με τα κράτη που διαθέτουν αποθέματα ενεργειακών πόρων είναι δυνατό να συμπαρασύρει την Ε.Ε., η οποία αποτελεί στρατηγικό τους σύμμαχο, σε ένα πιθανό ενεργειακό εμπάργκο ή σε σημαντική αύξηση των τιμών της ενέργειας, γεγονός που θα είχε καταστροφικές συνέπειες για την ευρωπαϊκή οικονομία.

Επιπλέον, εξαιρετικά αμφίβολο θεωρείται το εάν η Ευρωπαϊκή Ένωση βγαίνει κερδισμένη από τη συμμαχία της με τις Η.Π.Α. όσον αφορά τη διεθνή εικόνα της και τη δυνατότητα επιβολής μίας πολιτικής μαλακής ισχύος. Οι Η.Π.Α. έχουν πάψει πλέον να θεωρούνται ως εγγυήτρια δύναμη της παγκόσμιας ειρήνης, ιδιαιτέρως μετά τις στρατιωτικές επεμβάσεις που πραγματοποίησε σε Ιράκ και Αφγανιστάν. Αντιθέτως, έχουν καταστεί μία υπερδύναμη η οποία προκαλεί το φόβο στις μικρές χώρες αφού συχνά προβαίνει σε μονομερείς δράσεις που οδηγούν σε αποσταθεροποίηση διάφορες περιοχές του πλανήτη. Επιπλέον, ο πόλεμος κατά της παγκόσμιας τρομοκρατίας έχει επιβάλει ένα αστυνομικοκρατούμενο καθεστώς στο εσωτερικό της χώρας ενώ, παράλληλα, έχει απαιτήσει την καταβολή τεράστιων ποσών από τα εθνικά κεφάλαια.

Από την άλλη πλευρά, η Ευρωπαϊκή Ένωση απολαμβάνει εκτεταμένη διεθνή νομιμοποίηση ως μία ισχυρή δημοκρατική δύναμη, η οποία βασίζεται στη δημοκρατία και τις ιδέες του φιλελευθερισμού ενώ έχει καταστεί μία σημαντική οικονομική δύναμη. Ωστόσο, ακολουθώντας τις Η.Π.Α. στην πορεία της ρήξης τους με τις αραβικές χώρες, τα ευρωπαϊκά κράτη έρχονται, όλο και πιο συχνά, αντιμέτωπα με φαινόμενα ριζοσπαστικής τρομοκρατίας. Η βελτίωση των σχέσεων με τον ισλαμικό κόσμο αποκτά μεγάλη σημασία αν αναλογιστεί κανείς ότι το 15% του πληθυσμού που κατοικεί σε ευρωπαϊκό έδαφος ασπάζεται το Ισλάμ με την πλειοψηφία των ανθρώπων αυτών να είναι εγκατεστημένοι στις μεγάλες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες όπως το Λονδίνο, το Παρίσι, το Άμστερνταμ και οι Βρυξέλλες. Κατά κανόνα, οι πόλεις αυτές αποτελούν πολυεθνικά αστικά κέντρα, των οποίων ο πληθυσμός συμβιώνει αρμονικά παρά το διαφορετικό πολιτισμικό τους υπόβαθρο. Μία οριστική ρήξη της Ευρώπης με τον αραβικό κόσμο θα μπορούσε να προκαλέσει σημαντική κοινωνική αναταραχή στο εσωτερικό της Ένωσης με απρόβλεπτες συνέπειες για την ειρήνη και τη σταθερότητα της περιοχής.

4.5 Η πολιτική των ισχυρότερων ευρωπαϊκών κρατών

Άξονας Γαλλίας- Γερμανίας

Αφήνοντας πίσω τους τις εχθρικές σχέσεις που τις συνέδεαν κατά τους προηγούμενους αιώνες και οι οποίες είχαν λάβει ακόμα και τη μορφή πολεμικών συγκρούσεων, οι ηγέτες των δύο χωρών προχώρησαν το 1963 στην υπογραφή της Γαλλογερμανικής Συνθήκης Φιλίας για την προώθηση των διμερών σχέσεων (Βαληνάκης, 1991).

Η Γαλλία αντιμετώπισε με επιφυλακτικότητα την πτώση του τείχους του Βερολίνου και την επανένωση του γερμανικού κράτους από φόβο μήπως η επανισχυροποίηση της Γερμανίας θα οδηγούσε στην εκ νέου ανάδυση ηγεμονικών τάσεων στην περιοχή. Ωστόσο, η στενή προσωπική φιλία που συνέδεε τους ηγέτες των δύο κρατών, του Καγκελάριου Κολ και του Προέδρου Μιτεράν, αποτελούσε εγγύηση για τη διατήρηση

της γαλλογερμανικής συμμαχίας. Ο σχηματισμός του γαλλογερμανικού άξονα χαιρετίστηκε και από τις Η.Π.Α. καθώς η συμμαχία αυτή ευνοούσε τα συμφέροντά τους στην περιοχή της Ευρώπης (Brzezinski, 1997).

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, η γαλλογερμανική συμμαχία επεκτάθηκε και στον στρατιωτικό τομέα μέσω της δημιουργίας μίας κοινής ταξιαρχίας. Η στρατιωτική συμμαχία των δύο κρατών υφίσταται μέχρι σήμερα και υλοποιείται μέσα από τη δράση του γαλλογερμανικού Συμβουλίου Άμυνας και Ασφάλειας, το οποίο συγκροτούν ο Γερμανός Καγκελάριος, ο Γάλλος Πρόεδρος, οι Υπουργοί Εξωτερικών και Άμυνας των δύο χωρών καθώς και οι Αρχηγοί των Γενικών Επιτελείων (Βαληνάκης, 1991).

Ο γαλλογερμανικός άξονας αποτελεί μία ευρωπαϊκή διακρατική συμμαχία, η οποία διαθέτει επαρκή ισχύ για να επηρεάζει τις γεωπολιτικές εξελίξεις στο ευρωπαϊκό και διεθνές σύστημα. Ωστόσο, ούτε οι Η.Π.Α., ούτε τα υπόλοιπα κράτη- μέλη της Ε.Ε. βλέπουν θετικά το ενδεχόμενο να αναδειχτεί ο γαλλογερμανικός άξονας σε σημαντικό παράγοντα διαμόρφωσης πολιτικής μέσα στα πλαίσια της Ένωσης. Από τη μία πλευρά, υπάρχει η ανησυχία ότι μία ενδυνάμωση της γαλλογερμανικής συμμαχίας θα μπορούσε να εμφυσήσει ηγεμονικές τάσεις στις δύο χώρες και, από την άλλη, πολλές ευρωπαϊκές δυνάμεις της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης είναι επιφυλακτικές όσον αφορά την αναβίωση των επεκτατικών τάσεων της Γερμανίας.

Στόχος των δύο πόλων του γαλλογερμανικού άξονα αποτελεί η κατανόηση εκ μέρους των μικρών ευρωπαϊκών κρατών της ανάγκης για την ανεξαρτητοποίηση της Ευρώπης από τις Η.Π.Α., στους τομείς της άμυνας και της ασφάλειας και για την ανάπτυξη μίας κοινής ευρωπαϊκής αμυντικής ταυτότητας. Με δεδομένη την επιφυλακτική στάση πολλών ευρωπαϊκών κρατών απέναντι στην επέκταση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, η Γαλλία και η Γερμανία φιλοδοξούν να αποτελέσουν το σκληρό πυρήνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο οποίος θα προβαίνει σε πρωτοβουλίες τις οποίες τα υπόλοιπα κράτη- μέλη θα είναι ελεύθερα να ακολουθήσουν εάν το επιθυμούν.

Μ. Βρετανία

Το 1962 υπογράφηκε η Συνθήκη του Νασσάου με την οποία οι συμβαλλόμενοι, Η.Π.Α. και Μ. Βρετανία συμφώνησαν για την από κοινού ανάπτυξη ενός πυρηνικού προγράμματος (Ηφαιστος, 2000). Με αρχή την εν λόγω συνθήκη, η Μ. Βρετανία είναι προσηλωμένη στην προσπάθεια διατήρησης της έντονης εξάρτησης της ευρωπαϊκής άμυνας και ασφάλειας από την Ατλαντική Συμμαχία. Βασικό εργαλείο για την επίτευξη του στόχου αυτού υπήρξε η χρήση του δικαιώματος βέτο από τη βρετανική πολιτική ηγεσία σε κάθε περίπτωση όπου τιθοταν το ζήτημα της ανάπτυξης αυτόνομων ευρωπαϊκών στρατιωτικών προγραμμάτων.

Η προαναφερθείσα πολιτική μεταβλήθηκε το 1998, όταν η κυβέρνηση του Τόνι Μπλερ θεώρησε πως η ανάπτυξη μίας ανεξάρτητης ευρωπαϊκής αμυντικής ταυτότητας ήταν καίριας σημασίας για την προστασία των στρατηγικών συμφερόντων της Μεγάλης Βρετανίας. Έτσι, προχώρησε στη σύγκληση της διάσκεψης του Σαιν Μαλό από κοινού με το Γάλλο Πρόεδρο.

Οι βασικές αιτίες που επέβαλαν την εν λόγω μεταστροφή στη βρετανική εξωτερική πολιτική ήταν (Κιντής και Ντόκος, 2006):

- Η επιθυμία της βρετανικής πολιτικής να δηλώσει «πίστη» στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στον απόηχο της βρετανικής άρνησης να συμμετάσχει στην οργάνωση οικονομικής και νομισματικής ένωσης των ευρωπαϊκών κρατών (Ο.Ν.Ε.)
- Η συνειδητοποίηση εκ μέρους της πολιτικής ηγεσίας ότι η έλλειψη ανεξάρτητης στρατιωτικής ισχύος οδηγεί σε σημαντικό περιορισμό της επιρροής της χώρας, αλλά και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στην περιοχή της Ευρώπης, όπως αποδείχτηκε από τις συγκρούσεις που ξέσπασαν τα τελευταία χρόνια στη Βαλκανική χερσόνησο και απαίτησαν την αμερικανική στρατιωτική εμπλοκή προκειμένου να τερματιστούν.
- Η επιθυμία εξισορρόπησης της γαλλογερμανικής συμμαχίας

- Η συνειδητοποίηση ότι η στρατιωτική συνεργασία των ευρωπαϊκών κρατών και, ιδιαιτέρως εκείνων που διαθέτουν τις ισχυρότερες στρατιωτικές δυνάμεις, όπως η Μ. Βρετανία και η Γαλλία, είναι επιβεβλημένη για την πραγματοποίηση αποστολών τύπου Πέτερσπεργκ
- Η ευνοϊκή χρονική στιγμή για την πραγματοποίηση μίας Ευρωπαϊκής Ταυτότητας Ασφαλείας και Άμυνας αφού η αμερικανική κυβέρνηση υπό τον Μπιλ Κλίντον είχε υιοθετήσει μία μετριοπαθή στάση απέναντι σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο.

Πεποίθηση της βρετανικής πολιτικής ηγεσίας υπήρξε η ιδέα πως η ενεργός συμμετοχή της χώρας στις διαβουλεύσεις για τη διαμόρφωση μίας Ευρωπαϊκής Ταυτότητας Ασφάλειας και Άμυνας θα είχε θετική επίδραση στην προώθηση των στρατηγικών συμφερόντων της χώρας. Έτσι, ενώ στην αρχή εναντιώθηκε στην ιδέα της ανεξαρτητοποίησης της ευρωπαϊκής άμυνας, τελικά υποστήριξε τις διαδικασίες που εκτελούνταν προς την κατεύθυνση αυτή.

Η Μ. Βρετανία, παρότι αποτέλεσε μέλος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας από την 1^η Ιανουαρίου του 1973, πάντα θεωρούνταν πως δεν ανήκει στο σκληρό πυρήνα της ευρωπαϊκής συμμαχίας αλλά ότι βρισκόταν με το ένα πόδι έξω από αυτή (Ash, 2001). Η απόμακρη θέση της Βρετανίας απέναντι στην ιδέα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης πήρε σάρκα και οστά μέσα από το δημοψήφισμα που έλαβε χώρα το 2016, όπου ποσοστό 51,89% των Βρετανών πολιτών ψήφισαν υπέρ της αποχώρησης της χώρας από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το οριακό αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος προκάλεσε μεγάλες αναταραχές στο εσωτερικό της χώρας και έντονη πολιτική αστάθεια ενώ οι διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο πλευρών σχετικά με τους όρους της βρετανικής αποχώρησης, η οποία αναμένεται να ολοκληρωθεί μέχρι το τέλος του 2020, υπήρξαν μαραθώνιες.

Απώτερος στόχος της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης είναι η δημιουργία μίας ομοσπονδιακής διακρατικής ένωσης, οργανωμένης στη βάση των δημοκρατικών αξιών, η οποία θα αποτελέσει ένα πυλώνα σταθερότητας και ανάπτυξης στη στρατηγικής σημασίας περιοχή

της Ευρασίας. Μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο, η Μ. Βρετανία θα είχε να διαδραματίσει ένα πολύ σημαντικό ρόλο (Hallett, 2007):

- Δυνατότητα αναβάθμισης της θέσης ισχύος που κατέχει η Μεγάλη Βρετανία στο διεθνές γεωστρατηγικό σύστημα ως εγγυήτρια της παγκόσμιας ειρήνης και οικονομικής ανάπτυξης. Δυνατότητα ανάληψης συντονιστικού ρόλου στα πλαίσια της παγκόσμιας προσπάθειας για την επίλυση των υφιστάμενων περιβαλλοντικών προβλημάτων και του περιορισμού των ανθρακικών ρύπων
- Πιθανότητα επαναπροσανατολισμού της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής προς μία λιγότερο επιθετική κατεύθυνση στη βάση των αρχών του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών: Μεγαλύτερη συμμετοχή της χώρας σε μια πιο οργανωμένη προσπάθεια αντιμετώπισης της διεθνούς τρομοκρατίας
- Διατήρηση των βασικών στρατιωτικών μονάδων που να είναι σε θέση να υποστηρίξουν διάφορες αποστολές ειρηνευτικού χαρακτήρα και για τον τερματισμό πολεμικών συγκρούσεων
- Δυνατότητα εναντίωσης της Μ. Βρετανίας στην κούρσα των πυρηνικών εξοπλισμών που εγκαινιάστηκε από τις Η.Π.Α. Δυνατότητα ανασυγκρότησης και επέκτασης των διεθνών πυρηνικών ελεγκτικών συνθηκών της δεκαετίας του 1970 και λήψη πρωτοβουλιών για τη σύναψη μίας συνθήκης που θα αφορά την απαγόρευση της χρήσης βιολογικού, χημικού και εξαντλημένου ουρανίου. Προώθηση της ιδέας της απαγόρευσης ανάπτυξης νέας γενιάς πυρηνικών όπλων.
- Αποχώρηση της χώρας από τα υφιστάμενα κατασκοπευτικά δίκτυα, τα οποία χαρακτηρίζονται από έντονη διαφθορά και βρίσκονται υπό τον έλεγχο των αμερικανικών μυστικών υπηρεσιών και εκ νέου προσανατολισμός σε παλαιότερες τακτικές όπου οι πολιτικοί λαμβάνουν ακριβέστερες πληροφορίες για τα γεγονότα μέσω των δημοσίων υπαλλήλων. Διακρατική ανταλλαγή πληροφοριών με ισότιμους όρους

- Δυνατότητα χάραξης ανεξάρτητης πολιτικής απέναντι σε χώρες που αποτελούν στρατηγικούς συμμάχους των Η.Π.Α. και αναπτύσσουν καταπιεστική πολιτική απέναντι σε λαούς που βρίσκονται υπό την κυριαρχία τους και σε μειονότητες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ιστορικά, οι Ευρω-ατλαντικές σχέσεις έχουν διαδραματίσει έναν πολύ σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του διεθνούς συστήματος ασφάλειας ενώ κομβική υπήρξε και η επίδρασή τους στη διαδικασία ανασυγκρότησης των χωρών της ευρωπαϊκής ηπείρου μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Πράγματι, μετά την ήττα των δυνάμεων του Άξονα, οι οικονομίες των χωρών της Ευρώπης ήταν εντελώς κατεστραμμένες από τις τεράστιες πολεμικές δαπάνες ενώ, παράλληλα, είχαν υποστεί εκτεταμένες καταστροφές σε κρατικές υποδομές. Η ανοικοδόμηση των χωρών αυτών θα ήταν πραγματικά αδύνατο να επιτευχθεί σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα χωρίς την αμερικανική βοήθεια, η οποία εκφράστηκε μέσα από το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ.

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, η συγκρότηση μίας πολιτικής και στρατιωτικής συμμαχίας μεταξύ των χωρών της Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής ήταν επιβεβλημένη για τη δημιουργία ενός ισχυρού πόλου που θα μπορούσε να σταθεί ως ανάχωμα στη σοβιετική απειλή. Η σύσταση του Βορειοατλαντικού Συμφώνου υπήρξε επωφελής τόσο για τους Ευρωπαίους αφού τους παρείχε μία εγγύηση ασφαλείας απέναντι στη σοβιετική επιθετικότητα, όσο και για τους Αμερικανούς, οι οποίοι απέτρεπαν την επέκταση της σοβιετικής ζώνης επιρροής στην Ευρασία μέσω της εδραίωσης της παρουσίας τους στο ευρωπαϊκό έδαφος.

Ωστόσο, η κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ. στις αρχές της δεκαετίας του 1990 και η ανάδειξη των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής ως τη μοναδική υπερδύναμη στο παγκόσμιο γεωπολιτικό σύστημα δημιούργησε την ανάγκη για επαναπροσδιορισμό των σχέσεων μεταξύ Ευρώπης και Αμερικής.

Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και η συνεπαγόμενη μετατροπή του διεθνούς συστήματος από διπολικό σε μονοπολικό είχε μεγάλη επίδραση στη χάραξη της αμερικάνικης εξωτερικής πολιτικής. Η έλλειψη κάποιας δύναμης που να είναι σε θέση να απειλήσει την ηγεμονική θέση των Η.Π.Α. στο διεθνές σύστημα οδήγησε στην ανάπτυξη

εκ μέρους της αμερικανικής πλευρά της στρατηγικής της πρωτοκαθεδρίας, η οποία προσέδιδε στην αμερικανική υπερδύναμη το ρόλο της εγγυήτριας δύναμης για την παγκόσμια ειρήνη και ασφάλεια. Η πεποίθηση για την ανάγκη μίας αμερικανικής επέμβασης για τη διατήρηση της παγκόσμιας ειρήνης πήρε σάρκα και οστά μέσα από μία σειρά αμερικανικών επεμβάσεων ειρηνευτικού χαρακτήρα, οι οποίες, όμως, συχνά λειτούργησαν αποσταθεροποιητικά για την περιοχή όπου εκτυλίσσονταν.

Επιπλέον, η έλλειψη κάποιας ανταγωνιστικής δύναμης ικανής να απειλήσει την απόλυτη ισχύ των Η.Π.Α. έδωσε τη δυνατότητα στους Αμερικανούς ηγέτες της μεταψυχροπολεμικής εποχής να υιοθετήσουν μία περισσότερο μονομερή συμπεριφορά όσον αφορά τις διεθνείς εξελίξεις. Η εξασφάλιση της σύμφωνης γνώμης των στρατηγικών συμμάχων της Αμερικής στα πλαίσια του ΝΑΤΟ καθώς και της έγκρισης των διεθνών θεσμών, όπως ο Ο.Η.Ε., έπαυε να αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάληψη δράσης εκ μέρους των Η.Π.Α. με στρατιωτικά μέσα σε περιφερειακές περιοχές του πλανήτη. Κρίσιμη καμπή για την ενίσχυση της τάσης ανάληψης μονομερούς δράσης εκτός συνόρων στην αμερικανική εξωτερική πολιτική υπήρξε το τρομοκρατικό χτύπημα της 11ης Σεπτεμβρίου και η ακόλουθη κήρυξη εκ μέρους του Προέδρου Μπους του προληπτικού πολέμου κατά της τρομοκρατίας.

Όσον αφορά την Ευρωπαϊκή Ένωση, η ηγεμονική συμπεριφορά των Η.Π.Α. και ο διαρκής παραγκωνισμός των διεθνών θεσμών ασφαλείας έχουν δημιουργήσει φυγόκεντρες τάσεις στο εσωτερικό της αφού πολλά μέλη της έχουν εκφράσει επιφυλάξεις σχετικά με το κατά πόσο εξακολουθεί να υφίσταται η ανάγκη για προσκόλληση της Ευρώπης στις Η.Π.Α. για την εξασφάλιση της ασφαλείας και άμυνας των ευρωπαϊκών κρατών. Σύμφωνα με τους υποστηρικτές της αμυντικής χειραφέτησης της Ε.Ε., η Ένωση έχει σήμερα τη θεσμική και οικονομική δυνατότητα να αναπτύξει τη δική της αμυντική ταυτότητα, η οποία θα είναι ανεξάρτητη από την αμερικανική πολιτική ατζέντα. Ωστόσο, πολλά κράτη, ιδιαιτέρως οι λιγότερο ισχυρές χώρες που υπάρχουν στους κόλπους της Ε.Ε. διατηρούν σοβαρές επιφυλάξεις σχετικά με την αποσύνδεση της Ευρώπης από το άρμα της αμερικανικής επιρροής, φοβούμενες μήπως το κενό ισχύος που θα δημιουργηθεί δώσει την ευκαιρία στην ανάδυση νέων ηγεμονικών τάσεων σε κάποια από τις Μεγάλες Δυνάμεις της Ευρώπης.

Επιπλέον, έχουν διατυπωθεί ποικίλες κριτικές σχετικά με το αν η διατήρηση μίας στενής ευρω-ατλαντικής συμμαχίας εξακολουθεί να είναι προς όφελος των ευρωπαϊκών κρατών μέσα στα πλαίσια του υφιστάμενου statusquo. Πράγματι, η συνεχής επεμβατικότητα των Η.Π.Α. σε διάφορες περιοχές του πλανήτη, σε επιχειρήσεις που δε διαθέτουν πάντα τη σύμφωνη γνώμη της διεθνούς κοινότητας, έχουν αφαιρέσει από την αμερικανική υπερδύναμη την ευρεία δημοκρατική νομιμοποίηση που απολάμβανε μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Αντιθέτως, η Ε.Ε., έχει αναδειχθεί σε μία σημαντική δύναμη εγγύησης της παγκόσμιας σταθερότητας ασκώντας μία εξωτερική πολιτική, η οποία είναι σταθερά προσηλωμένη στην πολυμερή διπλωματία.

Οι στρατιωτικές επεμβάσεις που έχουν πραγματοποιήσει οι Η.Π.Α. σε διάφορες ισλαμικές χώρες, όπως το Ιράκ και το Αφγανιστάν, στα πλαίσια του προληπτικού πολέμου κατά της διεθνούς τρομοκρατίας, έχουν προκαλέσει σοβαρή ρήξη στις σχέσεις τους με τον αραβικό κόσμο. Από την άλλη πλευρά, η μη αποκήρυξη εκ μέρους της Ε.Ε. της αμερικανικής επεμβατικότητας στις αραβικές χώρες είναι δυνατό να προκαλέσει σοβαρό πλήγμα στις σχέσεις της Ευρώπης με τις χώρες αυτές. Άμεση συνέπεια μίας τέτοιας εξέλιξης θα ήταν η απώλεια του πλεονεκτήματος των ευρωπαϊκών κρατών να διατηρούν στενές εμπορικές σχέσεις με τα κράτη που διαθέτουν ανεκτίμητους ενεργειακούς πόρους με καταστροφικές συνέπειες για την ευρωπαϊκή οικονομία.

Τέλος, ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως στρατηγικού συμμάχου των Η.Π.Α. την έχει καταστήσει στόχο των ριζοσπαστών Ισλαμιστών τρομοκρατών με μεγάλης έκτασης τρομοκρατικά χτυπήματα να λαμβάνουν χώρα σε μεγάλα αστικά κέντρα της Ε.Ε. Η διατήρηση της τεταμένης σχέσης της Ευρώπης με τον αραβικό κόσμο είναι δυνατό να προκαλέσει σημαντική κοινωνική αναταραχή στο εσωτερικό της ηπείρου αφού αυτή φιλοξενεί ένα σημαντικό ποσοστό πολιτών που ασπάζονται το Ισλάμ, το οποίο συνεχώς αυξάνεται εξαιτίας της πρόσφατης προσφυγικής κρίσης που ξέσπασε με αφορμή τον πόλεμο στη Συρία.

Με βάση όλα τα παραπάνω, γίνεται φανερό πως οι ευρωατλαντικές σχέσεις διανύουν σήμερα μία πολύ σημαντική ιστορική καμπή. Κρίνεται απαραίτητο οι δύο πλευρές να αναλογιστούν σοβαρά τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα που απορρέουν από τη διατήρηση μίας ευρώ-ατλαντικής συμμαχίας και να αξιολογήσουν εάν αυτή εξακολουθεί

να αποτελεί την πλέον συμφέρουσα επιλογή μέσα στα πλαίσια της νέας παγκόσμιας τάξης που έχει διαμορφωθεί μετά τον Ψυχρό Πόλεμο.

Σε περίπτωση όπου η απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι θετική, οι ηγέτες των δύο πλευρών πρέπει να προχωρήσουν σε εκείνες τις υποχωρήσεις που θα κάνουν δυνατή την εκ νέου οργάνωση της συμμαχίας με βάση τους όρους που προκύπτουν από τις νέες ισορροπίες ισχύος που έχουν διαμορφωθεί στη διεθνή πολιτική σκηνή.

Ωστόσο, είναι πολύ σημαντικό οι ηγέτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης να εξετάσουν σοβαρά το ενδεχόμενο να έχουν ωριμάσει οι συνθήκες για την επέκταση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και στους τομείς της άμυνας και της ασφάλειας με την ανάπτυξη μίας ανεξάρτητης ευρωπαϊκής αμυντικής ταυτότητας. Η επίτευξη της πολιτικής ολοκλήρωσης του ευρωπαϊκού εγχειρήματος είναι πιθανό να δώσει στην Ευρωπαϊκή Ένωση τη δυνατότητα να διεκδικήσει έναν αναβαθμισμένο ρόλο ισχύος μέσα στο μεταψυχροπολεμικό σύστημα ασφαλείας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρβανιτόπουλος, Κ. (2000). Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο: Ιδεολογικά ρεύματα. Αθήνα: Ποιότητα

Αρβανιτόπουλος, Κ. (2003). Το μέλλον των ευρω-αμερικανικών σχέσεων. Ε- ΛΟΓΟΣ, 10/06/2003

Βαληνάκης, Γ.Γ. (1991). Η ευρωπαϊκή αμυντική και πολιτική συνεργασία: Η Ελλάδα απέναντι στη νέα Ευρωπαϊκή Αρχιτεκτονική. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση

Ηρακλείδης, Α. (2015). Διεθνείς Σχέσεις και Διεθνής Πολιτική. ΣΕΑΒ

Ήφαιστος, Π. (1999). Διπλωματία και στρατηγική των Μεγάλων Δυνάμεων, Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας. Β' έκδοση. Αθήνα: Ποιότητα

Ήφαιστος, Π. & Αρβανιτόπουλος, Κ. (2009). Ευρωατλαντικές σχέσεις. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα

Θαλασσινός, Ε. & Σταματόπουλος, Θ. (1998). Διεθνή Οικονομικά. Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλη

Κιντής, Α. & Ντόκος, Θ.Π. (2006). Διεθνής οργάνωση και ευρωπαϊκή ασφάλεια: Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Αμυνας. Στο Δ.Κ. Ξενάκης και Μ.Ι. Τσινισιζέλης (επίμ.) «Παγκόσμια Ευρώπη: Οι διεθνείς διαστάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης» (260). Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης

Κολλιόπουλος, Κ. (2008). Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα

Μπόση, Μ. (1999). Ζητήματα ασφαλείας στη νέα τάξη πραγμάτων. Αθήνα: Παπαζήση

Παπασωτηρίου, Χ. (2012). Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική 1945-2002. Αθήνα: Ποιότητα

Πλατιάς, Α.Γ. (2010). Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη. Αθήνα: Εστία

Ταξιάρχη, Δ. (1997). Ευρωπαϊκή ασφάλεια και Διεθνείς Οργανισμοί. Αθήνα: Εκδόσεις ΕΠΥΕΘΑ

Τσαρδανίδης, Χ. (2008). Πολιτική Ασφαλείας και Άμυνας. Στο «Η Ευρωπαϊκή Ένωση στην αυγή της τρίτης χιλιετίας. Πάτρα: Ε.Α.Π.

Τσινισιζέλης, Μ. και Υφαντής, Κ. (επίμ.), (2002). Σύγχρονα προβλήματα διεθνών σχέσεων, κρατική κυριαρχία: Απειλές και προκλήσεις. Αθήνα: ΕκδόσειςΙ. Σιδέρης

Υφαντής, Κ. (2005). Διατλαντικές σχέσεις: Μεταξύ μονομέρειας, αδιαφορίας και ισορροπίας, *Αγορά Χωρίς Σύνορα*, 11 (2): 107

Allin, D., Andreani, G., Errera, P., &Samore, G. (2007). Repairing the damage: Possibilities and limits of transatlantic consensus. Adelphi paper 389. New York: The International Institute of Strategic Studies.

Allison, G.T. (1971). *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*. Boston: Little, Brown & Co

Brzezinski, Z. (1997). *The great chessboard*. New York: Basic Books

Bull, H. (1977). *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. Νέα Υόρκη: Columbia University Press

Carr, E. (2011). *Ηεικοσαετήσκρση 1919-1939. Βάρη Αττικής; Ποιότητα*

Clinton, B. (2004). *My life*. New York: Knopf

Doyle, M.W. (1986). Liberalism and world politics. *The American Political Science Review*, 80 (4): 1151-1169

Dunne, T. (2005). Liberalism. In John Baylis, Steve Smith & Patricia Owens (eds.) “The globalization of world politics: An Introduction to International Relations” (pp. 186-203). Oxford: Oxford University Press.

Dunne, T. & Schmidt, B.C. (2013). *Ρεαλισμός*. Στο J. Baylis, S. Smith & P. Owens (επιμ.) “Παγκοσμιοποίηση της διεθνούς πολιτικής: Μία εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Αθήνα: Επίκεντρο

Freiden, J. & Lake, D. (1999). *International Politics and International Economics*. Princeton University Press

Gilpin, R.G. (1986). The richness of the tradition of political realism. Στο R.O., Keohane (επίμ.) “Neorealism and its critics” (pp. 304-308). New York: Columbia University Press

Huntington, S.P. (1993). Why international primacy matters. *International Security*: 83

Howard, M. (1978). *War and the Liberal conscience*. New Brunswick, NS: Rutgers University Press

Ikenberry, G. J. (2018). The End of Liberal International Order? *International Affairs*, 94 (1): 7–23.

Kanat, K.B. (2018). Transatlantic relations in the age of Donald Trump. *Insight Turley*, 20 (3): 77-88

Kennedy, P. (1991). *Grand Strategies in war and peace*. New Haven: Yale University Press

Kennedy, P., Hill, E., & Chase, R. (1996). The pivotal states. *Foreign Affairs*, 75 (1): 33-52

Keohane, R.O. (1986). *Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond*. Στο R.O., Keohane (επίμ.) “Neorealism and its critics” (pp. 164-165). New York: Columbia University Press

Kissinger, H. (1965). *Problems of National Strategy*. New York: H. Kissinger Publication

Kissinger, H. (2002). *Does America need a foreign policy?: Towards a diplomacy for the 21st century*. New York: Simon & Schuster

Lamy, S.L. (2005). Contemporary mainstream approaches: Neo- realism and neo-liberalism. In John Baylis, Steve Smith & Patricia Owens (eds.) “The globalization of world politics: An Introduction to International Relations” (pp. 205-224). Oxford: Oxford University Press

- Lamy, S.L. (2013). «Σύγχρονες Δεσπόζουσες Προσεγγίσεις και Νεοφιλελευθερισμός». Στο J. Baylis, S. Smith & P. Owen (eds), *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής: Μια Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο
- Mastanduno, M. (1997). Preserving the unipolar moment. *International Security*, 21 (4)
- Mead, W.R. (2013). *Special providence: American foreign policy and how it changed the world*. London: Routledge
- Mearsheimer, J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton
- Morgenthau, H. (1948). *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Νέα Υόρκη: Alfred A. Knopf
- Mouritzen, H. & Wivel, A. (eds.) (2005). *The geopolitics of Euro- Atlantic integration*. Routledge.
- NATO in the 21st century. Bruxelles: NATO Editions
- Obama, B. (2008). *A brave new world*. New York Times, 17/07/2008
- Riddervold, M., & Newsome, A. (2018). Transatlantic relations in times of uncertainty: crises and EU-US relations. *Journal of European Integration*, 40 (5): 505-521
- Russett, B. & Oneal, J. (2011). *Triangulating Peace: Democracy, Interdependence and International Organizations*. New York: Norton Series in World Politics
- Schwarzenberger, G. (1941). *Power Politics*. Λονδίνο: Jonathan Cape
- Serfaty, S. (2001). A Euro-Atlantic Ostpolitik. *ORBIS*, 45 (4): 597
- Sloan, G. (2004). *The Heartland theory then and now*. New York: Foreign Affairs
- Treverton, G.F. (2008). America's stakes and choices in Europe. *Survival*, 34 (3): 119-135
- Zelikow, P. & Rice, C. (1998). *Germany unified, and Europe transformed: A study in statecraft*. Cambridge: Harvard University Press